

—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

16

ЖНІУНЯ
1991 г.
№ 33 (3599)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

АСЦЯРОЖНА, СТАЛІНІЗМ!

Зянон ПАЗНЯК: «Асцярожна, сталінізм! На Беларусі гэтая засцярога цалкам дапушчальная хоць бы таму, што камуністычная партыя БССР у сваёй правячай і пенсіянерскай наменклатурнай верхавіне якраз і з'яўляецца прыстанішчам таго сталінскага бальшавізму, што ажыццяўляў тэрор».

СТАРОНКА 4.

ШТО ГЭТА ЗА ДРЭВА?

Нататкі Карласа ШЭРМАНА з кубінскай паездкі.

СТАРОНКІ 5, 12.

БУМЕРАНГ

Галіна ТЫЧКА: «Засмечанай на працягу дзесяцігоддзяў афіцыйнай і неафіцыйнай прапагандай «Polski od morza do morza» нацыянальнай самасвядомасці сярэдняга паляка цяжка прызвычаіцца да думкі, што паміж Масквой і Варшавай жыве самабытны народ, які не атаясамлівае сябе ні з палякамі, ні з рускімі...»

СТАРОНКІ 6—7.

ХТО ЖЫВЕ Ў КВАТЭРЫ КАЛАМБІНЫ

П'еса Л. Петрушэўскай у Навучальным тэатры Мінскага інстытута культуры.

СТАРОНКА 11.

РЭЛІГІЯ І МОВА

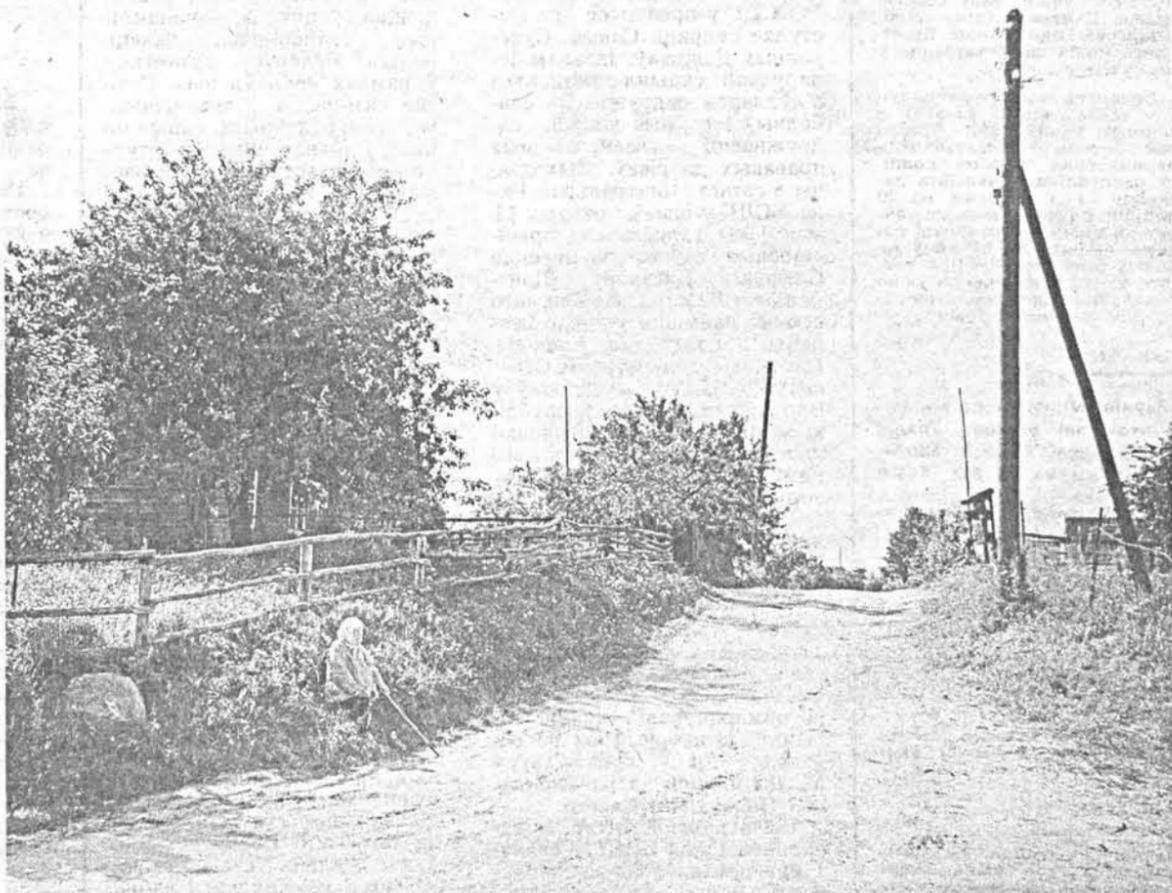
Артыкул чацвёрты: у цісках праваслаўя і каталіцызму.

СТАРОНКІ 13—15.

РАЗАМ ПЯЧЫ КАРАВАЙ

Польскі друк пра Беларусь і беларусаў.

СТАРОНКІ 14—15.

І поле пяройдзена, і жыццё пражыта.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

Пакуль Прэзідэнт СССР адпачывае на поўдні, у палітычным жыцці краіны адбываюцца істотныя змены. На першы план паступова выходзяць адносіны між рэспублікамі, інтарэсы Цэнтра пры гэтым адкрыта ігнаруюцца. Дня не праходзіць без паведамлення пра заключэнне «гістарычных» дагавораў аб супрацоўніцтве між суверэннымі рэспублікамі. На гэтым тыдні іх падпісалі Казахстан і Кыргызстан, Туркменія і Таджыкістан, Летува і Арменія... У Ташкенце адбылася сустрэча прэзідэнтаў чатырох сярэднеазіяцкіх рэспублік з удзелам Азербайджана і Казахстана, але без удзелу Цэнтра. «3» явілася і новай формула: 15+0 — у Алма-Аце плануецца сустрэча лідэраў былых 15 саюзных рэспублік, зноў жа без удзелу Цэнтра... Яшчэ трохі, і чарговы адпачынак Прэзідэнта можа ператварыцца ў заслужаны...

Беларусь жа па-ранейшаму «свае надзеі звязвае з моцным Цэнтрам». Толькі так можна растлумачыць перанясенне тэрміну подпісу рэспублікай Саюза дагавору з 3 верасня на 20 жніўня, бо канчатковага тэксту дагавора яшчэ ніхто, вядома, акрамя яго аўтараў, не бачыў і не чытаў. Пра тое, што такая таямнічасць ім не падабаецца, заявіла група рэйсінх парламентарыяў.

9 ЖНІЎНЯ

будаўнікі Мінскага метрапалітэна атрымалі высокую ўрадавую ўзнагароду з рук Старшыні Прэзідыума ВС БССР М. Дземянца. І зноў у сувязі з Беларуссю многія ўзгадалі гэтае салодкае слова «застой».

Аб'яўленая на заўтра забастоўка авіядыспетчараў не абдуецца. Авіятары яшчэ раз паверылі «на слова» свайму кіраўніцтву.

10 ЖНІЎНЯ

тры мільёны дзвесце тысяч фізкультурнікаў Беларусі ўрачыста адзначылі свой Дзень.

11 ЖНІЎНЯ

і Украіна, нарэшце, вырашыла абараніць свой рынак шляхам пабудовы на межах мытных. На ўвесь Саюз перадаюцца нормы вывазу прадуктаў і тавараў з Украіны. Затрыманні першыя ларушальнікі. Наступныя крокі за «нашымі» АМАПаўцамі?

12 ЖНІЎНЯ

у Эстоніі пачалася кампанія па выдачы адрукаваных у Канадзе пашпартаў грамадзянам Эстонскай Рэспублікі. Беларускія кааператары пайшлі іншым шляхам: яны прапануюць на «малатнасты і сярпасты» савецкі пашпарт бел-чырван-белую вокладку з надпісам «Грамадзянін БНР».

Пайшлі чуткі, што Румынію і Малдову ў бліжэйшай будучыні чкае аб'яднанне ў адну дзяржаву, як гэта адбылося ў Германіі. Прэзідэнт Малдовы М. Снегур у заяве рашуча адмежавалася ад гэтай перспектывы. Але, як кажуць, дыму без агню не бывае...

13 ЖНІЎНЯ

сустрэча Прэзідэнта Расіі Б. Ельцына і новага лідэра РКП В. Кулцова прайшла «у духу шчырасці і ўзаемаразумення», але не прывяла ні да кансенсусу, ні да кампрамісу.

у Польшчу прыбыў Папа Рымскі Іаан Павел II. Пакуль данладна невядома, колькі беларуская моладзь адправілася на сустрэчу з ім, аднак увесь мінулы тыдзень мытні ў Горадні і Берасці працавалі з трайною нагрудкай.

Грузія, услед за Летуваю, прызнала незалежнасць Славеніі і вырашыла ўстанавіць з ёю дыпламатычныя адносіны. МЗС СССР назваў гэтыя дзеянні незаконнымі. Беларусь афіцыйна пакуль ніяк не адрагавала на падзеі ў рэспубліцы, з якой доўгі час падтрымлівае пабрацімскія сувязі. Можа, яно й добра...

АБ МАЮЧЫМ АДБЫЦЦА ПАДПІСАННІ САЮЗНАГА ДАГАВОРУ

Заява Выканкома Цэнтральнай Рады БСДГ

Стала вядома, што дэлегацыя Беларускай ССР збіраецца падпісаць Дагавор аб Саюзе Савецкіх Суверэнных Дзяржаў на два тыдні раней, чым гэта прадугледжвалася. Гэтая паспешлівасць цалкам адпавядае большавіцкай традыцыі прыспешваць падзеі і час. Але гэтая паспешлівасць выклікае законнае пытанне: чым яна прадэкставана? Адказу на яго народ не пачуў.

БСДГ у прынцыпе не выступае супраць Саюза Суверэнных Дзяржаў. Ідэалам беларускай сацыял-дэмакратыі з'яўляецца садружнасць свабодных і роўных нацый, садружнасць дэмакратычных прававых дзяржаў. Зыходзячы з гэтага, Цэнтральная Рада БСДГ у сваёй заяве ад 11 мая 1991 г. выказала прынцыповыя заўвагі па праекце Саюза дагавору. Цэнтральная Рада адзначыла, што праект найменш улічвае імкненне народаў да свабоды. Народныя дэпутаты БССР — сябры БСДГ у час дэбатаў у Вярхоўным Савеце рэспублікі заявілі аб прынцыповай нязгодзе з многімі палажэннямі праекта Саюза дагавору.

Вярхоўны Савет БССР, даручыўшы свайму старшыні М. Дземянцу падпісаць Дагавор, рэкамендаваў улічыць заўвагі і прапановы дэпутатаў пры ўзгадненні яго канчатковага тэксту. Народ і нават дэпутаты Вярхоўнага Савета БССР не ведаюць і не абмяркоўвалі апошні варыянт Дагавору. Яны не ведаюць, ці прыслухаўся М. Дземянца да рэкамендацыі Вярхоўнага Савета.

Выканаўчы Камітэт Цэнтральнай Рады БСДГ у сувязі з маючым адбыцца падпісаннем Саюза дагавору заяўляе:

1. Дагавор, многія палажэнні якога служаць захаванню цяперашніх прэрагатываў так званага цэнтра, не адпавядае жаданню нашага народа быць гаспадаром у сваім доме. Народ галасаваў за «абноўлены Саюз» як за садружнасць свабодных і роўных рэспублік. Прапанаваная ў абодвух раней апублікаваных праектах Дагавору структура вышэйшых органаў Саюза такая, што Беларусь зноў будзе нераўнапраўнаю, падпарадкаванаю цэнтру. Ніхто не ведае, што падрыхтавана рэспублікам у апошнім варыянце праекта Дагавору. Беларусь, як член

ААН і суб'ект міжнароднага права, мае ўсе падставы разлічваць, каб да яе інтарэсаў ставіліся з належнай павагай.

2. Не запатрабаваўшы кампенсацыі за ўрон, прычынены чарнобыльскай катастрофай, кіраўніцтва БССР пасля падпісання новага Дагавору страціць права прад'яўляць прэтэнзіі гэтак званаму цэнтру. Дапамогі ад іншых рэспублік, якія знаходзяцца ў цяжкім эканамічным становішчы, чакаць нельга. Беларусь застаецца ў рамках «абноўленага Саюза» сам-насам з экалагічнымі, дэмаграфічнымі, сацыяльнымі і эканамічнымі наступствамі катастрофы. Не жагаючы на тое, падпіша Беларусь Дагавор ці не, Расія павысіць кошт нафты ды іншых энерганосьбітаў.

3. Падпісваючы Дагавор супольна з рэспрэсіўнымі рэжымамі некаторых рэспублік, дзе людзей адкрыта праследуюць за палітычныя погляды і нацыянальна-рэлігійную прыналежнасць, кіраўніцтва БССР такім чынам салідарызуецца з імі, што не можа не выклікаць пратэсту беларускай сацыял-дэмакратыі.

4. Падпісанне юрыдычна няўзвжанага Саюза дагавору не гарантуе грамадзянскага міру, не прывядзе да нармалізацыі адносін паміж паасобнымі рэспублікамі і цэнтрам, не спыніць міжнацыянальных канфліктаў. Захаванне цяперашняй структуры Узброеных Сіл СССР, якія прыцягваюцца да вырашэння міжэтнічных і міжнацыянальных сутычак, вядзе да таго, што Беларусь зноў будзе губляць сваіх сыноў на гэтай неаб'яўленай вайне.

5. Новы Саюз дагавор не адмяняе імкненне народаў да свабоды і роўнасці, да сапраўднай садружнасці, якая магчыма толькі паміж дэмакратычнымі краінамі. Кіруючыся сваімі прынцыпамі і Дэкларацыяй аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР, БСДГ будзе настойліва праводзіць ідэю самастойнага жыцця рэспублікі ў саюзе з самастойнымі дэмакратычнымі прававымі дзяржавамі і рабіць усё залежнае, каб шляхам парламенцкай, негвалтоўнай барацьбы дасягнуць гэтай мэты.

14 жніўня 1991 г.
г. Мінск.

Старшыні Вярхоўнага Савета БССР сп. М. І. Дземянцу

Паважаны Старшыня Вярхоўнага Савета!

У сувязі з нечаканым паведамленнем газеты «Известия» 12 жніўня гэтага года аб тым, што «паўнамоцная дэлегацыя» БССР будзе падпісаць 20 жніўня Саюзны Дагавор, са змененым тэкстам якога не знаёмых народных дэпутаты БССР і на Вярхоўным Савеце ён не абмяркоўваўся, заяўляем аб неправамоцнасці, безадказнасці Вашых дзеянняў. Вы імкнецеся заключыць дагавор пра лёс Беларусі без праходжання ўсіх неабходных у такіх выпадках экспертыз, абмеркаванняў і рашэнняў. Калі, нягледзячы

ні на што, такі дагавор Вамі будзе падпісаны, ён усё роўна не будзе мець юрыдычнай, прававой і палітычнай сілы, бо не можа быць прызнаны ні беларускім грамадствам, ні міжнароднай супольнасцю. Фактычна размова ідзе аб падпісанні новага каланіяльнага для Беларусі дагавора.

Крок, які Вы збіраецеся зрабіць, ставіць пытанне аб Вашай асабістай адказнасці перад беларускім народам.

Народныя дэпутаты БССР ад апазіцыі БНФ:

Зянон ПАЗНЯК, Уладзімір ЗАБЛОЦКІ, Сяргей НАВУМЧЫК, Уладзімір НОВІК, Яўген НОВІКАЎ.

У Вяззе, да Багдановіча

24 жніўня а 12-й гадзіне ў вёсцы Вяззе Асіповіцкага раёна адбудзецца свята, прымеркаванае да 100-й гадавіны з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Максіма Багдановіча.

Гэты надзвычай маляўнічы мясціны памятаюць дзіцячыя крокі паэта. Захавалася хата-леснічоўка, дзе разам з дзецьмі ў 1895 годзе ў сястры адпачывала маці паэта Марыя Апанасюна. Менавіта тут Максім упершыню далучыўся да стыхій беларускага слова, што, безумоўна, паўплывала ў будучым на станаўленне ягонай нацыянальнай свядомасці.

Адкрываецца яшчэ адна пляма ў гісторыі нашай культуры. Запрашаем усіх аматараў творчасці вялікага нашага паэта наведваць гэты прыгожы куточак Беларусі.

Дабірацца ад Мінска электрычнаю да Асіповічаў, адтуль — аўтобусам да Вяззя.

Літаратурны музей
Максіма Багдановіча.

ДЗЕЦЯМ, ШТО ТРАПІЛІ Ў БЯДУ

Чацвёрты раз прыязджае ў Беларусь прыходскі святар з гарадка Амбэл (Шатландыя) сп. Аластар Мактонан. Раней прапаведнік англійскае царквы займаўся пераважна місіянерскай чынасцю. Але пасля знаёмства з аспостальскім візітарам для беларусаў Вялікабрытаніі а. А. Надсанам, А. Мактонан даведаўся пра чарнобыльскую праблему на Беларусі, пра захворванні дзяцей, выкліканых радыяцыяй. Таму сё-

лета сям'я Мактонанаў, прыехаўшы ў нашу рэспубліку па прыватным запрашэнні, на сваім уласным аўтамабілі прывезла дабрачынны пакунак таварыству «Дзеці ў бядзе». Шпрыцы аднаразовага карыстання, полівітаміны, розныя таблеткі (усяго на суму паўтысячы долараў) перададзены ў 1-ю клінічную бальніцу г. Мінска. Лежкі прыдбаныя за грошы, ахвяраваныя прыхаджанамі царквы г. Амбэла.

«ЛіМ» — 92 падпіска пачалася!
падпіска працягваецца!

Выпісвайце і чытайце

штотыднёвік

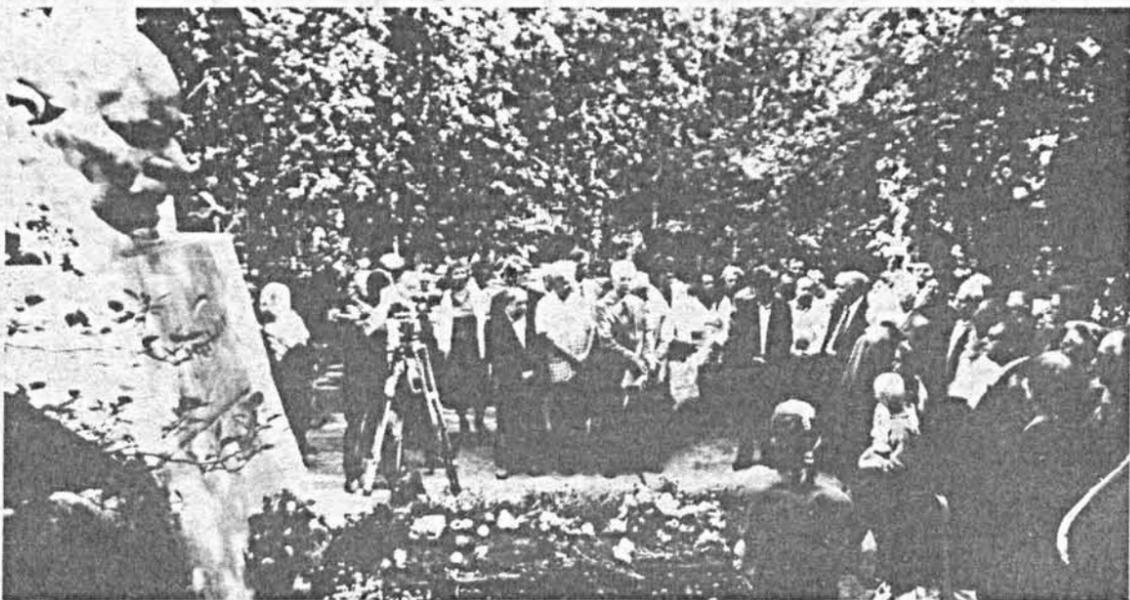
«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

газету творчай

інтэлігенцыі Беларусі.

Наш індэкс 63856. Кошт падпіскі на год — 5 рублёў
40 капеек.

Без ЛіМачытання — не жыццё, а існаванне.

13 жніўня, у дзень памяці Якуба Коласа, да магілы песняра на Вайсковых могілках у Мінску былі ўскладзены кветкі.

Выступілі З. Азгур, М. Аўрамчык, В. Зуёнак, М. Мушыскі.

Фота Ул. КРУКА.

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Два вершы лета 1991

I

«Отравлен хлеб і воздух выпит».
(О. Мандэльштам)

Лагодны, ціхі, з вызначаным лёсам,
Я створаны нашчадкамі Тварца,
Каб у харале людства шматгалосым
Свой голас зліць з усімі да канца.

У траў лязэбных востры пах бензіну.
Ад колаў квола хіліцца чабор.
І кроў, нібыта ад амінізіну,
Санліва запаўняе сэрца створ...

...Калі ніхто не ведае пачатку
І ўсе ідуць няведама куды...

Пастаўце мне апошнюю пячатку,
Сцярыце на Зямлі мае сляды!

Над бацькам смерць крыло сваё занесла,
А цень яе ў мяне над галавой...
Мы з ім жылі пад Машукоўскім лесам,
Калі трава яшчэ была Травой...

О, памятай, камп'ютэрны нашчадак,
Каб вымасціць зваротны Шлях,

хаця б

Увесь той лес не высыкай для кладак —
Прастуй па нашых ёдзістых касцях...

II

«И думал я: витийствовать не надо.
Мы не пророки, даже не предтечи.
Не любим рай, не боимся ада,
И в полдень матовый
горим, как свечи».
(О. Мандэльштам)

Спякота пякельна апальвае лоб.
Згараю, бы свечка, апаўлены потам...
Як соладка славіў жыццё ты ўзахлёб,
І знаць не жадаўшы, што здарыцца
потым.

У ліпаў пасохлі лістоў языкі...
Ржавее і шорхне трава хваравіта...
А мы, як былі, так і ёсць — мужыкі.
Стаім над Айчыны магілай разрытай.

Так жаласна плачам, так сумна гундзім
Над тым, што нам моцы і веры давала.

Не ў неба, а ў глебу панура глядзім,
Бо плоці ў нас многа і духу ў нас мала.

Куды мне замглены пагляд скіраваць!
Навокал пакорна-гарбатыя спіны...
О, колькі ж сябе ад Цябе вызваляць,
І белую кроў тваю піць з пупавіны!

Ні ў чым не павінен, і вінен ва ўсім.
Зжынаю свой лёс, нібы жывеньскі
колас...

Хаўтуры паўсюдна на Белай Русі —
Што нават і плакаць няма каму ўголос...

Прабач ты нас, Маці, — такі ўжо наш
род...

А дочкам сваім перарэж пупавіны —
Хай вызваляць свой адбалелы жылот,
Нібыта Зямлю з Чалавекам адзіным.

г. Менск.
2 ліпеня — 8 жніўня.

АДГАЛОСКИ

НЕЗАЛЕЖНАСЦЬ ПАЧЫНАЕЦЦА З СЯБЕ

Паспалітага святкавання Дня Незалежнасці ў рэспубліцы не атрымалася. Не хапіла ці палітычнай смеласці ў кіраўніцтва, ці грошай на «ўрачыстыя мерапрыемствы» — застаецца толькі гадаць. Але нас змалку прывучылі, што прыкметай сапраўднага свята з'яўляецца выхадны дзень і свабодны продаж піва. 27 ліпеня нічога падобнага ў БССР не назіралася, таму свята, можна лічыць, — не было.

Відаць, той, хто плаціць, заказвае не толькі музыку, але і свята. У нашым выпадку дзяржава плаціць не захачела, паказваючы сваю абыхаваць да дэклараванага Дня. Цікавы ўсё гэты феномен — савецкія свята. Раней у нас кожная «чырвоная» дата ў календары святкавалася нязменна гучна і нязменна ў маштабах краіны. Істотны адрозненні паміж, скажам, гадзіннай Кастрычніка і Днём шахцёраў не было. Праз тое «смак» святкавання прыдаўся, губляў адметнасці, а разам з гэтым дэвальвавалася само паняцце свята.

Пасля падзей 7 лістапада 1990 г. мы пачалі мацней задумвацца над сэнсавай нагрузкай розных дат і... часта не знаходзіць яе. Можна, па гэтай прычыне спаквалі адыходзяць у нябыт 22 красавіка, 1 Мая і безліч прафесійных «дзён», дэкрэтаваных у 60—70 гг. Становіцца зразумелым, што ўсе гэтыя свята былі пазбаўлены галоўнага — асабістага сэнсу для асобна ўзятага грамадзяніна. Новым жа датам, каб быць прынятымі краінай, ужо не хапае толькі намінальнага абвешчання: патрабуецца асабістая падтрымка грамадзян. Дзяржаўнае свята Незалежнасці, відаць, больш за іншыя свята, базуецца на асабістай экзістэнцы (пачуванні) людзей, бо стан незалежнасці, трэба меркаваць, — у першую чаргу ўнутранае, а не грамадскае пачуццё.

Паколькі размова тычыцца Беларусі, дык экзістэнцыяльным з ПОШТЫ ТЫДНЯ

зместам яе незалежнасці слухна было б лічыць незалежнасць самой беларушчыны. Здаецца, дэ-юрэ мы маем і Закон аб мовах, і Закон аб культуры, на якія спасылаюцца народныя дэпутаты, палітычныя лідэры, журналісты. Але ці падтрымліваюць іх гэтыя зконы ў паўсядзённым, «звычайным» жыцці, ці не з'яўляюцца яны толькі змушанай аздабай грамадскага жыцця, якое вызначаецца «законамі» зусім іншымі? Можна, вядома, знайсці лічбы на карысць «беларусізацыі» школ і садкоў, можна пры жаданні здабыць іншыя аргументы на карысць росквіту беларушчыны. Але паспрабуйце проста выйсці за кабінетныя сцены і адчуць гэты дэклараваны росквіт? Што знойдзеце? Адрознівае кіяскараў, якія вас «не разумеюць», бо звяртаецца па-беларуску; знойдзеце такое ж «неразуменне» ў грамадскім транспарце; знойдзеце і такіх аматараў газет, якія пра «ЛіМ» чуюць упершыню і ніколі яго не чыталі. Катэгорыя вольных сучаснікаў, для якіх не існуе паняцця «Адраджэнне», досыць шматлікая, і яшчэ праблема тычна, хто з нас з'яўляецца ў жыцці ракой, а хто — прытокамі: мы ці яны.

Адзін знаёмец расказаў, як пры медычным аглядзе доктар сказаў, што ведае яго. «Чаму?» — «Таму што паўгода назад вы былі ў мяне першым беларускамоўным пацыентам». Два калегі-журналісты пад час камандзіроўкі з Мінска ў перыферыянае мястэчка Гродзенскай вобласці спрабавалі замовіць білеты ў аўтобуснай касе. «У вас неправильны беларускі язык», — паступіла строга заўвага ад пажылой жанчыны (як высветлілася, агранома). Адзін з сяброў своечасова знайшоўся і адказаў: «Вы хочце сказаць, што владееце «правільным» рускім языком?» — «И всё равно ваш белорусский язык ненастоящий...»

Такіх «ільфаўскіх» гісторыяў на нашым матэрыяле можна

занатаваць багата. З іх гады чатыры назад пачыналася адраджэнцкая публіцыстыка. Цяпер многія моршчацца: маўляў, гэта — ужо сказанае слова, не новае. Але з'ява, апісаная гэтакім «эмацыянальным чынам», працягвае існаваць, не знікае, і таму гумарыстычныя гісторыі з нашага культурнага быцця маюць, відаць, права на паўтарэнне. Сэнс іх, на маю думку, зводзіцца да наступнага: беларушчына ў «чыстым выглядзе» няўтульна пачувае сябе на Радзіме, ёй увесь час даводзіцца трымаць крытычныя шпількі з боку прадстаўнікоў масавай сацыяльнай (ці, дакладней гаворачы, квазікультуры). Беларусчыне наканава на ўвесь час змагацца за сябе, бо носьбіты яе складаюць грамадскую меншасць.

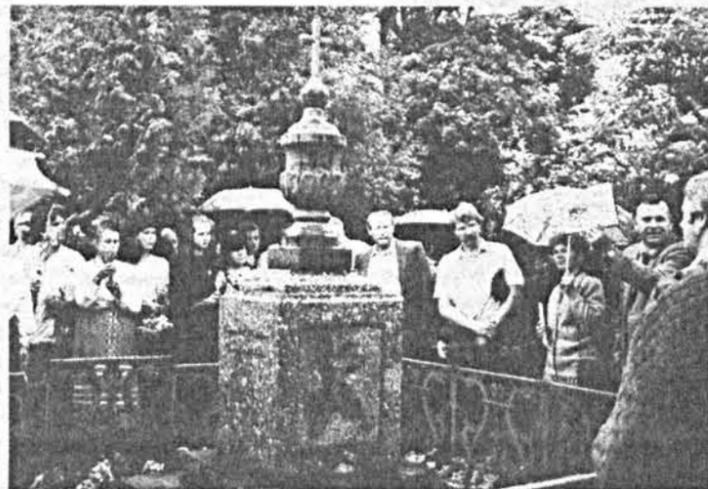
Але ці можна змагацца без унутраных сіл? Іх, гэтых сіл, пры сённяшняй культурнай кан'юнктуры не пазычыць нішто: ні новыя партыі, ні фармальна беларусізацыя. Сілы дае толькі свайскае стасункавае асяроддзе, у якім не трэба змагацца — можна проста пачуваць сябе самім сабою. У гэтым плане падаецца сімптаматычным, што моладзь, студэнты ва выбіраюць сёння не фронт, не партыі, а асветніцкія суполкі, харавыя капэлы, верніцкія абшчыны з беларускім сумоём. Там стымулюецца асабістая, унутраная незалежнасць.

Відаць, пошукі такой незалежнасці можна растлумачыць і сур'ёзныя заявы некаторых партый (рэспубліканскай, напрыклад) аб патрэбе «нацыянальных засценкаў», у якіх аўтэнтычныя беларусы маглі б захоўвацца ад непажаданых уплываў масавай, нацыянальна-няпэўнай культуры.

На сённяшні дзень прыхільнікам роднага слова не пазбегнуць духоўнага змагання і супрацьстаяння з акалячым сацыялізмам. Гэта наша планіда, якую не пераадолеюць нават змагары за хуткую палітычную незалежнасць. Незалежнасць пачынаецца з сябе. Для тых, хто, шукаючы самога сябе, аднойчы зразумеў, што «разам з беларушчынай мы трацім і лепшую частку чалавечнасці» (І. Канчэўскі), — незалежнасць ужо пачалася. Для такіх грамадзян асабістае свята ніколі не канчаецца.

Юрась ЗАЛОСКА.

Памяці Яна Чачота

Сёлета споўнілася 195 гадоў з дня нараджэння Яна Чачота — беларускага і польскага паэта, фалькларыста. Цяжка перабольшыць уклад гэтага чалавека ў развіццё культуры, вольна толькі ўспаміналі мы нашага земляка ад выпадку да выпадку. Але ёсць і зрухі да лепшага. Два гады назад, напрыклад, выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла ў свет кнігу Яна Чачота «Наваградскі замак». У актыў тэрма запісаць і сумеснае мерапрыемства, што правялі Гродзенская абласная арганізацыя Беларускага фонду культуры і Літоўскі фонд культуры. Сустрэчу яны назвалі «Дзень памяці Яна Чачота».

Беларуская і літоўская дэлегацыі сустрэліся на граніцы дзвюх рэспублік, непадалёку ад Друскенікаў. Былі тут цікавыя размовы, абмен думкамі, гучалі песні ў выкананні самабытнага этнаграфічнага калектыву, што прыехаў з радзімы паэта — вёскі Малюшычы Карэліцкага раёна.

Затым усе накіраваліся ў вёску Ротніца. Тут 23 жніўня 1847 года на касцельных могілках быў пахаваны Ян Чачот, аб чым напамінае надмагільны помнік. Да яго падножка ўскладаюцца кветкі. Са словам пра выдатнага дзеяча нашай культуры, аднаго з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры, блізкага сябра Адама Міцкевіча, — выступілі прадстаўнікі Беларускага і Літоўскага фондаў культуры. Усе яны падкрэслівалі значэнне творчай спадчыны Яна Чачота для развіцця культуры Беларусі, Літвы і Польшчы. Гаварылася і пра тое, што шмат трэба зрабіць для

ўшанавання яго памяці. Прагучала такія прараўнае: уключыць месцы, звязаныя з жыццём і творчасцю Яна Чачота, у турыстычныя маршруты, каб у вёску Ротніца часцей заглядвалі краязнаўцы, ды і проста экскурсанты з Беларусі.

Працягвалася праграма «Дня памяці» ў Друскеніках у санаторыі «Беларусь», дзе сёлета папраўляюць здароўе юныя жыхары нашай рэспублікі. Тут, у сценах санаторыя, адбылася імпрывізаваная краязнаўчая канферэнцыя. Са змястоўнымі паведамленнямі аб асобных перыядах жыцця і творчасці Чачота выступілі гарадзенцы С. Дрозд, Ф. Ігнатвіч, а таксама літоўскія краязнаўцы.

Трэба спадзявацца, што сумеснае беларуска-літоўскае мерапрыемства будзе мець працяг. На кастрычнік у Гародні плануецца правесці міжнародную краязнаўчую канферэнцыю, куды запрошаны і калегі з Літвы. У літоўскім жа гарадку Меднікі, дзе знаходзіцца старадаўні замак, літоўцы ў сваю чаргу мяркуюць правесці этнаграфічна-гістарычнае свята, прысвечанае нашаму агульнаму мінуламу.

Праз пяць гадоў будзе адзначацца 200-годдзе з дня нараджэння Яна Чачота. На думку гарадзенскага краязнаўца А. Майсянка, ужо цяпер трэба пачынаць рыхтавацца да гэтай даты, каб адзначыць яе годна.

Міхаіл ДУБРАВІН,
рэдактар абласнога радыё.

г. Гародня.

Фота У. ВЫДЭРКІ.

ІХ РАДАСЦІ НЕ БЫЛО КАНЦА...

Жанчына і мужчына, абодва ўжо сталага ўзросту, былі апошнімі наведвальнікамі музея ў той дзень. Яны адрозні прыцягнулі да сябе маю ўвагу, мабыць, сваёй разгубленасцю і той нервознасцю, з якой аглядалі залы музея. Запыняліся найперш ля фотоздымкаў. Па ўсім было відаць, што ініцыятарам гэтай экскурсіі была жанчына. Яна штосьці шэптаў, узрушана тлумачыла сваёму спадарожніку.

Я падыйшла да іх і запытала: «Вы, мабыць, чымсьці занепакоены? Можна, чым-небудзь я вам дапамагу?». Жанчына адназначна, што яны з братам прыехалі з Магілёва. Як даведзіла, што ў Ляўнах ёсць музей Янін Купалы, адрозні сабраліся ў да-

рогу. Іх бацька ў даваенныя гады працаваў старшынёй сельскага Савета ў Шклоўскім раёне. Ён быў знаёмы з Яніам Купалам. У дзіцячай памяці жанчыны засталіся бацькавыя расказы пра вялікага паэта. Яна памятала фотаздымак, які ўсеў у хаце на самым пачэсным месцы. На ім Я. Купала быў сфатаграфаваны з рабочымі Копыскай мэблевай фабрыкі. На гэтым здымку быў і Іх бацька. Яна з гонарам расказвала пра той здымак, аб якім у той час ведала ўся вёска. Я. Купала, гаварыла жанчына, быў у нашым дзіцячым разуменні найлепшым святым, які яшчэ і вельмі цудоўныя вершы пісаў.

— Толькі вольны здымак мы не збераглі, ён згараў у час вайны

разам з нашай хатай. Не вярнуўся з вайны і бацька. Зараз мы з братам прыехалі з вялікай надзеяй пабачыць гэты здымак тут, у музеі.

Хвалюванне гэтых людзей перадалася і мне. Я паказала ім фатаграфію, дзе Я. Купала з работнікамі Копыскай мэблевай фабрыкі. Сярод работнікаў яны адрозні пазналі свайго бацьку. Неўзабаве яны паінулі музей-запаведнік, а сустрэча з імі назаўсёды засталася ў маім сэрцы. Я ж, дурніца, нават прывішча іх не спытала. Ды зрэшты, такой бяды. Галоўнае, што жыў паэт, жыў гэты мясціны ўспамінамі ў сэрцы нашых людзей. Лілія УПЕНІК, экскурсавод музея-запаведніка Я. Купалы «Ляўні».

Словы, вынесены ў загаловак, банальныя. Акрамя таго, сэнс іх мала хто ўспрымае сур'ёзна. Бо звычайны артадаксальны сталінізм ужо не адновіцца, паколькі ніякая палітычна і гістарычна скампраметаваная з'ява (асабліва злачынствамі супраць чалавецтва) не рэанімуецца ў старых формах. Сталінізм можа толькі перайначыцца. Аднак перайначыцца яму не даюць самі жывучыя яшчэ артадоксы. Так замыкаецца кола і фарміруюцца сацыяльна-ідэалагічныя рэлікты, разыгрываюцца палітычныя фарсы і сатырычныя камедыі.

І тым не менш — «асцярожна, сталінізм!» На Беларусі гэтая застырага цалкам дапушчальная хоць бы таму, што Камуністычная партыя БССР у сваёй правячай і пенсіянерскай наменклатурнай верхавіне якраз і з'яўляецца прыстайнішчам таго сталінскага большавізму, што ажыццяўляў тэрор. Праўда, рэпрэсіўная сістэма рэжыму тут моцна падарваная, а дэмакратычны рух імкнецца яе і зусім разбурыць.

Аднак большавікі ёсць большавікі, КПБ і яе наменклатура дзе скрыта, дзе адкрыта падтрымліваюць саюзную і міжнародную рэакцыю, камуністычных «путчыстаў» з краінаў Балтыі, Бураквічусаў і Ермалавічусаў, прадстаўляюць свае друкарні іхнім газетам і інтэрфронтаўскім лістам, радзюцца, а нядаўна ў Мінску прытулілі Ніну Андрэву і з'езд большавікоў. Прытым зрабілі гэта пасля таго, як усе іншыя адмовіліся іх прыняць. КПБ за сімвалічную аплату выдзеліла большавікам лепшую залу, лепшую гасцініцу, паклапацілася пра харчаванне і прадстаўніцтва на з'ездзе.

Пазіцыі сталінскага большавізму добра відаць у палітыцы КПБ — у дачыненні да зямельнага пытання, да рынку, да суверэнітэту Беларусі, да сістэмы «саведаў», да прыватызачыі, да дэпартацыі дзяржаўных і прававых устаноў, да нацыянальнай культуры, да дэмакратыі і нават да Міхайла Гарбачова. Першы сакратар ЦК КПБ, напалохаўшыся беларускіх рабочых, запатрабаваў некаж нават умяшчэння надзвычайнага становішча ў СССР (што значыць разумецца з балтыйскімі інтэрбольшавікамі).

Нашае беларускае грамадства, пазбаўленае ўсебаковай інфармацыі, жыве часам чужымі палітычнымі стэрэатыпамі, выхаванымі расійскім тэлебачаннем і саюзнай праграмай «Время». Уяўленне пра становішча на ўласнай зямлі часта неадэкватнае, залежнае ад чужых ацэнак, чужых сітуацый. Яскравым прыкладам такіх залежных уяўленняў з'яўляюцца адносіны да прэзідэнцтва на Беларусі па аналогіі з Расіяй і іншымі рэспублікамі ў той час, калі становішча ў БССР — іншае, чым у РСФСР. Прэзідэнцтва ў Расіі — патрабаванне дэмакратычных сілаў, забяспечаных пэўным узроўнем дэма-

кратычнае ўлады. Прэзідэнцтва на Беларусі, дзе ўся ўлада ў руках камуністычнага апарату, — гэта план наменклатуры, спосаб наменклатурнага ўмацавання рыжыму ЦК КПБ. Таму гэтак і старалася камуністычная большасць на 4-й сесіі Вярхоўнага Савета БССР. І хоць план з прэзідэнцтвам яны прайгралі, няма гарантыі, што ім не ўдасца яго ажыццявіць потым. Дэзінфармацыя можа зрабіць сваю справу, як рабіла неаднойчы.

Нездарма друк, сродкі масавай інфармацыі называюцца чацвёртай уладай. На Белару-

сь беларускі народ». Пра ЦРУ я ўжо не кажу. Тут усё зразумела. Нават Гарбачоў агент.

Дабраліся і да Курапатаў. Як казалі — «нет крепостей, которых не взяли бы большевики». І гэта было недалёка да праўды. Калі няма маральных бар'ераў, можна такіх «дзялоў» нарабіць. Памятаю, на масавым мітынгу 19 чэрвеня 1988 года ў Курапатах сакратар аднаго з мінскіх парткомаў (цяпер піша ў «Политическом собеседнике» пра жыда-масонаў) гучна заклімаў Пазняка і паведаміў, што там пахаваны

сцяніна, гэта нейкі кашмар. Асабліва цяжкімі былі раскопкі ў 1986 г. падмуркаў Дамініканскага касцёла і манастыра, які літаральна стаў на касцях, у абрамленні брацкіх магілаў XVII ст. па 200—250 нябожчыкаў.

Словам, так атрымалася, што перад Курапатамі я ўжо меў пэўны вопыт у гэтай археалагічнай спецыялізацыі. Даследаванні курапачкіх магілаў сумесна з археалагічнай групай былі праведзены мной 5 мая 1988 г. Прааналізаваўшы вынікі раскопак і супаставіўшы з усімі іншымі напрацаванымі фактамі,

Зянон ПАЗНЯК,
народны дэпутат БССР

АСЦЯРОЖНА, СТАЛІНІЗМ!

сі не ўдалося стварыць масавую дэмакратычную прэсу. Паранейшаму дамініруюць партыйныя газеты і рускамоўныя камуністычныя выданні Савета Саюза. Прытым нават прэса бліжэй да бульварнай, тыпу газетаў «7 дней», «Свободные новости» і да т. п., знаходзіцца пад кантролем КПБ і выяўляе часам погляды самых рэакцыйных яе пластоў.

Малапрафесійнае і кансерватыўнае беларускае тэлебачанне фактычна не з'яўляецца нацыянальным тэлебачаннем, знаходзіцца ў руках камуністычнай наменклатуры і не спяўняе сваіх функцый нават у вобласці інфармацыі. Сістэма беларускага радыё настолькі прымітыўная, радыёстанцыя настолькі слабая, што хвалі яе не даходзяць да межаў Беларусі, я ўжо не кажу пра змест перадач тых хваляў.

Інфармацыйны вакуум у тэле- і радыёэфіры запаўняецца Масквой і Варшавай. На тых жа, хто чытае газеты, абвальваецца такі сноп дэзінфармацыі, асабліва пра БНФ, што дзіву даецца. Аналіз камуністычнай прэсы, асабліва такіх феноменальных большавіцкіх выданняў як «Политический собеседник» і некаторых малавядомых газетаў, прыводзіць да высновы, што леныцы-сталінцы паслядоўна, а б сказаць, нават — рафініравана, выкарыстоўваюць метады дэзінфармацыі, распрацаваныя доктарам Эзафам Гебельсам, які вучыў, што чым больш неверагодная хлусня, тым лягчэй успрымаецца, тым больш ёй вераць масы, і чым часцей яна паўтараецца, тым лепш засвойваецца. У выніку цяпер усе ведаюць, што БНФ «ведзе в прапасть» і «рвется к власти», каб зарэзаць усіх камуністаў. А адзін нават з трыбуны сказаў: «Каво они хотят повесить (г. зн. БНФ) хотят повесить

немцы, бо пасля вайны тут расстралялі 38 тысячаў нямецкіх афіцэраў. (У мяне нават фанэграма захавалася гэтай прамоў). Хлусня на 5 хвілін — чулі б, з якім пафасам.

Пасля таго, як былі абнародаваны звесткі пра Курапаты, — які падняўся мутны вал, якая хваля! Наперабой сцвярджалі, што там расстраляны то паліцаі, то немцы, то партызаны, то яўрэі, то «савецкія людзі», то крымінальнікі, то нікога не расстралялі — так сабе ямы, то акопы, то цір і г. д. Прыходзілі нейкія дзівакі і проста юродзівыя з неверагоднымі версіямі і планами. Цікава нават было назіраць асабліва сціпую прыроду. Тым не менш усё гэта было правэраена, нават пра 38 тысячаў нямецкіх афіцэраў.

Пра Курапаты я даведаўся яшчэ ў пачатку 70-х гадоў, калі жыў непадалёк ад тых мясцінаў. Я адразу зразумеў, што абнародаваць гэта нельга. Курапаты проста знішчылі б, стварылі б там возера ці стадыён. Засталося толькі чакаць. Я адносіўся да гэтай справы надзвычай сур'ёзна. Нельга было дапусціць ніводнай памылкі. Толькі ў канцы 1987 года пасля прамовы Гарбачова 2-га лістапада з негоды гадавіны кастрычніцкага перавароту, дзе ён выявіў свае негатыўныя адносіны да сталіншчыны і рэпрэсіў у з калегам Шмыгалёвым прыступілі да метадычнай працы, якая доўжылася некалькі месяцаў (апытанне сведкаў і г. д.). Потым чакалі вясны, каб зрабіць дэтальны абследаванні на месцы і археалагічныя раскопкі.

Я з дзяцінства баяўся чалавечых шкідляў. Па іроніі лёсу, заняўшыся з 1976 г. археалогіяй Мінска XVI—XVIII стагоддзяў, толькі тое й рабіў, што побач з архітэктурнымі даследаваннямі раскопваў пахаванні і агульныя магілы маскоўскага тэрору сярэдзіны XVII стагоддзя. Для мяне, веруючага хры-

я зразумеў самае важнае, што дала мне ўся папярэдняя работа — факт энкавэдзіскага расстрэлу ў Курапатах цывільнага насельніцтва ў 1937—1941 гг. не толькі стопрацэнтна даказваецца, але, што вельмі істотна, усялякія іншыя версіі выключаюцца.

Толькі пасля гэтай высновы мы вырашылі надрукаваць артыкул. З якімі неверагоднымі цяжкасцямі ішоў артыкул — асобная размова. Вэрхал, што падняўся ў наменклатурных структурах пасля публікацыі, мяне не хваляваў. Я ведаў, што пры сур'ёзным навуковым падыходзе вывад можа быць толькі адзін. А закідаць шапкамі, «аб'явіць», «асудзіць», «упрыятаць» — не той час, не ўдасца.

Тое, што была створана Дзяржаўная камісія і Пракуратура БССР пачала справу, каб даказаць адваротнае (нада ж хацелася некаторым уесці Пазняка), вельмі паспрыяла скрупулёзнасці і грунтоўнасці даследавання. Былі выяўлены, дэпытаны і правэраны сотні сведкаў, прагледжаны даступныя дакументы, упершыню ў гісторыі крыміналістыкі эксгумацыя была праведзена археалагічнымі метадамі (а гэта метады навуковы, інфарматыўны і дакладны). Следчы і крыміналісты Пракуратуры і МУС БССР працавалі разам з археолагамі АН БССР пад наглядом панятых. І трэба было бачыць, як задумваліся яны, калі пацярджалася ўсё да драбніц.

Крымінальнае расследаванне было праведзена на высокім прафесійным узроўні і доўжылася некалькі месяцаў. Высновы артыкула «Курапаты — дарога смерці» поўнасцю пацверджаны, факты даказаны. І вось тут пачаўся, як кажуць, канфлікт сістэмы. Шмат хто ў дзяржаўнай камісіі і ў ЦК КПБ хацеў мець іншыя вынікі. А іншых не было і, як я ўжо казаў, не магло быць. Тым не менш,

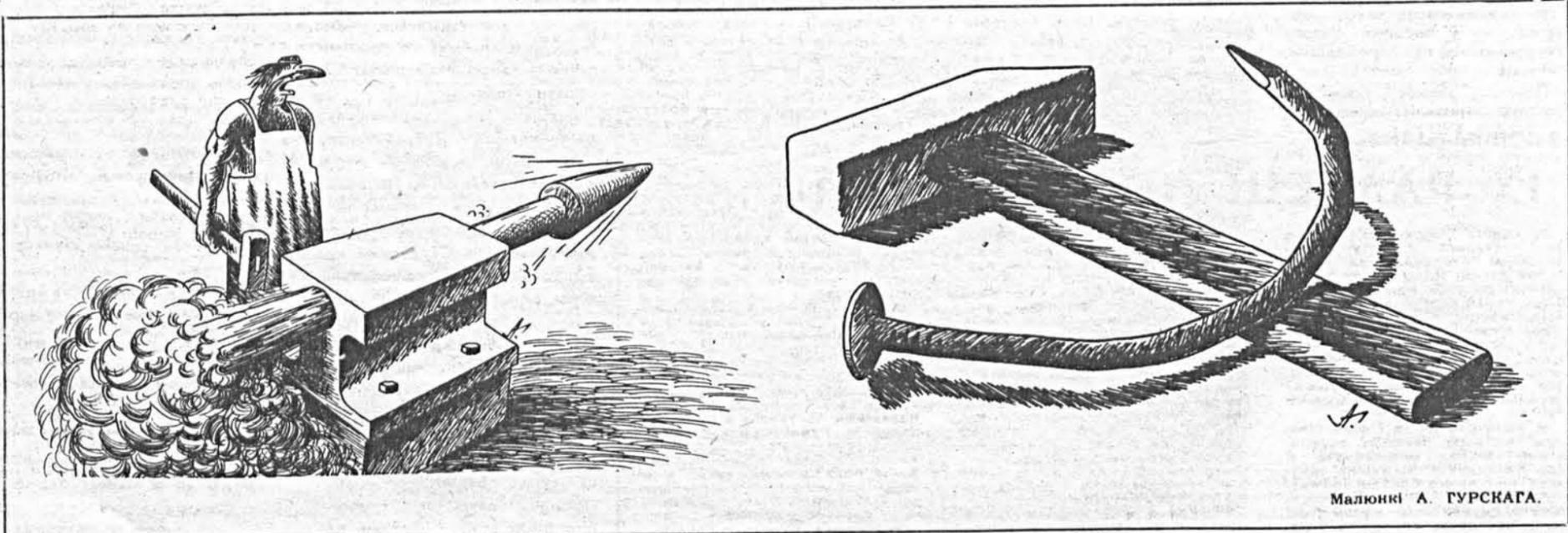
рашылі яшчэ раз паспрабаваць. Закрыві справу і кіраўніка следчай групы Я. Бролішса накіравалі працаваць далей ад Мінска, у Гомель. Потым справу прадоўжылі, а кіраўніком яе прызначылі старшага саветніка юстыцыі В. Собалева, ратаваць становішча. Гэта надзейны таварыш. Нездарма цяпер, калі заказаная ЦК КПБ справа аб мітынгу БНФ 7-га лістапада 1990 г. зайшла ў тупік, бо следства прыйшло да высновы, што прызнаць яе крымінальнай нельга, у прарыў зноў кінулі таварыша В. Собалева, які ўзначаліў следства і паспеў-такі ўжо нават наламаць дроў у справе Валерыя Сядова.

Аднак мушу быць аб'ектыўным, нягледзячы на тое, што я патрабую зараз узбуджэння крымінальнай справы супраць грамадзянаў Г. Тарнаўскага і В. Собалева за парушэнні ў справе В. Сядова і правоў чалавека ў Следчым ізалятары № 1 МУС БССР, я не лічу, што гэтыя людзі канчаткова згубілі прафесійную годнасць. Курапачка справа тое пацвярджае. Пад націскам фактаў, яны вымушаны былі кіравацца логікай і законам і прызнаць справядлівасць высноў аб масавых забойствах людзей у Курапатах органамі НКВД. (Большавікі, як вядома, умелі дзейнічаць і супраць логікі і без сумлення).

Цяпер з вычляненнем («выхадам з акапаў») ультрабольшавізму зноў падымаецца істэрыйны вэрхал вакол Курапатаў. Зноў усплылі юродзівыя, «кулямётчыкі», «гамбургскія яўрэі». Нават «сведкі» з'явіліся. «А откуда я знаю, что это «Курапаты»? Так это место называл командир латышского легиона», — піша адзін такі «сведка» ў «Вячэрнім Мінску» і ў высковай газеце «Во славу Родины». Не ведаюць толькі гэты ілжэсведка і яго каментары, што назва «Курапаты» тады прэктычна не ўжывалася. Мясціна мела іншую агульную назву — «Брод». (Пра гэта пісалася ў артыкуле «Курапаты — дарога смерці» і ў іншых матэрыялах). Курапатамі часам называлі гэтае месца пасля вайны дзеці з Дроздава, таму што там, як мне тлумачылі, раслі курасленкі («курапаткі», «курапаты»), а зімой, калі хадзілі туды на лыжах, выляталі птушкі курапаткі. Падрыхтаваўшы артыкул, мы ўзялі гэтую лаякальную, пазнейшую, малараспаўсюджаную, але сімвалічную назву ў загаловак. Так яна, згучаючы для нас, стала агульнай.

Зрэшты, у ацэнцы падобнай пісаніны няма прадмету для гаворкі. Гэта, паўтарыўся, звычайны рэліктавы сталінізм з усімі яго амаральнымі праявамі. Наша гісторыя яго ўжо праходзіла ў сапраўднасці і, відаць, паўтарае ў форме сацыяльнага фарсу.

Цяперашнія сталіністы-большавікі адмаўляюць усё — і сталінскі тэрор, і Калыму, і дзесяці мільёнаў ахвяраў, і вынішчэнне сялянства, і Курапаты.

Малюнк А. ГУРСКАГА.

ШТО ВЕДАЕ пра Кубу так званы «наш чалавек»? Ён уяўляе сабе цукровы трысняг і пальмы, упарты сацыялізм і барбудаса Фідэла на неабсяжным і бясконцым мітынгу. Мо яшчэ трапічныя фрукты ў марных марях. Астатняе — тэра інкогніта.

Углыб пайшлі спецыялісты — хтосьці зычліва, а хтосьці так сабе. Адны будавалі выдатныя і патрэбныя заводы, якія заадно псуецца прыроду гэтак жа паспяхова, як і на Беларусі. Другія асушылі балоты і з дапамогаю слынных урагану перастварылі іх у пустэльны афрыканскі стэп. Тым часам іншыя дактары навук прапаноўвалі выкарчаваць, звесці ўшчэнт бязмежны, спрадвечны, не пасаджаны тамтэйшымі людзям, а вырашчаны Богам ананасавы гай і замяніць яго плантацыяй кавы, таму што кава, маўляў, даражэйшая на міжнародным рынку, у выніку чаго — ані ананасаў, ані кавы. Сам бачыў.

Савецкае пасольства займала старажытны, гожа асабліва з зялёнымі ўнутранымі дварыкамі каланіяльнага тыпу ў прэстыжным раёне Вэдада, але, відаць, гэта быў задужа сціплы прэстыж, а мо і цеснота перашкаджала, бо пачалася вялікая будоўля на

мудрасць, і слабасць, калі чорныя геральды, паводле вобраза Сэсара Вальеха, а дакладней, геральды смерці — перад вачыма, калі зрок амаль страчаны ды розум слепае. Прыгадайма галоўнага героя ў «Восені патрыярха», у «Любові пад час чумы», і тады Балівара зойме ўласнае, пачаснае месца ў творчасці пісьменніка. Тэма старасці ахопліваецца аўтарам з розных пунктаў погляду, усё глыбей і глыбей. Здаецца, ніхто не даследаваў так ноч чалавечага жыцця, як Габрыэль Гарсія Маркес.

Дзіўны выпадак уземаўплыву: з'езд журналістаў Кубы патрабаваў — праўда, на эзапавай мове, гэта значыць прасіў права на спрэчку, на асвятленне розных пунктаў погляду, зразумела, у межах свайго сацыялізму. Як ні кажыце, гэта штосьці нахшталт гало-снасці, і тое добра.

Вядома, можна зразумець падобны набыхтак проста як дазвол, а не права, і ўлічыць абмежаванне па сацыялізму крыху інакш, маўляў, дзяўбіце адзін аднаго, толькі не чапайце істотнага. Але ўсё ж нельга вызначыць, куды пойдзе чалавек па аднаму, адзінаму кроку. Мо гэта першы крок ды не апошні. Я ўпэўнены, Куба дойдзе да ўсяго свайго не абы-якім народным розумам, уласным шляхам пойдзе, які ра-на ці позна выведзе да свабоды. Другая справа, праз

Мы пад'ехалі да базарчыка аднаго з раёнаў Гаваны і па дарозе дазналіся ад шафэра, што прыватнікаў ужо не пабачым, колькі год таму з'явілася на свет нібыта рэанімаваная хрушчоўская пастанова, паводле якой вяскоўцы пазбавіліся права трымаць вепрука, прадаваць уласную прадукцыю: толькі дзяржава можа, бо інакш, маўляў, заможнымі стануць вяскоўцы і забудуцца на ідэалы рэвалюцыі. Гэта ж трэба прыдумаць такое!..

Зразумела, мы ўжо не чакалі багатага базару, бо добра ведалі, што атрымліваецца пасля падобных пастаноў, але ўсё ж відовішча балюча сціснула сэрца.

На тратуары, уздоўж паркана, стаяла вялікая чарга, але не наша гаварлівая чарга, у якой пачуеш праз розныя, часцей уяўныя здарэнні, пра крыўду на прэзідэнта і пра абноўку ягонаў жонкі, а надзвычай маўклівая, нібыта знясіленая і перадусім насцярожаная на слоўца чарга. Каторыя з жанчын у сціплай апрачцы прыціскалі да грудзёх кніжачку з карткамі на цэлы год, крыў Божа яе згубіць, — нямашака прыватнікаў, ды і заробку на іх не хопіць!

Мажны негр запускаў жанчын па тузіну, прыдзірліва правяраючы наяўнасць кніжачкі і пячаткі на ёй, а потым чакаў, пакуль тузін жанчын не выйдзе з-за варотаў базару.

Наш шафёр штосьці шапнуў мажаму негру, і той адступіўся з няшчырай пашанаю, прапускаючы нас, мы ж амаль не згарэлі з сораму ад нашай сытасці, ад імпартовай апрачкі, ад бесклапотна-туркскіх

Карлас ШЭРМАН

ШТО ГЭТА ЗА ДРЭВА?

Кубінскія нататкі

беразе Карыбскага мора, і на вачах у кубінцаў вырас палац з моцнай вежай (праз мора — насупроць Штатаў), якая з першага погляду нагадвае чымсьці бутэлку. Гэтак і прызвалі кубінцы тую вежу: бутэлкаю гарэлкі.

Аднойчы прафесар Гаванскага ўніверсітэта пачуў званок у дзверы ўласнай кватэры, адчыніў і ўбачыў перад сабою савецкую жанчыну, жонку знаёмага спецыяліста, якая не пазнала яго і тут жа на ламамай іспанскай мове прапанавала яму «шмоткі» на продаж, — майкі, трусы, шкарпэткі... Яна купляла іх тузінамі ў дыпламатычнай краме, куды кубінцам, вядома, уваход забаронены, і гэтым чынам папаўняла кішню. Элементарнай, насквай спекуляцыяй, у парадку «бескарыслівай дапамогі».

Гэтак за трыццаць гадоў стварыўся імідж нашага брата — імідж ці то сябра, ці то новага прыхадня. Безумоўна, Куба ва ўмовах эканамічнае блакады не выжыла б без дапамогі нашай краіны, але будзем шчырымі: мы пастаўлялі недасканалыя тэхналогіі, якія, дарэчы, такімі і засталіся, і да таго ж пэўным чынам — скажоную мараль, мараль абыякавай працы, малажасных і незстэтычных рэчаў, двойную мараль, пры якой выкрываюцца ўзнёслыя лозунгі і працуюцца так сабе, як выйдзе, мараль ханічнай беднасці, пры якой прызважваюцца да дробнай спекуляцыі і хлусні.

Сёння на Кубе крадуць не менш, чым у нас. Увечары каля буйных атэляў падлеткі зазываюць да валютных пунан і да наркатыкаў, а падсылаюць падлеткаў менавіта дарослыя, арганізаваныя крымінальнікі, якія такім вельмі чынам выкручваюцца ад судовай адказнасці.

За трыццаць гадоў нашага непасрэднага ўплыву востраў, зразумела, змяніўся, дэсяцігоддзі былі (і я пра іх пісаў), але ад беднасці Куба не пазбавілася. Як жа інакш, калі мы самі дакаціліся да неверагоднага крызісу?

Я дужа люблю Кубу, я яшчэ раз прызнаюся ў любові сяброўскай і прымаю горкую віноўнасць за тое, што Куба дасюль не здзейсніла і наўрад ці зможа здзейсніць у бліжэйшыя гады, за тых «спецыялістаў», за тых «жэноч» і за «бутэлку гарэлкі» на беразе Карыбскага мора.

НА ГЭТЫ РАЗ я ездзіў на чарговы кангрэс Міжнароднай асацыяцыі літаратурных крытыкаў, які меў за тэму «Успрыманне літаратуры ў Латэаўскай Амерыцы ў сьвечу». У нашу дэлегацыю ўваходзілі Дамітэры Урноў, галоўны рэдактар «Вопросов литературы», і мае даўнія сябры Валерыя Зямскоў (Масква) і Юрыя Пакальчук (Кіеў). Іншыя дэлегаты былі з Японіі, Германіі, Італіі, Партугаліі, Навегіі, Фінляндыі, Калумбіі, Францыі, Канады, Даніі, Егіпта. Балівіі і я, як заўжды на кангрэсах Асацыяцыі, ад ЮНЕСКА.

Мяне цікавіла тэма, яна выслела неабходнасць звернуць думкі і ацэнкі, паслухаць мудрае слова належаў з іншых краін, разнацца пра навіны, прывезці нігі, але гэта не ўсё. Цягнула да даўніх сяброў, да жывой мовы, да выратавальнага гумару кубінцаў, да старажытных муроў Старой Гаваны, да карыбскага святла ў вачах людю, да ласкавай прызрыста-зялёнай хвалі, да крольскага пачатку маленства і юнацтва. А мо я зноў шукаю сябе, бо частка майёй душы засталася ў той Амерыцы, якая завяцела Латэаўскай.

Удалае дыскусія ўдзельнікаў кангрэса шмат дала мне, аргументацыя ахоплівала найшырэйшы дыяпазон ад філасофскіх крыніц пэўных твораў да аналізу чытачовай рэакцыі і статыстыкі ніжняга гандлю. І не было выступлення, якое так ці інакш не закранала б творчасці Габрыэля Гарсіа Маркеса.

Еўрапейцы, як заўсёды, дарма шукалі магчымасці ў ягоных творах і нават верылі ў тое, што Маркесавы рэалізм — магчымы, лацінаамерыканцы вялі гарачую спрэчку пра ўвасабленне постаці Балівара ў апошнім па часе творы пісьменніка. Хтосьці параўноўваў навуковую біяграфію нацыянальнага героя з літаратурным жыццём пісма, хтосьці лічыў за абразу жаклівы паказ яго старасці, які нібыта парушаў патрыятычныя пачуцці і вымушаў сумнявацца: сапраўды, а ці быў герой?

Уяўляю, як бы ўсімхаўся Габрыэль, пачуўшы спрэчку. Магчымасць свайго рэалізму ён абверг неаднойчы ды грунтоўна. Што тычыцца Балівара, Габрыэль не цікавіла прырода геройства ці патрэбнасць ў новай, больш дасканалай біяграфіі, ён пісаў жывога чалавек, жывую чалавечнасць, бо ўчыніў і варункі дужа залежыць ад яго самога, бо знешнія фактары не ўсё вырашаюць, у рэшце рэшт вырашае асоба, характар, інтэлект, моцныя ягоныя бакі, а мо перадусім і слабасці. Калі адна эпоха перастае чалавек у Ікону, абавязкова прыйдзе зусім іншая эпоха, час распушчвання вачэй і расчаравання. Старасць — гэта і

якія выпрабаванні лёсу яна дасягне волі. Наша краіна, прынамсі, на працягу апошніх трыццаці гадоў блытала шляхі, была сама супроць свабоды друку, ды і сёння нават становішча не такое яснае, як камусьці здаецца звонку.

Старшыня Міжнароднай асацыяцыі літаратурных крытыкаў, слыныны французскі крытык Рабэр Андрэ прысвяціў прамову асобе класіка аргенцінскай літаратуры Хорхэ Луіса Борхеса. Слова маэстра Рабэра Андрэ заўжды цікавае, тонкае, глыбокае, ён нележыць да кагорты крытыкаў-філосафаў, крытыкаў пісьменнікаў, кожны артыкул якіх — найвышэйшай пробы літаратура. Я слухаў яго, зачараваны музычнай стылю і нібыта няўлоўнымі назіраннямі, пакуль не пачуў спасылкі на славетны містыфікацы ў творчасці Борхеса. Паводле Рабэра Андрэ, Борхес-містыфікатар нібыта губляецца на ростанях праўды і крыўды, паварочвае ў нікуды.

Слухаў я Рабэра Андрэ і прыгадаваў кватэру Борхеса на Буэнас-Айрэскай вуліцы Майлу, цёмную, амаль што антыварную мэблю, мудрагелістыя свяцільні, пах пажоўклых, ажно крохкіх кніжак, бурлівы голас прастуджанага слада, да якога мы, зялёныя рыцэ літаратары, што займаліся ў майстэрні Альфрэда Варэла, наведваліся з цікаўнасцю, каб разгаварыць яго і штосьці зразумець, знайсці полымя ў ягоных вачах і адчуваць аспроддзе геніяльнасці, задаць хоць адно пытанне, на якое, о Божухна, ніхто на свеце, мабыць, не адказаў і сёння!

Пад той час Хорхэ Луіс Борхес славіўся як арыстанрат у літаратуры, як ганарлівы эстэт, ён смяяўся з тых літаратараў, якія ангажаваліся палітычна і ўвогуле дапускалі палітыку ў хорам літаратуры. Звычайны палітызавалі літаратуру менавіта левыя, прыхільнікі камунізму. Да іх адносіўся і Альфрэда Варэла, таму мы тлумачылі Борхесаву бурліваць гэтай аналічнасцю. Карацей навуковы, яго лічылі рэакцыянерам. Разумным і таленавітым рэакцыянерам, якому як быццам начхач было на лёс народа. А ён проста думаў інакш, бачыў прызначэнне таленту ў тым, што ён вінен служыць мастацтву, бо інашага не далена: палітык служыць палітыцы, мастак — мастацтву. Першы рэдка калі карысны народу, другі — усюсна — заўжды.

Але мы ў свайой шчырасці і захапленні нават не тычыліся палітыкі, гэта, нарэшце, яму спадабалася і ён загаварыў, прыгадаў студэнцкія гады, прагу да чытання, асабліва старажытных, рэдкіх кніг, і раптам дадаў: «Не верце казкам пра тое, што я містыфікатар. Між іншым, верце гэта прыгожая казка». Вось так: верце і не верце. Рэальнасць і казка. Тады быў, бадай, не зразумел яго. І не дзіўна, сталыя спемі, чылісты, мацёрныя борхесазнаўцы дасюль яго не разумеюць. Мацёрныя літаратуразнаўчыя інтэлекты свету прызнавалі і прызнаюць, што справіцца з прэсаву Борхеса, знайсці, як кажучы, усе нанцы змог бы заўважыць цэлы календыт даследчыкаў. І тое — немагчыма за які час. Джон Апдайк назваў яго «пісьменнікам-бібліятэкарам». Амерыканскі пісьменнік Джон Барт пісаў: «Пункт гледжання бібліятэкара!.. Апавяданні Борхеса не толькі старонія заўвагі для ўяўных тэкстаў, але ўвогуле пастскрыптам да ўсяго корпусу літаратуры».

Гэтак ствараўся міф аб містыфікацыях Борхеса, але іншыя даследчыкі, які Яўгенія Завадская, пераправярылі іх і знайшлі ўжо мноства рэдкіх крыніц. Там што ўсё ж не верце прыгожым казкам, ён не быў містыфікатарам.

Чытаць Борхеса нялёгка нават зрудыту, бо заўжды ён, эрудыт, на парадак вышэй, але ягоныя старонкі прыцягальныя менавіта таямніцамі жыцця, філасофіяй, бездакорнай эстэтычнай стылю. Першасна Борхес паэт, праз пэўны час яго прывабіла паэзія сапраўднай прозы, яе неабсяжныя прасторы, яе бясконцая магчымасці, і ён аддаўся прозе, застаючыся паэтам, бо паэзія ў душы — ад Бога, і гэта ведаюць нават заўзятныя атэісты.

Еўропа дала Борхесу вытанчанаю адукацыю і разважлівасць. Аргенціна — няўрымсліваю вальндумнасць крэола, пачуццё тая свабоды, якую не адніме ані турма. Мо гэтае пачуццё свабоды, незалежнасці адштурхоўвала яго ад палітыкі і яе кампрамісамі і хітрыкамі, ад пэўнай партыйнасці, якая ўсё ж пасвойму звязвае чалавек. Борхес не схачеў абмежаваць сябе, свае ідэі і ўчынікі. Ён не змог бы жыць у няволі, як птушка кетцаль. Мабыць, таму ён стаў, кім быў, ёсць і будзе — адным з лепшых пісьменнікаў свету. З'явай па-за мітуснёй і дробнасцю святаўспрымання.

Аднойчы ў вольны час я з'ездзіў з Юркам Пакальчуком па базарах і харчовых крамах. Не купляць, вядома, проста далёка ад хаты цягне да тых мясцін, дзе ідзе жыццё не на паказ, дзе відаць, як людцы жывуць на самай справе. Цэны — справа адносна, шмат ад чаго залежыць, але прылаўкі, чалавечы настрой каля прылаўка пакажучы не тое, што бачыш на экскурсіях, на беразе мора пад пальмаю, у шыкоўным атэлі.

Карлас ШЭРМАН (злева) з паэтам Уальза Лейса ПАРТАЛАМ, старшынёй Саюза пісьменнікаў і дзеячаў мастацтва Кубы.

фотаапаратаў, нават ад права прайсці, калі стомленыя, маўклівыя жанчыны, у якіх адно што вочы гаварылі пра няпростое, жорсткае жыццё, чакалі на тратуары, па-за варотамі. Але і гэта не ўсё.

Уявіце сабе трапічны базар, прыэсты каларыт, буйнаста водараў, заморскія для нас фрукты, гародніну — вось што бачыў я на гаванскіх базарах у 1984 годзе. А тут на нашых вачах разгарнулася бясконцасць жахліва пустых прылаўкаў, бясконцасць пустэльні і толькі за двума прылаўкамі, недзе ў глыбіні базару, гандлявалі густа-зялёнымі, нібы каменнымі, бананамі і юкай, вечназялёнай раслінай, падобнай на бульбу. Ані цыбуліны, ані галоўкі часнаку! Увогуле пуста. І гэта — на востраве з прыдатнымі да ўсяго землямі.

Мы ад'ехалі адтуль моўчкі, нібыта намі апанаваў горкі сум той чаргі, і шафёр падвёз нас да бліжэйшай харчовай крамы. Крама мела два аддзелы: адзін з прадуктамі на вольны продаж, другі — з нарміраванымі таварамі.

Вольна было набыць бутэлку таннага рому альбо лікёру і горкую, моцную молотую каву ў старграмовых пакуначках, за карткі гандлявалі адным відам кансерваў з гародніны ў маленькіх бляшанках.

Даўні мой сябар «дастаў» крыху лангустаў (гэта — на беразе Карыбаў, дзе лангустаў не менш, чым у нас бульбы ў лепшыя гады!) і два тыдні шукаў, выпрошаў у сваякоў, аб'ездзіў усю вялікую Гавану, каб знайсці элементарныя Інгрэдыенты для гатавання: маленькую цыбуліну, два зубчыкі часнаку, лаўровы лісточак, тамат, моркаўку... Два тыдні!

Фатограф, які абслугоўваў кангрэс, некаж даў, што не ўсе жывуць гэтак цяжка: з аднаго боку — шматлікая наменклатура, створаная па вобразу і падобенству бразжнэйскай, з другога боку — невялікае кола людзей прэстыжных прафесій, якія зарабляюць няблага. Апошнія дастаюць, напрыклад, мяса ў глыбініцы, у тых вяскоўцаў, якія адважваюцца на забаронены продаж. Застаецца адна праблема: спякота. Трэба мець на чым прывезці вепрука хутка, а таксама моцны халадзільнік у хаце, гэта ўжо сціплай людю не пад сілу, а сціплы люд — пераважна большасць, народ.

Кажучы, што кубінскія эмігранты (а гэта 10 працэнтаў насельніцтва вострава) вырабляюць за мяжой большыя валавы нацыянальныя прадукты, чым усе астатнія кубінцы. Жахлівыя лічбы.

Гэта нагадаю, было ў траўні 1990 года, я ж прыгэты радкі вясной 1991 і адчуваю нясцерпны боль за Кубу, разумею, што віноўнасць ляжыць на тых, хто дагэтуль трымае эканамічную блакаду вострава, на тых, хто навучыў кубінцаў гаспадарнічаць па-наску, а яшчэ на тых, хто бяздумна вучыўся ў нас і спадзяваўся на нас...

На гаванскіх бульварых раптам расквітнелі ханаранды, магутныя, гонія, раскідзістыя дрэвы майго маленства. Расквітнелі яскрава-ружовай ленай на фоне нябеснага звону, і замежныя дэлегаты кангрэса фоне адрывалі вачэй ад іх. Кубінцы ж нават не зварталі ўвагі.

(Зананчанне на 12-й стар.)

ПАЗАЛЕТАСЬ у Варшаве выйшаў у свет чарговы (трэці) том «Гісторыі еўрапейскіх літаратур» пад рэд. Уладзіслава Фларыяна. Былі змешчаны тут і нарысы па гісторыі нашай літаратуры. Аўтар іх — Тэлесфор Позняк — досыць добра ар'янтаваны ў беларускім прыгожым пісьменстве і, па ўсяму відаць, надраўна валодае беларускаю моваю. Апошнія вынікі хаця б з таго, што прозвішчы нашых пісьменнікаў падаюцца не толькі па-польску, але і ў беларускай (а не рускай, як звычайна бывае ў польскім друку) транскрыпцыі. Дарэчы, Т. Позняк нават падкрэслівае памылку, якая часта назіраецца ў Польшчы пры напісанні прозвішча В. Быкава — канцовае рускае в замест ў.

«Нарысы» імкнуцца раскажаць пра развіццё нашай літаратуры, пачынаючы ад X стагоддзя і заканчваючы 1987 годам. Аб'ём, праўда, займаюць невялікі: недзе трохі больш 60-ці кніжных старонак. Затое багата і добра ілюстраваны: ёсць тут партрэты, бадай, усіх найбольш знаных беларускіх пісьменнікаў, літаграфіі і гравюры вядомых і невядомых майстроў, ілюстрацыі паводле карцін славетных беларускіх мастакоў XIX—пачатку XX стагоддзя. У адрозненне ад айчынных акадэмічных выданняў у працы Т. Позняка знайшлося месца не толькі для пісьменнікаў Беластоцчыны, але нават сказана колькі слоў пра літаратуру нашае эміграцыі. Карацей кажучы, па задуме гэта вельмі цікавае і карыснае выданне. Тут нам варта было б нават павучыцца ў нашых заходніх братоў. Бо ў беларусаў, здаецца, да гэтага часу няма кнігі на роднай мове, з якой яны маглі б даведацца пра літаратуру бліжэйшых суседзяў сваіх і народаў Еўропы.

Пра беларусаў, нацыю досыць вялікую па еўрапейскім мерках, гавораць сёння ў вялікім свеце і многа, і мала. Ды кожнае слова, прамоўленае ў абарону і падтрымку нашае самабытнасці, успрымаецца на Беларусі на вагу золата. Не дзіва, што кожны беларус, пачынаючы гартцаў старонкі «Нарысаў» Т. Позняка, спадзяецца на многае... Абнадзейвае год выдання — 1989: дэмакратычныя зрухі нават на Бацькаўшчыне былі ўжо значныя, не кажучы пра Польшчу, дзе ніколі не было падобнага, як у нас, уцёску цензуры, рознага роду ідэалагічных табу. І ўсё ж спасцігне чытача вялікае расчараванне...

Найперш здзіўленне выклікае той факт, што, відавочна, гэтая праца не рэзюмвалася ні ў адной навуковай установе Беларусі. Пацвярджаюць гэтую здагадку недарэчныя і прыкрыя памылкі, якія заўважыў бы не толькі навуковец, але і сярэдні студэнт беларускае філалогіі. Да прыкладу, што Кулакоўскага завуць Аляксеем, а не Алесем, што Тураў і Туроўля — розныя населеныя пункты, што Францішак Скарына быў далёка не першым «прадстаўніком ўсходнеславянскай культуры з універсітэцкаю адукацыяй» (гл. кнігу С. Александровіча «Тут зямля такая» (1969), а Францішак Савіч нарадзіўся ў 1815 годзе, а не ў 1813. Ніякая падзея дата нараджэння Ігната Буйніцкага (1821 замест 1861), а таксама даты смерці Б. Тарашкевіча (1941) і Н. Арсеньевы (1978), якая да гэтага часу, дзякаваць Богу, жыве. Аднак у параўнанні з іншым, гэта сапраўды толькі прыкрыя дробязі.

Варта адзначыць, што досыць часта, асабліва калі га-

ворка ідзе пра сучасную літаратуру, аўтару бракуе элементарнага дасведчання. Вось ён піша: «Творы вытворчай альбо калгаснай тэматыкі ў традыцыйным разуменні ўсё яшчэ ствараюцца і ў пасляваенны перыяд. Працягваюць гэтую плынь, да прыкладу, такія маладзейшыя праязкі, як Павел Місько (н. 1931), Леанід Гаўрылін (н. 1935), Анатоль Кудравец (н. 1936) і Мікола Капыловіч (н. 1937). Гарадскую тэматыку жыцця сучаснай інтэлігенцыі, — працягвае Т. Позняк, — адлюстроўваюць у сваіх творах Яўген Васіленак (н. 1917), Алесь Савіцкі (н. 1925), Лідзія Арабей (н. 1925), Валян-

та Яновіча ды Алесь Барскага да мала каму вядомых Ірыны Баравік і Уладзіслава Дваракоскага. Адвольнасць заўважаецца і ў падыходзе да эмігранцкае літаратуры: тут пералічваюцца падрабязна імёны другасных аўтараў і замоўчваюцца больш таленавітыя і значныя. Да прыкладу, імя Масея Сяднёва, творчасць якога сёння стала амаль хрэстаматыяй.

Можна запярэчыць (і будзе ў тым пэўная рацыя), што тут, на радзіме, ані беластоцкая, ані эмігранцкая літаратура не аналізавалася ўвогуле, і, апроч парушыні ў чужым воку, трэба бачыць і бярвяно-

мы быцця, Г. Марчук у сваёй творчасці працягвае традыцыі Марэка Гласко, на творчасць Р. Баравіковай паўплывала паззія М. Паўлікоўскай-Яснажэўскай і г. д.

За відавочнай абсурднасцю гэтых і падобных параўнанняў хаваецца адзін зусім не дробязны разлік — замацаванне ў падсвядомасці чытача другаснасці, неарыгінальнасці беларускіх аўтараў і твораў, якія параўноўваюцца.

«Mala herba cito crescit» — пустазелле хутка расце, вучылі нас калісьці такому лацінскаму выслоўю. Яно і праўда! Няхай сабе сёння лоб разбіваюць бела-

колі не было, дасціпна высьмейваюць часам і яны самі. Палякі здольныя адшукаць свае сляды нават у пірамідзе Хеопса, жартваюць са сваіх землякоў колішні папулярны журналіст, а пазней адказны за сувязі з прэсай ва ўрадзе Ярузельскага Ежы Урбан. Зрэшты, у палякаў ён асаблівым аўтарытэтам не карыстаўся. Мажліва, і з прычыны падобных выказванняў.

І хоць нашыя заходнія суседзі не надта любяць нашых усходніх братоў, але ж многае іх яднае. І тыя і другія ўяўляюць сябе народам-месіям, і тыя і другія хочуць быць першымі-лепшымі, асабліва ў дачыненні да нас, беларусаў. Менавіта ў Расіі пашыраны такія фразеалагізмы, як рускае поле, руская зіма, (якую, дарэчы, святкуюць нават у нас на Беларусі), руская бяроза і г. д., а ў Польшчы — польская яешня, польская гарэлка, польскі гонар... Зрэшты, гэта не такая і блага рыса — надаваць свой нацыянальны каларыт навакольнаму асяроддзю. Праўда, толькі тады, калі гаворка ідзе пра зіму ці пра яешню. Але калі з гастронамі пачынаюць пераходзіць у сферу культуры... тут ужо іншая справа.

Па згаданых прыкладах і цытатах добра відаць, што ў сваіх «Нарысах па гісторыі беларускай літаратуры» Т. Позняк плёна скарыстаў здабыткі Усходняга вучонага, але ж не мог забыцца ён і на «працы» Заходняга. У падыходзе да беларускай літаратуры XIX стагоддзя ёсць адна характэрная асаблівасць не толькі ў аўтара згаданых «Нарысаў», але і ў большасці польскіх даследчыкаў. Выяўляецца яна ў тым, што беларускім пісьменнікам можа быць толькі асоба... сялянскага паходжання. Шляхціц, асабліва з еўрапейскаю адукацыяй — гэта ўжо паляк, які ад няма чаго рабіць гуляе ў беларускасць. Тут зноў можна заўважыць, як вульгарна-сацыялагічны падыход, прынесены ў літаратуру кастрычніцкім пераваротам, а да нас на Беларусь — на штыках усходняга брата, надзіва па душы прышоўся і нашым заходнім братам. На першы погляд, няма нічога дрэннага ў наступным сказе «Нарысаў»: «Першым айчынным беларускім паэтам быў Паўлюк Багрым». Праўда, калі забыцца, што перад тым Т. Позняк згадвае Ф. Савіча, аўтара верша «Там блізка Пінска». Вынікае, што сын уніяцкага святара з-пад Пінска Ф. Савіч — паляк. Аднак не толькі беларускі верш, веравызнанне і месца нараджэння, але і пісаньня беларускаю мовай лісты цалкам разбураюць версію пра ягоную польскасць. Што ж да Яна Чачота, дык тут ужо аўтар прама называе яго палякам. Але ж на якой падставе, дазвольце спытаць? Сваю свядомую беларускасць Чачот засведчыў нават пісьмова. І гэты дакумент, дзякуючы працы К. Цвіркі, стаў даступным сёння не толькі спецыялістам, але і масаваму чытачу. Пазіцыю Т. Позняка ў гэтым пытанні можна ахарактарызаваць выслоўем, якое бытуе на Беларусі, але, здаецца, сустракаецца і ў Польшчы: «У кожнай Тарэсы свае інтарэсы». Заўважаецца гэты «інтарэс» і ў гаворцы пра літаратуру XX стагоддзя.

Бумеранг

Замест рэцэнзіі

цін Мыслівец (н. 1937)». (Тут і далей пераклад з польскай мой. — Г. Т.). Застаецца толькі гадаць, якімі крыніцамі і з якіх гадоў карыстаўся паважаны літаратуразнаўца, ствараючы свае нарысы.

Падрабязна пералічваюцца творы, напісаныя І. Навуменкам, Б. Сачанкам, нават пасобныя вершы А. Александровіча. Затое, характарызуючы лірыку П. Панчанкі, Т. Позняк ставіць кропку на зборніку «Пры святле мала-нак» (1966), а ў творчасці А. Куляшова — на паэме «Далёка да акіяну» (1971). З твораў В. Карамазова згадваецца толькі раман «Пушча», пра В. Адамчыка сказана, што ў «Чужой бацькаўшчыне» ён «адлюстравіў польска-беларускае памежжа», а І. Чыгрынаў — аўтар «вытворча-калгаснага рамана «Плач перапёлкі».

Альбо згадаем, да прыкладу, як характарызуе Т. Позняк, па ягонам выслоўю, «наймалодшую генерацыю паэзіі». Ён згадвае, апроч заўчасна памерлых Анатоля Сербантовіча, Уладзіміра Лісіцына, Рыгора Семашкевіча, «такія прозвішчы, як Гертруда Маркава (1942), Вера Вярга (1942), Марыя Шаўчонак (1944), Вольга Іпатава (1945), Яўгенія Янішчыц (1948), Генадзь Пашкоў (1948), Людміла Забалоцкая (1950)». Успомніць то яно можна, толькі пры ўмове, што не будуць забытыя імёны такіх паэтаў, як Разанаў, Някляеў, Баравікова, Бондар, Каржанеўская, Законнікаў, а ў прозе — імёны А. Жука, Г. Далідовіча, В. Гігевіча, драматурга А. Дударова. На такія ж «дробязныя» акалічнасці, што згаданыя Т. Познякам аўтары — далёка не наймалодшая генерацыя, а Гертруда Маркава ды Вера Вярга — адна і тая ж асоба, ужо і зважаць не хочацца.

Ды што там гаварыць пра маладзейшых ды самых маладых, калі ў пераказе Т. Позняка беларуская літаратура пазбаўлена імёнаў В. Зуёнкі, К. Цвіркі, Л. Геніюш... Адсутнасць мастацкіх крытэрыяў назіраецца і ў адлюстраванні літаратурнага жыцця Беластоцчыны. Тут аўтар — відаць, каб не было лішніх крыўд — пералічвае, бадай, усіх, хто калі-небудзь браўся за пяро — ад славных Сакра-

ў сваім уласным. Відаць, ёсць такі Божая кара за доўгія гады згодніцтва і канфармізму. Пакуль яшчэ напішацца новая гісторыя беларускай літаратуры, некалькі пакаленняў і саміх беларусаў і светлых чытачоў будуць вучыцца па старых сталінскіх і несталінскіх кніжках з вырванымі старонкамі, а то і цэлымі раздзеламі. Бліжэйшыя суседзі пра гэта будуць ведаць, далёкія ж могуць і не здагадацца... Суседзі ёсць суседзі. І ці павінны мы мець да іх прэтэнзіі, калі яны, шануючы сваю выгаду, не аднаўляюць адрынутае намі ж? Альбо дзеля сваёй карысці ўмела выкарыстоўваюць «ідэалагічна вывераныя», але неадпаведныя гістарычнай праўдзе марксісцка-ленінскія канцэпцыі?

«Алесь Рыбка — гэта беларускі адпаведнік рускаму салдату Івану (Васілю. — Г. Т.) Цёркіну, герою вядомай паэмы Аляксандра Твардоўскага».

«Папулярным жанрам стала вайсковая балада, у аснове якой спалучэнне лірыкі і публіцыстыкі, — з'ява аналагічная рускім баладам Ціханова».

«Паэма Чарота «Босыя на вогнішчы» мела такое ж значэнне для беларускай літаратуры, як для рускай — паэма «Дванаццаць» А. Блока».

«Лынькоў піша апавяданне «Баян», беручы прыклад з М. Астроўскага і А. Макаранкі».

«Роля Максіма Танка ў беларускай літаратуры падобная да той, якую ў рускай паззіі адыгрывалі А. Блок і Ул. Маякоўскі».

Барыс Сачанка — прадаўжальнік прозы тыпу І. Буніна, К. Крапіва — беларускі Крыльцоў, на творчасць Д. Бічэль-Загнетавай паўплывала паззія Ахматавай ды Цвяткавай...

Як вы думаеце, шануюныя чытачы, адкуль Т. Позняк запызчыў гэтыя клішэ? Не, вы не памыляецеся, безумоўна, з нашых так званых беларускіх савецкіх падручнікаў па гісторыі літаратуры. Тае бяды, што нават школьніку відаць надуманасць падобных паралеляў! Ці што падобныя сінанімічныя рады можна збудаваць нават у дачыненні да беларускае літаратуры, скажам, з гвінэйскай, не кажучы ўжо пра польскую... Да прыкладу: падобна, як Ч. Мілаша, Алесь Разанава цікавяць філасофскія прабле-

руская гісторыя ды літаратуры, распаўсюджваючы пра вытокі і ўзнікненне беларускай народнасці, пра яе пісьменнасць, гісторыю, культуру, а па вялікім свеце будуць разносіцца, памножаныя яшчэ і Т. Познякам, крылатыя выслоўі Абэцэдарскага і К., накіталт: «Культура беларускага народу вырастае з агульнага караня старарускай культуры, сфармаванай у X—XI стагоддзях у межах дзяржаўнасці Кіеўскай Русі». «Як вядома, значную частку беларускіх зямель заваявалі альбо далучылі літоўскія князі Мендоўг і Вітаўт, а справу закончылі Гедэмін і ягоныя нашчадкі». «У XIX стагоддзі ў беларусаў пачынае выяўляцца і пашырацца пацучыце нацыянальнае самасвядомасці, падобна, як і ў іншых еўрапейскіх народаў, якія не мелі дагэтуль сваёй дзяржаўнасці» і г. д.

Трагедыя нашага народа, а, можа, і ягоны паратунак у тым, што мы апынуліся на раздарожжы паміж Усходам і Захам. (У прыватнасці, так лічыў І. Абдзіраловіч.) «Усход гвалціў нас у імя шырокіх заданняў: у імя зліцця ўсіх славянаў, у імя аб'яднання пралетарыяту ўсяго свету... — пісаў выдатны філосаф. — А Захад не такі, Захад такой абмылкі не зробіць: ён ведае няздольнасць, немагчымасць рэалізацыі такіх ідэй. Але практычна адносіны Усходу і Захад розныя толькі ў драбніцах: не па сутнасці, а толькі па колькасці, велічыні. Усход адразу захоплівае шмат, Захад па сваёй далікатнасці — меней». Ці ж не праўда, словы гэтыя, пісаньня на пачатку стагоддзя, застаюцца надзіва актуальнымі і сёння?

Знаёмая аднаго разу распаўядала пра свой побыт у Польшчы. Калі ў гасцях гаворка зайшла пра Беларусь, БНФ «Адраджэнне», пра мітынгі і забастоўкі, гаспадыня, немаладога ўжо веку полька, наўна спытала «Чаго ж хочучы беларусы, за што яны змагаюцца? Стаць палякамі?». Не, гэта была не выпадковая агаворка! Засмечанай на працягу дзесяцігоддзяў афіцыйнай і неафіцыйнай прапагандай «Polski od morza do morza» нацыянальнай самасвядомасці сярэдняга паляка цяжка прызвычаіцца да думкі, што паміж Масквой і Варшавой жыве самабытны народ, які не атаясамлівае сябе ані з палякамі, ані з рускімі. Гіпертрафіраваную прагу палякаў шукаць «польскасць» нават там, дзе яе ні-

Хібы, якія сустракаюцца тут, канешне, пры жаданні можна спісаць, і на нашае афіцыйнае літаратуразнаўства. Бо няма тут імёнаў такіх выдатных дзеячаў нашага мінулага, як В. Ластоўскі, І. А. Луцкевічы, В. Іваноўскі і інш. Амаль абмінута ў працы Т. Позняк і творчасць другога нашага класіка — Максіма Гарэцкага, затое яўна перабольшана роля і значэнне Зм. Бядулі.

А вось як характарызуецца ў творчасці нашых пісьменнікаў перыяд 20-ых гадоў, час вялікага нацыянальнага расчаравання, калі разбіліся надзеі на незалежную Беларускую Народную Рэспубліку і трэба было неяк мірыцца, зжывацца і рабіць дзея карысці свайго краю ўсё магчымае. «Пра выйце з ідэйнага крызісу (Янкі Купалы.—Г. Т.) сведчыць пераклад на беларускую мову «Інтэрнацыяналу» (1921), вершы «На смерць Сцяпана Будата» (1921), «Арлянтам» (1924). «Якуб Колас, пераадолеўшы падобны ідэйны крызіс, распачаў актыўную дзейнасць на ніве эпічнай і лрычнай паэзіі», «Да паэзіі, з якой дэбютаваў у свой час, пераадолеўшы ідэйны і эстэтычны крызіс,—вярнуўся Змітрок Бядуля»... І гэта ўсё на адной старонцы... Сапраўды, не ведаеш, плакаць тут ці смяцца!

У «Нарысах» няма ніякіх каментарыяў не толькі да смерці Ц. Гартнага, але і да смерці іншых шматлікіх ахвяр сталінскага тэрору, якія і ніякага ўспаміну пра А. Мрыя, Л. Калюгу, У. Хадыку... Усё роўна, як і не было іх... Пра рэпрэсіі, праўда, у адным месцы згадка ёсць, хоць і ў дужа іншасказальнай форме: «Пасля драматычных акалічнасцяў папярэдняга перыяду вярнуліся да пазытыўнай працы творцы найстарэйшай генерацыі Дубоўка і Александровіч». Далучым, сучасны беларускі чытач (і то, будзем шчырымі, далёка не кожны) ведае, як памёр у сталінскіх засценках НКВД Ц. Гартны, ведае пра «драматычныя акалічнасці» Дубоўкі, Гарэцкага, Грахоўскага і іншых. Але адкуль пра гэта ведаць польскамоўнаму чытачу? Чаму ў часы, калі пра ўсё гэта можна сказаць адкрыта, сустракаюцца ў познякоўскім тэксе такія туманныя распыльствыя намікі?

Безумоўна, праца рэцэнзента—дужа няўдзячная праца. Здраецца часам, што рэцэнзент сапраўды заслугоўвае тых слоў, якія сказаў калісьці М. Горкі і якія прывёў Янка Брыль, адказваючы на крытыку сваёй апавесці «На Быстранцы»: «Рэцэнзент — гэта малады чалавек, які павучае другога маладога чалавека, хоць сам за яго дурнейшы і менш таленавіты». І ўсё ж... Памятаючы аб тым, што «беларуская літаратура робіцца ўсё больш вядомай і даследуемай у свеце, а таксама, што тлумачыцца гістарычна і эмацыянальна — у Польшчы», як напісаў у сваёй працы Т. Позняк, і пісалася гэтая рэцэнзія. Суседзі сяўсёды будуць цікавіцца нашай культурай, і як кажуць, дай Бог! Але, можа быць, з часам яны перастануць ігнараваць вопыт, даследаванні і думкі саміх гаспадароў—беларусаў.

Галіна ТЫЧКА.

ВІНШУЕМ!

Беларускі лёс галічанкі

З лёгкай рукі незабыўнага Андрэя Малышкі сцвердзіўся і пашырыўся па-за межамі Украіны выраз «поўдзень веку». Можа, упершыню прагучаў ён яраш пад час святкавання 50-годдзя самога Андрэя Самійлавіча. Гэта было, калі не памыляюся, у актавай зале Львоўскага ўніверсітэта. Мы былі там хмарами — студэнты-філолагі, старшакурснікі і нядаўнія школяры... Маладыя рамантыкі хрушчоўскай адлігі (а сярод іх — і Таня Кабржыцкая) тады жылі Драчом, Дзюбом, Межалайцісам, але ж шанавалі і Рыльскага, Ганчара, Малышку, Брыля — літаратура ў «жывых класіках» была нам такою ж дарагою, як і творчасць Шаўчэнка, Франка, Лесі Українкі, Карэла Гінека Махі, Юліуша Славацкага, Максіма Багдановіча.

У такой — вельмі далёкай ад афіцыйнага «патрыятызму і інтэрнацыяналізму» — атмасферы выхоўваліся мы, пашыраючы свае творча-навуковыя зацікаўленні, вуча-

чыся павяжаць каштоўнасці ўласныя і суседскія. Мы «прывязваліся» да любімых літаратур: багеміст Маторны далучаў да культуры Чэхіі і Славакіі, сарабіст Трафімовіч адкрываў Украіне лужыцкіх сербаў, балгарыст Малайчук набліжаў да нас даляглыды бацькаўшчыны Боцева... А глыбока шанаваны студэнтамі паляшук Іван Дэнсіюк прывіваў любоў да беларускага слова, Беларусі.

Першыя пераклады, першыя рэфераты, першыя ўкраінска-беларускія вечарыны, у якіх бралі ўдзел львоўскія студэнты Іван Ляўчук, Сяргей Панізінік і Валіяціна Коўтун. Усе тры — шчырыя беларусы, а Таня Кабржыцкая, дачка выдатнага львоўскага інтэлігента, опернага спевачка, — дапаўняла гэтую знакамітую трыяду, бо правілася Беларусію ці не больш як хто з нас. Можна сказаць — вываражыла сабе беларускую долю. Называўце гэта як хочаце — збегам абставін, размяшчэннем зорак,

падзвіжніцтвам ці апантанасцю, а я сцвярджаючы: лёс. Гэта яго перст пазначыў далейшы жыццёвы шлях, творчую і навуковую біяграфію таленавітай л'вавянкі. Блаславёны знак лёсу бачу і ў тым, што Таццяна стала жонкаю Вячаслава Рагойшы.

Дай нам, Божа, чым болей такіх моцных і гарманічных шлюбаў, дзе сямейны пачатак жыцця роднаснымі культурам і дапамагае гэтым культурам — на поўную моц, самааддана і паслядоўна.

У гэтых кароткіх нататках я не хацеў бы перагружаць увагу чытача пералікам таго, што датычыць навуковага і творчага даробку Таццяны Кабржыцкай — ён значны і вельмі змястоўны: манаграфія, даследаванні, пераклады, артыкулы, рэцэнзіі... У яе «актыве» — Быкаў па-ўкраінску, яе неацэнная заслуга

— пераклады прац Багдановіча пра Віннічэнку і Чупрынку. (Зроблена тады, калі на Украіне да гэтых імёнаў толькі-толькі набліжаліся нашы вучоныя). А ясная зорка нашага братэрства — Палуян? А шматлікія ініцыятывы ўшанавання Дуніна-Марцінкевіча?

Словам, беларуская доля нашай галічанкі, на маю думку, мае не толькі пабытовы і грамадскі арэол, але, калі хочаце, — і гістарычны. Можа, Лёс за ўсё тое добрае, што зрабіла Галічанка для Цёткі, вырашыў аддзячыць Украіне такім арыгінальным чынам? Можа, тое, што стварыла Таццяна Кабржыцкая да свайго поўдняга веку (даруйце, такі прагаварыўся!), праз пяць дзесяцігоддзяў будзе мець іншы, непрадказальны вымярэнні?

Я віншую Таццяну Кабржыцкую ў дзень нараджэння, зычу ёй, як кажуць у нас, — з расы і з вады! Ясныя воды і чыстыя росы ачысцяць напу агульную долю ад чарнобыльскага ліха. Матчына любоў, любоў Украіны і Беларусі, няхай блаславіць Пябе, сям'ю Тваю, дзяцей і ўнукаў Тваіх, Таццяна, беларуская галічанка!

Раман ЛУБКІЎСКІ,
народны дэпутат Украіны,
старшыня Рады Львоўскай
арганізацыі Саюза
пісьменнікаў Украіны.

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ

Вузельчыкі на памяць Мацею Бурачку

Рыхтуючы да выдання нова аднатомнік творчай спадчыны Францішка Багушэвіча, а фактычна Поўны збор твораў Мацея Бурачка, толькі ў адной кнізе, я разважаў над прадмовай. Матэрыялу збіралася багата, а вось уступ, першае слова-образ няк не прыходзіла. З чаго пачаць, што ўзяць за адлік, распачынаючы гаворку пра Багушэвіча! Дзе выток яго паэзіі, якое пачуццё распаліла ў Францішкавай душы прагу «скруціць дудку» і зайграць так, каб пачулі «ад краю да краю»!

Пасля разважанняў над эпохай сярэдзіны і канца XIX стагоддзя цвёрда вымеркаваў: пачаць з 1863 года. Даты, якая ярка ўскалыхнула стагоддзе, таму і засталася астральна зоркаю на шляху станаўлення беларускай нацыі. Там, у пазатавай маладосці належыць шукаць пачатковы напеў Багушэвічавай музы.

Неўзабаве ж, перачытаючы лісты Элізы Ажэшкі, міжволі здзіўліўся, наколькі трапна акрэсліла аўтарка «Хамы» і «Дзюрдзяў» ролю паўстання ў станаўленні яе, як пісьменніцы. Паводле яе слоў, 1863 год «запеліў [...] жаданне служыць Радзіме па меры сіл і характару маіх здольнасцей; з яго агню і слёз узнікла ўва мне жаданне прынесці хоць маленькую цаглінку для таго выратавальнага моста над безданню, праз які павінен быў прайсці народ [...] Потым прыходзілі доўгай чарадою творчыя задумы, але не было сярод іх ні адной, якая, як з першакрыніцы, не брала б свайго пачатку з думак аб Радзіме. Усё гэта зрабіў са мной і ўва мне 1863 год. Калі б не яго молат і рэзец, мой лёс быў бы іншы і, відаць, я не стала б пісьменніцай».

Мала памыліцца той, хто стане сцвярджаць: пад аналагічным прызнаннем паставіў бы свой подпіс і Мацей Бурачок. Больш пэўна можна выказацца пра характар сяброўскіх размоў Багушэвіча з Ажэшкай пад час не такіх ужы і рэдкіх спатканняў. Віленскі адвакат імкнуўся не прамінуць аніводнай аказіі, каб наведваць славетную гаспадыню драўлянай, зусім вясковай хаціны на адной з ціхіх зялёных вуліц Гародні. Несумненна, гаворка між імі не раз заходзіла пра тыя дні, поўныя трагізму, надзей і расчараванняў. Нездарма ж у чатырох вядомых лістах Багушэвіча да Ажэшкі захаваліся два

вершыкі, у якіх чуваць водгулле векапомных падзей. («Шумяць сосны», «Я стары, таму й не знею...»).

Крылатае выказванне Э. Ажэшкі пра 1863 год, прыведзенае ёю ў лісце да Мар'яна Дубецкага (1907), біёграфію апошняга паўстанца дыктатара Рамульда Траўгута, стала шырока вядомым раней, чым трапіла ў другі том «Listów zebraanych» пісьменніцы, выдадзенага яшчэ да вайны (Варшава—Гародня, 1937). Аналагічна раней, перш чым стаў вядомым у Беларусі змест саміх Багушэвічавых пісем да Э. Ажэшкі (урыўкі з іх упершыню друкаваліся на старонках беластоцкага штотыднёвіка «Ніва» 1 студзеня 1961 г. у артыкуле Эдмунда Янкоўскага «Эліза Ажэшка і Францішак Багушэвіч»), нашы літаратуразнаўцы са старонак таго самага выдання эпостальнай спадчыны пісьменніцы маглі пазнаёміцца з Ажэшкавай ацэнкай беларускай паэзіі Ф. Багушэвіча.

«Тры тыдні таму, — пісала яна ў лісце да Яна Карловіча 2 лістапада 1887 г., — быў у мяне добры Ваш знаёмы з Вільні спадар Багушэвіч. Вельмі прыемна бавіла з ім колькі гадзін. Ён чытаў мне свае беларускія творы і нават даў мне іх копію з асобным вершам, які напісаны па-беларуску. Ці ж няпраўда, што гэта чужоўныя рэчы, яны маюць нейкае асаблівае характава, і я вельмі зацікавілася, ці зразумеюць іх таксама нашыя хлопцы і ці змогуць яны іх упадабаць. На будучае лета паспрабую чытаць іх маім міневіцкім знаёмым» (Ажэшка Э. Збор лістоў. Вроцлаў, 1956, т. III, с. 82).

У іншым пісьме да Я. Карловіча польская пісьменніца зноў падзялілася ўражаннем ад чарговай сустрэчы з беларускім песняром: «Быў у мяне нядаўна сп. Багушэвіч і чытаў мне сваю, толькі што напісаную па-

беларуску казку, доўгую, поўную фантазіі, чужоўную. Прыгожы гэта талент. Польскія вершы яго слабыя, але беларускія, на маю думку, выдатныя. Трэба з усёй сілы заахочаць яго да працы ў гэтым кірунку».

Вось і ўсё з вядомага раней пра сувязі Ф. Багушэвіча з Э. Ажэшкай. Таму шчырым было маё здзіўленне, калі, ужо скончыўшы працу над перавыданнем Багушэвічавых «Твораў» (у каментарыях да іх змешчаны цытаваныя вышэй выказванні польскай пісьменніцы), натрапіў у пазнейшых тамах «Listów zebraanych» на Ажэшкавы словы пра Францішка Багушэвіча, нашым даследчыкам невядомыя. У лісце да К. Панятоўскага 23 лістапада (5 снежня) 1893 г. яна пісала: «Учора гаварыла пра спадара з віленчуком, спадарам Багушэвічам, адвакатам, які наведваў мяне праездам з Варшавы. Пляткарыла пра Вас, колькі хацела, а цяпер яго перад спадарам лічу неабходным ахарактарызаваць. Бо гэта чалавек ну зусім незвычайнага сэрца, розуму і таленту. Таму мяркую, што Вы, панове, узаемна павінны сысціся між сабою, як падобны сходзіцца з падобным».

Сын валынскага шляхціца Адама Панятоўскага, удзельнік двух паўстанняў, лістападаўскага і студзенскага, Казімір-Юзаф Панятоўскі падзяліў лёс дзяцей-нявольнікаў. Ягонае няпростая жыццёвая пуцявіна з дзесяцігадовага ўзросту, ад моманту арышту бацькі і да сталага веку вілася па абшарах імперыі, пакуль у 1893 г. не заважычы на страту 2000 руб. гадавыч, ён не асеў у Вільні на сціплай чыноўніцкай пасадзе. Акурат у старажытным месце Казімір і пазнаёміўся з нашым паэтам. Бо як было не паслухаць парады знакамітай пісьменніцы!

Вядомы знаўца творчасці Э. Ажэшкі, варшаўскі прафесар Эдмунд Янкоўскі, публікуючы ў 7-ым томе (1971 г.) лісты аўтаркі «Над Нёманам» да Панятоўскага, пракаментаваў прыведзены вышэй урывак пра Багушэвіча вытрымкамі з двух лістоў К. Панятоўскага. Апошні адпісаў Ажэшцы 2 (14) снежня 1893 г.: «У сп. [Багушэвіча] я быў колькі дзён таму. Магчыма,

я памыляюся (дай Божа), але, здаецца мне, што ягонае здароўе не ў найлепшым стане. Я перакананы, што яго дом (калі гаспадар не будзе мяне надакучлівым) будзе належыць да самых мілых, якія вядомыя мне ў Вільні».

У наступным лісце 4(16) сакавіка 1894 г. Панятоўскі паведамляў: «Шаноўны сп. [Багушэвіч] некалькі месяцаў вельмі моцна хварэў, цяпер пачуваецца лепей, марыць нават пра вандроўку летам конна [...] Аднак больш ён мае, як кажуць, загартаваны характар, чымся сэрца, і павінен, праўдападобна, свой праект відазмяніць».

Ішлі гады. Здароўе Багушэвіча так канчаткова і не напярэвілася. Але сяброўства паэта з Казімірам Панятоўскім мацнела. І калі ў 1898 г. з нагоды 100-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча будзе створаны юбілейны віленскі камітэт для пабудовы помніка славетнаму сыну нашай зямлі, які абодва ўвойдуць у склад камітэта (Панятоўскаму даручаць абавязкі скарбніка). У тым самым 1898 г., вясною, Эліза Ажэшка напіса Казіміру Панятоўскаму трывожнае лістчэнька, якое, можна сцвярджаць смела, ці не цалкам прывасечана клопатам пра Багушэвіча.

«Шаноўны і дарагі Панел! Мяркуючы, што спадар ужо вярнуўся з пінскай вандроўкі, перасылаю сардэчную падзяку за ліст, атрыманы перад святамі [...] Як здароўе шаноўнага спадара Багушэвіча? Колькі тыдняў таму сп. Нагродскі прыслаў мне аб ім злую вестку, якому я не магла адпісаць з-за браку адрасу. Але спадарыня Макоўская, будучы тут пад час святаў, казала, што наш каханы хворы пачуваецца трохі лепш».

На пачу, у мінскіх бібліятэках захоўваюцца далёка няпоўныя комплекты «Listów zebraanych» Э. Ажэшкі (да прыкладу, Дзяржаўная бібліятэка імя У. І. Леніна мае ўсяго тт. 1—3, 7). Пад час нядаўніх урачыстасцяў з нагоды 150-годдзя з дня нараджэння Э. Ажэшкі я наведваў Гародню, спадзеючыся пагартыць там фаліянтны эпістальнай спадчыны пісьменніцы, якіх няма ў Мінску. Але і бібліятэка Даміка-музея на вуліцы Ажэшкі ўкамплектавана не цалкам.

Што ж, даводзіцца сцвярджаць тым, што сустрача з невядомымі беларускімі вузельчыкамі сяброўства Францішка Багушэвіча і Элізы Ажэшкі, завязанымі рукою апошняй, — наперадзе, і яны абавязкова калі-небудзь будуць развязаны.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ.

Раіса БАРАВІКОВА

Некалькі гадоў працавала над драматычнай паэмай «Барбара Радзівіл», спрабуючы па-свойму перадаць даволі шырока вядомыя старонкі нашай гісторыі за межамі Беларусі, скажам, у Літве ці ў Польшчы, і мала вядомыя ў нас. Падзеі, якія адлюстроўваюцца ў паэме, ахопліваюць 1547—1551 гг.

Прапануючы чытачам «ЛІМА» п'ятую, заключную сцэну першай дзеі, калі дзякуючы інтрыгам, браты Барбары — Мікалай Руды і Мікалай Чорны Радзівілы дамагаюцца свайго: Барбара бярэ тайны шлюб з вялікім князем Вялікага княства Літоўскага Жыгімонтам Аўгустам.

Ад аўтара.

Барбара Радзівіл

Спальня Барбары ў доме брата — Радзівіла

Мікалая Рудога.

Яна нечым нагадвае спальню Жыгімонта Аўгуста.

Тыя ж ружовыя колеры, амаль той жа алькоў з карункавымі фіранкамі.

Вечар.

Багатае ўбранне спальні патанае ў паўзмроку.

Мікалай Руды запальвае свечкі ў цяжкіх падсвечніках. Барбара з адсутным выглядам сядзіць у крэсле. Мікалай Чорны праходжваецца з кутка ў куток...

У яго рухах адчуваецца нервонасць.

Мікалай РУДЫ

З дзяцінства не люблю сядзець у змроку, у сэрцы цені нараджалі страх... То чуўся нейкі шэлт, то раптам крокі, то шамаценне лёгкіх апранах!

Мікалай ЧОРНЫ (спынаецца)

Не для таго прыйшоў я, каб пачуць, што чулася калісь табе ў дзяцінстве... Барбару словам нельга ўжо крануць,

дык як жа думкі будуць у адзінстве!!

БАРБАРА

Ты, можа, хочаш, каб я разам з вамі свой жар тушыла ўласнымі рукамі пры дапамозе пашквілюсаў гніосных!! Цяпер маўчаць не будуць мае вусны! Ты ўжо казаў, што я на шыі ў брата, а зараз бачыш ты мяне брэхай!!

Імкліва ўстае, вымае з невялікай прыгожай скрыначкі, што стаіць на століку, згорнуты аркуш паперы. Такі ж самы знайшла пад падушкай у спальні Жыгімонта Аўгуста камедыянтка Соф'я. (Працягвае гнеўна.)

Вось пашквілюс! Упэўнена, што вы абодва ў гэтым віны нейкім чынам, каб любы мне і ўжо не мой мужчына згадаў, што мае на мяне правы. Кахай мяне і вось ён... плод каханья!

(Нервова смяецца.)

А ў нас, дарэчы, не было расстання...

Мікалай ЧОРНЫ (выходзіць з сябе)

Каханне ваша — цыфу!

Нам трэба ўлада! І плод каханья — добрая прынада.

БАРБАРА

Вар'яты!.. Божа! Праўда, вы — вар'яты!

Якой інтрыгай дзікаю заняты! Паддаўшыся, сама я ўсё руйную, і разам з тым гару ўся і раўную...

Садзіцца ў крэсла. Плечы яе ўздрыгваюць

Барбара плача.

Мікалай РУДЫ (ніяк не можа запаліць апошняю свечку)

Тут зараз Мікалай скажаў пра ўладу... Чакаем міласці з чужых уладных рук, хоць не скажу...

Ёсць права ў нас на Раду, ды наша слова ў ёй старонні гук... Мы на зямлі сваёй жывем сынамі, і як сыны стаім мы за яе, ды вершыць хтосьці зверху суд над намі, улада — ўсё!

Яе нам не стае.

Мікалай ЧОРНЫ

Наўкола — зайздрасць! А чаму зайздросціць!

Мікалай РУДЫ
Заможнасць наша змучвае кагосьці.
Мікалай ЧОРНЫ
Любыя скарбы без улады — тло!

БАРБАРА (цяжка ўздыхае, усхліпвае)
Так горка мне ніколі не было!

Мікалай ЧОРНЫ
Мы пра Літву і пра сваю ў ёй пэўнасць, яна ж — рыдае... Душыць яе рэўнасць!

БАРБАРА

Адзінае, што сёння ў мяне ёсць, — мае пачуцці...

Можна насміхацца, ды ўзяць сваё жадае маладосць, і як, скажыце, ад сябе схавацца! Мікалай ЧОРНЫ (зларадна)
Ды нешта ж амарат твой не імчыць...

БОГ ведае, па якой асацыяцыі прыгадалася мне вёсачка Бублева, якая даўным-даўно знікла з твару зямлі, і Цімка Давыдзёнак па мянушцы Залаты Зуб.

Хоць чаго там прывтварэцца. Цяперашнія размовы пра прыватызацыю і далі накірунак згадкам. Былое, як ты яго ні выракайся, назойліва нагадвае пра сябе падобнымі падзеямі ды і лёсамі людзей таксама. Яно, праўда, двойчы ў адну руку не ступіш, але і тое праўда, што з якога берага ўвойдзеш у яе, на той і выйдзеш.

Ужо і не прыгадаю — старасць, ліха на яе, ды і склероз таксама, — хто і дзе сказаў (можа, Малафееў, а можа, Лігачоў ці нават сам Гарбачоў), што, маўляў, мы зрабілі свой выбар адназначна — сацыялістычны — і з абранага шляху ні пры якіх абставінах не саступім.

Тут, як кажуць, і гамонкі няма. Сацыялізм дык сацыялізм. Але ж ён, як я мяркую, усяго пераходны перыяд ад капіталізму да камунізму, а таму бясконца будаваць яго нельга, які б ён ні быў — развіты, з чалавечым тварам, сапраўдны, справядлівы або гуманны. Некалі ж людзей нарэшце трэба будзе ўвесці ў светлы будынак камунізму. Іначай яны могуць зняверыцца і, як казаў некалі Сталін, паказаць на дзверы: ідзіце прэч, набудаваліся! А тады ўжо канчатковы крах і поўнае банкруцтва. Тут так: або дружна ідзем наперад, у камунізм, або не менш дружна вяртаемся назад, у капіталізм на сучасным этапе з усімі яго спакусамі.

Як я разумею, дык партыя, здаецца, не збіраецца мяняць шылду, як гэта зрабілі яе паслядоўніцы ва Усходняй Еўропе. Яна застаецца камуністычнай і яе канчатковая мэта па-ранейшаму — камунізм.

Дык навошта тады дурыць людзям галовы, заклікаць іх браць зямлю, ствараць фермы — як па-нашаму дык хутары і маёнты, — выкупляць крамы і кварталы, малыя і вялікія прадпрыемствы?

Во я і цікаўлюся: калі партыя не адмаўляецца ад камунізму, да якога павядзе праз сацыялістычны выбар, дык калі яна зноў кіне кліч: дапоўні прыватную ўласнасць, дапоўні фермераў і прадпрыемальнікаў, возьмем замежныя канцэсіі і сумесныя прадпрыемствы ў свае пралетарскія рукі?! А што Маркс і Энгельс не прагледзілі ў камунізме месца для прыватнай уласнасці, дык гэта і казе вядома.

У тым-вось і справа!..

Зрэшты, мае развагі толькі штуршок да той асацыяцыі, паводле якой я прыгадаў і вёсачку Бублева і Цімку Давыдзёнак.

Дык спачатку пра вёску Бублева.

Была яна непаглядная, бедная, раскіданая па пагорках пры Чорным балоце, з якога выцякала рачулка з той жа назвай Чорная. Летам гэта быў непрыкметны ручаёк, а вясной і ўвосень — рака без берагоў, якая затопляла не толькі бублеўскія палаткі. Ці не таму зямлі ў Бублеве былі вельмі забалочаныя: ку-

ды ні кінь вокам, усюды гнілыя мачажыны, парослыя лазой імшары, вечна мокрая ўладзіны, сярод якіх сіратліва туліліся ўробленыя палаткі.

Хаты ў Бублеве стаялі на галу. Не было каля іх ні садоў, ні такоў, ні пунь. Сена на зіму клалі ў стагі, збажыну малацілі пад паветкай, якая звычайна месцілася між хатай і хлявом. Але, можа, самая лядашчая хата была ў Цімкі. Без сенцаў, нават без ганку, яна здавалася не жыллой, даўно кінутай гаспадарамі.

ЦІМКА ЗАЛАТЫ ЗУБ

Аляксей Асіпенка

апаб'яданне

Два яе акны перыліся ў панылюю бальцавіну, за якой чарнелі крыжамі могілкі. Да хаты ляпіўся хлеў, за якім пад узгоркам быў выкапаны калодзеж з нясмачнай тухлаватай вадой.

У той год, калі Цімка павінен быў дэмабілізавацца пасля ранення з Чырвонай Арміі, уся ягоная сям'я — бацька, маці, тры сястры — раптоўна памерлі ад страшнай тады хваробы гішпанкі. Цімка прыйшоў у пустую хату, на парослы дзірваном хутар, але не галяком. З Чырвонай Арміі ён прывёў кавалерыйскага каня і прытарочаныя да сядла дзве кайстры добра. Валасны савет змушаны быў вярнуць Цімку карову і астатнюю жывёнасць, забраную пасля смерці бацькоў як безгаспадарную, ды яшчэ выплаціць кампенсацыю за ўчыненыя страты.

Адным словам, у Цімкі было за што зачэпіць рукі. Але ў яго на прыкмеце меліся зусім іншыя задумы.

З Чырвонай Арміі Цімка вярнуўся свядомым актывістам, памагатым і правадніком партыйных рашэнняў. Ажыццяўляць іх стала для Цімкі справай гонару і святым абавязкам. Таму Цімка не мог дазволіць сабе корпацца на прыватным хутары, як крот, а ўзяўся ладзіць камуну, каб, як ён казаў, з месца ў кар'ер даімчаць да светлай будучыні — камунізму.

Бублеўцам асабліва губляць не было чаго і яны, за выключэннем дзвюх гаспадарак, аб'ядналіся ў камуну імя таварыша Мархлеўскага. Хто такі гэты Мархлеўскі, ніхто з бублеўцаў — ды і сам Цімка — не ведаў, але з назвай, падказанай павятовым камітэтам партыі, пагадзіліся.

За тры месяцы камунары з дапамогай шэфэў — рабочых голжавага завода і льнопрадзільнай фабрыкі — перацягнулі

ў Бублева панскі маёнтак з усімі пры ім надворнымі будынкамі, абсталявалі ў доме кухню і сталовую, камунарскае канцільярню і нумары пад жылло для прадстаўнікоў улад і гасцей, што меліся прывязджаць на экскурсію. У хлявах і вазоўнях размясцілі абагуленыя і бясплатна перададзеныя камуне кароў, коней, свіней, авечак, а таксама сабак, якіх Цімка залічыў на камунарскае службу.

Сталовая запрацавала адразу. Лю-

жа, сцвярджаючы, што камуна разбэшчвае мужыка; трэція хіхікалі ды выскалялі зубы; чацвёртыя моўчкі назіралі ды ўпотаікі чакалі, калі прыйдзе канец бублеўскаму бардаку, як яны па сваёй несвядомасці і злосці называлі камуну.

Так і мінула два гады. А на трэці паўзлі па камуне чуткі — водгулле нейкіх падзей, што адбыліся яшчэ на прадвесні ў Маскве. Казалі пра нейкую новую палітыку, што надумала весці партыя. Бублеўцы занепакоіліся. Але ні-

чога пакуль не здарылася. Увосень шэфы выбралі бульбу, пасялі азіміну. У клуб па-ранейшаму прывязджала перасоўная кінаўстаноўка, давала бясплатныя кінасеансы. Горкую нечаканасць прынесла наступная вясна: сталыя шэфы адмовіліся прыслаць рабочых дапамагчы ў палыхых работах. І хоць Цімка са скурой вылузваўся, даказваючы гараджанам, што сельская гаспадарка аснова асноў краіны, а камуна без дапамогі гараджан загіне, яго чамусьці ніхто не хацеў слухаць.

Павятовыя арганізацыі таксама не спяшаліся прывозіць насенне і бульбу, хоць па плану абавязаны былі зрабіць гэта яшчэ да дня Парыжскай камуны і Мопра.

Цімка пабег у валыкакном. Валасны старшыня толькі развёў рукамі, а сакратар параў вярнуўца ў павятовы выканком. Але і там Цімка пабачыў агульную разгубленасць і мітусліваю беганіну.

«Схаджу я ў павятовы камітэт партыі, — падумаў Цімка. — Там усё ж цвёрдакаменныя партыйцы і яны, напэўна, ведаюць агульную накірунак партыйнай думкі».

Каля павятовага камітэта партыі духавы аркестр іграў жалобны марш на словы «Вы жертаво палі», стаяла чалавек пляць разывак, а з будынка шэсць чалавек у аднолькавых френчах і галіфэ, як у таварыша Троцкага, выносілі чырвоную труну.

— Каго хаваюць? — спытаўся Цімка знаёммага загадчыка сектара ўліку і адзінага партбілета.

— Таварыша Кузьму, — адказаў той.

— І што здарылася?..

Загадчык сектара аж скрывіўся ад нетактоўнага пытання і таропліва адшоўся.

Акцёрка ў замку чутка ёсць начуе.
(Да Мікалая Рудога.)

Пайшлі адсюль!

Пра што з ёй гаварыць!!
Яна даўно разумных слоў не чуе.

Радзіліны выходзяць.
Барбара ўстае з крэсла.

БАРБАРА (зіякавела, шэптам)

Акцёрка!.. Скуль!..

Па Вільні ходзіць чутка!
Другі ўжо тыдзень, як яго не бачу.
Душа гарыць і сэрца б'ецца пудка,
а радасць саступіла месца плачу...

Паўза.

Шлюб ладзіцца... Паверыла братам!

Падыходзіць да акна.

Паўза.

Як хутка ноч!

Міргае цымяна зорка.

Сон — у мурах... і толькі недзе там,
у замку... цешыць яго шал акцёрка.
Чуецца асцярожны стук у акно.
Яшчэ адзін і яшчэ...

(Барбара ўздрыгвае.)

Хто тут!

Узіраецца ў цемру акна.

(Крычыць.)

Пачуе стражнік ля варот...

(І вельмі радасна, проста захлынаючыся радасцю.)

Чакай!.. Адну хвіліну!.. Жыгімонт!

Расчыняе акно.
Жыгімонт Аўгуст, як на крылах,
ускоквае ў спальню.
Прыпадае да рук Барбары.
Цалуе іх.

Жыгімонт Аўгуст (з жарам, словы
блытаюцца)

Ты!.. Ты!.. Мне даравала неба
яшчэ адно імгненне... Вось ён міг!
А без цябе, як высахлая глеба,
я гіну... Ды нарэшце мы — ўдваіх!
Дай вусны мне...

Цалуе Барбару.
(Шэпча.)

Хай голас твой вясёлы
развее дзён нікчэмных каламуць
і ля ўзгалоўя нашага анёлы
на лютнях хай іграюць і пяюць.
Ты побач...

Кожнай рыскаю і ўздыхам,
хутчэй мой жар сабою наталі...

БАРБАРА (трапятліва)

Жаданы... я з табою...

(Прыслухоўваецца.)

Але ціха...

Хтось за дзвярыма... там...

Глядзіць на дзверы, пасля на акно.

Ці птушаня ў галлі!

Жыгімонт Аўгуст (не звяжае на словы)

Мая!.. Мая!..

Абдымае Барбару. Утрапёна цалуе
твар, шыю...

Ніхто адняць не зможа...

Дзверы з грукатам расчыняюцца.
Імкліва ўваходзяць Радзіліны.
У руках — мячы. На тварах — тая
няўтрыманная расчучасць, калі чалавек
здольны на ўсё.

Барбара міжволі туліцца да Жыгімонта
Аўгуста.

Жыгімонт Аўгуст глядзіць з цікавасцю.
Мікалай ЧОРНЫ (у вялікім узрушэнні)

Што бачу я!!

(Да Мікалая Рудога.)

Ты, Мікалай, пазнаў
начнога госця!

БАРБАРА (шэпча)

Робіцца што, Божа!!

Мікалай РУДЫ (да Барбары)

Нядаўна Жыгімонт нам слова даў...

Мікалай ЧОРНЫ (паспешліва, таксама
да Барбары)

Што ён ніколі, ні з якім намерам
у тваю спальню не адчыніць дзверы!

Стукае мячом.

Як непрытомны круціць галавою,

пераступіў парог, не стрымаў слова!

Набліжаецца да Жыгімонта Аўгуста

Барбары.

Спыняецца.

Паўза.

Момант у нечым парадыйны.

Жыгімонт Аўгуст.

Вы ашалелі... Без яе мне цяжка.

Прыцкае Барбару да сябе.

Я для яе — не госць, а абарона...

Мікалай ЧОРНЫ (гнеўна)

Магчыма, ды з вялікаю нацяжкай!

Ты зноў прыйшоў,

каб наш запляміць гонар!!

Жыгімонт Аўгуст

Дарэмна гэта... Хоціць вам шумець!

Вы будзеце, дальбог, нямала мець...

Мікалай Руды падыходзіць да брата

Абодва напружана слухаюць.

Уладу, славу...

Мікалай РУДЫ (змрочна)

Гэта зноў падман!

Жыгімонт Аўгуст (не звяжаючы на яго)
Наўкола шляхта будзе віцца роём...
Мікалай Чорны адштурхоўвае брата.
Выступае наперад.

Мікалай ЧОРНЫ

О Божа міласэрны, дай нам тое!

(Крычыць.)

Плябан!.. Хутчэй суды, плябан!..

Усе глядзіць на дзверы:

З'яўляецца плябан. Ён нясе вянец,
які трымаюць над галавамі маладых
у час вячання.

Падаюць на падлогу мячы.

Мікалай Чорны падбягае да плябана,
забірае вянец. Адзін аддае Мікалаю
Рудому.

Ідуць да Жыгімонта Аўгуста і Барбары.

Плябан пачынае рыхтавацца да шлюба-
нага абраду.

Мікалай Чорны ўзімае вянец над гала-
вой Жыгімонта Аўгуста.

Над галавой Барбары вянец трымае
Мікалай Руды.

Мікалай РУДЫ (да Жыгімонта Аўгуста)

Калі Барбару лічыш сваёй любай,
дык любасць замацуў законным

шлюбам!

Жыгімонт Аўгуст маўчыць.

Паўза.

Мікалай ЧОРНЫ (усхвалявана, таксама
да Жыгімонта Аўгуста)

Скажы, як разумець тваё маўчанне!

Жыгімонт Аўгуст маўчыць.

Паўза.

Мікалай РУДЫ (з радаснай упэўненасцю)

Як згоду, несумненна, на вячання!

Жыгімонт Аўгуст моцна сціскае
руку Барбары.

Ён згодны.

Заслона.

Хвілін праз дваццаць Цімка сядзеў
ужо ў кабінце загадчыка агітпропа Іса-
ка Зусьмана, які чамусьці не пайшоў на
могілкі, каб праводзіць таварыша Кузь-
му ў апошні шлях. Загадчык агітпропа
найперш адмежаваўся ад таварыша
Кузьмы, назваўшы ягонае самагубства
актам разгубленасці і панікі.

— Партыя не раз стаяла перад цяж-
кімі выпрабаваннямі, — павучаў Цімку
Зусьман. — Ну, і што? Каб у такія гадзі-
ны яе кадры сталі б страляцца, дык пар-
тыя даўно засталася б без кадраў.

— Дык што ж, шліце шэфай, — папра-
сіў Цімка.

Загадчык агітпропа завяляў, закружыў
па спіралі, абрынуў на Цімку безліч цы-
тат з Маркса, Энгельса, Леніна, Троцка-
га і нейкага Феербаха, пра якога Цімка
ніколі не чуў. З усёй шматслоўнай плы-
ні слоў Цімка зразумеў толькі тое, што
са сваёй камунай ён забег дужа далёка
наперад і цяпер трэба вярнуцца назад,
каб набраць разгон, а тады ўжо скочыць
у камунізм усім пралетарскім светам.

II

Баюся схлусіць, у якім годзе Цімка
паявіўся ў нашай хаце, але дакладна па-
мятаю, што ў самы разгар нэпа. На ім
была хромавая скуранка, сінія дыяганаль-
ныя галіфы, лакаваныя боты, а на
галаве шлем з вялікімі атацкімі
акулярамі, хоць да нас Цімка пры-
ехаў не на атацкіх калесах, а верхам на
кавалерыйскім кані.

Але нас з братам уразіла не гэта. У
Цімкавым роце, на самым відвоку, блі-
шчэй зубі Нібы дзеля таго, каб усе ма-
глі налюбавацца ягоным гэтым бліскучым
зубам, Цімка або смяяўся, або
цыркаў слінай паміж бліскучым зубам і
жоўтым ад курыва.

Цімка сядзеў на лаўцы, паклаўшы
ступню правай нагі на калена левай. У
ягоных павольных, як бы ленаватых ру-
ках нам бачылася нешта незвычайнае,
недасягальнае і нават таямнічае. Пры-
гадваю, як ён з чароўнай непаспешна-
сцю дастаў з кішэнкі скуранкі пачак па-
пярос «Пушка», змяўшы мустук папяр-
ос, зрабіў замыславы круг рукой і
папяроса нейкім незразумелым чынам
апынулася ў ягоным роце ды яшчэ пры-
кушаная бліскучым зубам. А далей
Цімка дастаў запальнічку, крутнуў ка-
лёсіка, ад якога ўспыхнуў агеньчык. Ад
яго Цімка і прыпаліў папяросу.

Мы з братам, лежачы на печы, ва
ўсе вочы глядзелі на Цімку. Божа, хут-
чэй бы нам вырасці! Тады мы давалі б
сабе па бліскучаму зубу, купілі б лака-
раваныя боты, скуранку, па пачцы па-
пярос «Пушка»! Як жа добра быць да-
рослымі! Мы аж млелі ад дзіцячай зай-
здрасці, але ўважліва слухалі Цімкавы
разглагольстваванні наконт партыйнай
палітыкі.

— На дадзеным этапе, — пускаячы
дым з носа, гаварыў Цімка, — партыя кі-
нула кліч: абгашчайцеся! Што гэта зна-
чыць? Некаторыя лямантуюць, быццам
пачалося адступленне ад сацыялізму. А
дзела ў наступным: партыя робіць
абходны маневр. Во табе, дзядзька, ілю-
страцыйны прыклад — наша бублеўская
камуна. Чаму яе распусцілі? Вапрос?
Вапрос. А я табе растлумачу: у камуне

сабралася адна галыцьба. Хвундамент
трывалага не было. А нады, каб у ёй са-
стаяў гаспадарлівы і заможны селянін.
Таму партыя і кажа: абгашчайцеся, дык
і наша дзяржава стане багатай. А во
тады ўжо дружна падымемся і рушым
у камунізм...

Маці на ўслончыку абірала бульбу.
Цімкава гамонка дужа ёй не падаба-
лася.

— А на чорта мне, багатай, твой ка-
мунізм. Я і без яго пражыву. Ты мне
зямлю дай, а не камунізм, — як зазвы-
чай неспадзявана сказала яна.

Цімка на матчыны словы не адказаў.

— Парція таксама сабе на уме, — каб
запоўніць паўзу, азваўся бацька. — У яе
свой клопат...

Тут ужо Цімка не стрымаўся, пачуўшы
ў бацькавай рэпліцы нейкае асуджэнне
палітыкі партыі.

— Дык што табе на дадзеным этапе
не падабаецца ў закліку партыі? — ра-
шуча пайшоў ён у наступ. — Не, ты ска-
жы, скажы...

— Усё падабаецца, — адступіў баць-
ка. — Я да таго кажу, што мужык без
зямлі — жабрак. Во, у мяне двое сыноў,
а надзел пяць дзесяцін. Ну, раздзялю я
яго, дык жа сынам не пражывуць.

— Я ж табе, дзядзька, палярна тлу-
ману: к таму часу, як тае агальцы вы-
растуць, мы камунізм збудуем.

— Ці не такі, як ты ў Бублеве збу-
даваў? — зноў падала голас маці.

Тарапліва закончыўшы абіраць бульбу,
яна ўзяла даёнку, пайшла даць кароў.
Цімка адразу памяняўся, стаў дзей-
ным, напорыстым.

— Я, дзядзька, не так сабе, не ў ад-
ведкі прыйшоў. Грашавітая рабацёнка
наклёўваецца...

— Так ужо і грашавітая, — засумняваў-
ся бацька.

— Мне хлусіць няма чаго.

— Кажы...

Мы з братам навастрылі вушы, каб
не прапусціць, якую ж грашавітую пра-
цу знайшоў Цімка, і вельмі ўстрывожы-
ліся: раптам бацька адвергну Цімкаву
прапанову. Нам вельмі хацелася, каб
бацька разбагацеў.

— Дзела ў наступным, — сказаў
Цімка, — пачынаецца нарыхтоўка лёду.
А ты ведаеш, колькі гораду патрабуец-
ца лёду? Не ведаеш. А я падлічыў...
многал Тысячы зарабіць можна.

— Заробіш, як Заблоцкі на мыле, —
сказаў бацька. — Тысячы! Хоць бы па
колькі чырвонцаў...

— Ды ў мяне, калі хочаш ведаць, ар-
цель набрана, — горача загаварыў Цім-
ка. — Толькі з павагі да цябе прапаную
схаўрусавацца. Ведаю, лішняя капейчы-
на табе не зашкодзіць.

— Яно так, — згадзіўся бацька.

Яны моцна паціснулі рукі, Цімка вы-
цягнуў з кішэнкі «чакушку» гарэлкі.
Бацька паклаў на стол па луцце хлеба
і па цыбуліне. Яны хуценька, пакуль
няма маці, выпілі.

Цімка своечасова знік, пстрыкнуўшы
нам з братам па носе, але мы не сталі
на яго крыўдаваць: у Цімкі залаты блі-
скучы зуб, і ён знайшоў для бацькі гра-
шавітую працу.

Дзён дваццаць бацька ездзіў у горад,
каб у Цімкавай арцелі калоць і разво-

зіць лёд. А каб не ганяць каня ў горад
улегцы, бацька вазіў на продаж бяро-
завыя дровы з таго панскага безразняка,
які за двое сутак спляжылі нашы му-
жыкі.

У памяць урэзаўся той зімовы вечар,
калі бацька, у апошні раз з'ездзіўшы ў
горад, вярнуўся дамоў. Мы сядзелі на
печы. Маці ткала на кроснах радніну.
Перад абразамі ў чырвоным куце гар-
ла лампадка. З панадворку пачулася
рыпенне саней, фырканне каня, а не-
ўзабаве ў хату ўваліўся бацька, кінуў
на падлогу мех з марожанай рыбай —
пачынаўся вялікі пост. Нам з братам
бацька прывёз па кухану. Маці загадаў
ставіць самавар.

Потым, калі мы напіліся чаю, бацька
дастаў з кішэнкі суконных штаноў страпа-
ны ўжо кашалёк, пачаў лічыць грошы.
Спачатку ён расклаў па слупочках мед-
ную драбязу — грашы, капейкі, двашкі,
тройкі, пятакі, потым сярэбраную, а
ўжо затым пералічыў папярковыя грошы.
Падзавана, што ён добра ведаў, коль-
кі прывёз грошай, а лічыў ды пераліч-
ваў дзеля насалоды.

— Ну, во, а ты казала, каб не ўвязваў-
ся ў Цімкаву крутню, — сказаў бацька
маці. — А ён, я табе скажу, дзялок і ка-
мерсант.

— Ага, камерсант, — не ўзлюбіла баць-
каў папрок маці. — Ён вас, дурняў, аб-
браў, а вы яшчэ радуецца. А ён, ня-
бось, сабе палавіну забраў...

— А што ты хацела, — заспрачаўся
бацька, заступаючыся за Цімку, — каб
ён і калуноў набіраў і возчыкаў, а яшчэ
з начальствам дамаўляўся. За так нічога
рабіць не хоча: таму дай, гэта-
му дай — без падачкі нідзе не абыдзеш-
ся. Ды і што я ў хаце высядзеў бы? А
так за лета яшчэ падсабіраю грошай,
купім малатарню...

— Нямецкую б, ланцаўскую, як у
Варапа, — летуценна сказала маці.

III

На двары, пад паветкай, бацька ладзіў
шарабан, каб паехаць па Паддубенскага
папа — заўтра Юр'е, у гэты дзень у нас
свяцілі выпасы і жывёлу.

Было сонечна, зіхатліва, але холадна.
Вясна затрымлівалася і на шмат.

Змазаўшы дзёгцем жалезныя восі,
бацька «абуў» шарабан коламі, сказаў
нам з братам:

— Ну, во, гатова дачка папова. Ся-
дайце.

Гэта ў яго была такая прыказка, калі
ён канчаў справу. У гэты час на двары
і паявіўся Цімка верхам на кані. Быў ён
у французскіх накладных кішэнках, у
шапцы-шасцікінды і ў галёшах на лака-
раваных ботах.

Павітаўшыся з усімі намі за руку, Цім-
ка сеў у шарабан. Леваю нагу паставіў
на днішча, правую — на падножку. Ска-
заў з расчучасцю асуджанага:

— Прыйшоў, дзядзька, па помач...

— Дык і памагайла выгадаў шукае, —
намякнуў бацька.

— Аб чым дзела, — адказаў Цімка і,
дастаўшы пачак папярос, пачаставаў
бацьку. — У цябе барана-амерыканка
ёсць?

— Недзе была...

— Мне нады да дзень узадраць поле.

— І што за спешка?

— Аграномы кажуць, што самы час
сеяць мак.

— Мак? — здзівіўся бацька.

— А ці ведаеш ты, колькі маку па-
трэбна булчнікам? Не ведаеш. Дык я
табе скажу: на сённяшнім этапе —
многа.

— А насенне?

— Насенне ёсць, — пахваліўся Цімка. —
Ты думаў, я свае грошы ў панчоку па-
кладу. Няма дурняў! Грошы абарачацца
павінны. Тады з іх карысць і прырост.
Пасею мак, а ў восень тысячы заграбу...

Здаецца, бацька прасякнуўся Цімка-
вым намерам, бо параў яму:

— Калі пад мак, дык лепей бы поле
пераараць.

— Наука кажа, што пад мак зямлю
можна і не араць. Дык ужо прыезд,
дзядзька, парабі. Я заўтра ж з табой
і разлічуся.

Усемагутныя грошы сыгралі сваю ро-
лю: назаўтра бацька паехаў не па пад-
дубенскага папа, а на заробкі да Цімкі.

Я ўспраціў бацьку ўзяць і мяне з сабой.
У талку Цімка запрасіў яшчэ двух ча-
лавец: Валодзьку Прытупнем і Данілу
Хварасцёнка. Першы быў касавой, лысы
і вельмі жвавы, другі — мажны, па вочы
зарослы бародой і вельмі маўклівы.

Утрох яны за дзень не толькі ўзадра-
лі аблогу, бульбянішча і леташняе ржы-
шча, але і пасеялі мак.

Пасля працы, як і належала па трады-
цыі, Цімка выставіў пачастунак: гар-
нец гарэлкі, скібку сала і гарадскі бо-
хан хлеба, а мне яшчэ і слоік павідла.

За сталом сядзелі паважна, пілі, не
спяшаючыся, і патроху слухалі Цімку.

— Які магістральны шлях на дадзе-
ным этапе ўказвае нам партыя? — пы-
таўся Цімка і сам адказаў: — Культур-
на весці гаспадарку. Партыя так і ска-
зала: абгашчайцеся на гронце, зна-
чыць, культурнага вядзення сельскай
вытворчасці. А што ета значыць?.. А
тое...

— Тое хвастом баўтое ды яшчэ і
гаўкае, — падхапіў Валодзька Прытуп-
нем.

Цімка не пакрыўдзіўся, толькі аба-
зваў Валодзьку несядомым грамадзяні-
нам і прадоўжыў гаварыць:

— А дзела ў наступным. Наш
брат, мужык, прывык думаць, што толь-
кі французы ды немцы-германцы ўме-
юць весці культурную гаспадарку. Пар-
тыя нам і кажа: нашы мужыкі не горш
тых французаў і немцаў-германцаў. Я
мыслю, што мы лепей іх...

— Мысліць і баран, пакуль з яго
скуру не спусцяць, — зноў не ўтрымаўся
Валодзька Прытупнем.

Ал. ўжо цяпер не сцярапеў Даніла
Хварасцёнка:

— Дай ты, балаболка, разумнага ча-
лавека паслухаць, — накінуўся ён на Ва-
лодзьку Прытупнем. — Я во што хачу
сказаць. Як у хран

БЕЗ ЛІШНІХ ЭФЕКТАЎ...

Здавен дэмуры лічылі чыста аркестравымі ці ансамблевымі інструментамі. І толькі зусім нядаўна дзякуючы поспехам выканальніцтва і айчынай педагогікі ўзнікла магчымасць узыходжэння домры на канцэртнай эстрадзе ў якасці саліруючага інструмента. У домры з'явілася нямаля прыхільнікаў і аматараў, якія захапляюцца яе непаштоўным пляшчотным гукам, тэхнічнай рухомасцю, багатымі выяўленчымі магчымасцямі.

У гэтым доўгім і складаным працэсе адметная роля належыць маладым выканаўцам, сярод якіх імя дамрыста Юрыя Валіцкага займае адно з першых месцаў.

Упершыню пра яго загаварылі ў 1987 годзе, пасля І Рэспубліканскага конкурсу імя І. Жыновіча, дзе Юра стаў лаўрэатам, заняўшы другое месца. Як у большасці дамрыстаў, ягоны выбар інструмента быў выпадковаю. У гомельскай музычнай школе, куды Юра прывялі вучыцца іграць на акардэоне, усе месцы па гэтай спецыяльнасці былі ўжо занятыя. І хлопчыку прапанавалі домру. Юра ўспамінае, што яму вельмі спадабаўся пляшчотны, меладычны гук гэтага інструмента, яго незвычайны тэмбр... З таго часу ён з домрай неразлучны і пра свой выбар зусім не шкадуе.

Маленькая крохкая домра толькі звонку здаецца цацкай

у руках музыканта. На самай справе гэты інструмент з вялікай неахотай раскрывае свае тайны выканаўцу. Але за доўгія гады вучобы (школа, музычылішча, кансерваторыя) Ю. Валіцкаму ўдалося цалкам падпарадкаваць домру сваёй творчай волі. З удзячнасцю ўспамінае ён сваіх настаўнікаў Я. Шаўчэнка, П. Бабушкіна і дацэнта БДК Г. Асмалоўскага, якая ўмела і тонка раскрыла грані мастацкай натуры свайго вучня, дапамагла яму закласці трывалы прафесійны падмурак.

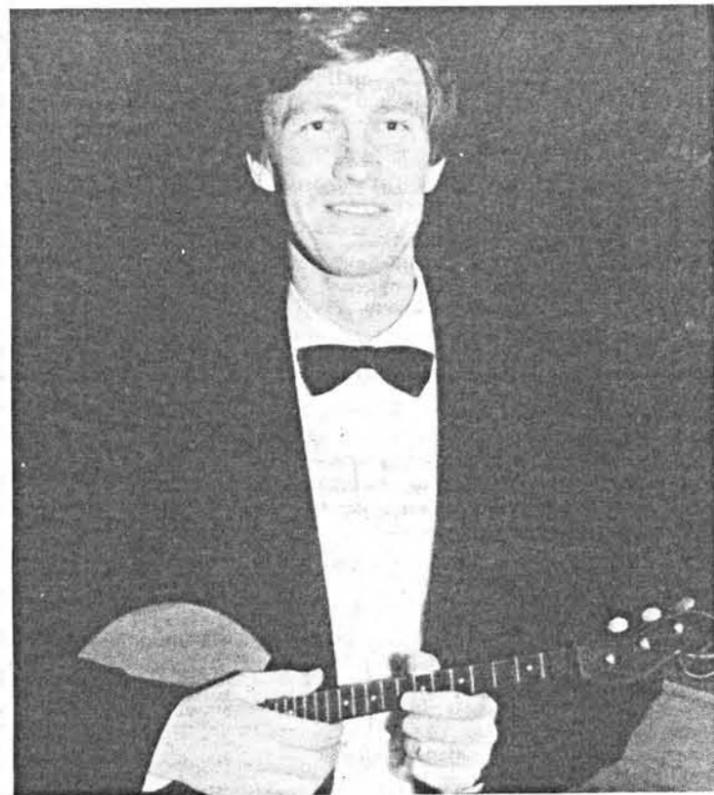
Пасля заканчэння кансерваторыі Юра меў некалькі заваблівых прапаноў, напрыклад — працаваць у аркестры Арэнбургскага народнага хору. На шчасце, начальству, якое мы так часта ганім, хапіла мудрасці ўтрымаць такога спецыяліста ў нас у рэспубліцы. Затым — служба ў арміі, але і ў суровых салдацкіх умовах ён знаходзіў час і сілы для заняткаў на домры. Гэта і дапамагло яму амаль адразу пасля дэмабілізацыі дасягнуць поспеху на конкурсе імя І. Жыновіча.

Перамога на конкурсе адкрывала перад музыкантам шырокія перспектывы. І зноў у які раз ён сутыкнуўся з неабходнасцю выбару. Трэба аддаць належнае кіраўніку Камерна-інструментальнага ансамбля Дзяржтэатрады БССР Я. Валасюку, які запрасіў лаўрэата-дамрыста ў свой калек-

тыў. Аднак пры гэтым Ю. Валіцкаму давялося змяніць маленькую домру на кантрабас...

Працуючы ў адным са старэйшых калектываў рэспублікі, ён працягвае самастойныя канцэртныя выступленні, запісы на радыё. Нядаўна Беларускае тэлебачанне падрыхтавала невялікую перадачу, у якой у выкананні Ю. Валіцкага прагучаў шэраг твораў. Узвышаным, вытанчаным лірызмам вызначалася выкананне «Накцюрна» Э. Грыга; з гарэзлівай, іскрытай вяселасцю прагучала «Канцэртная полька» П. Аляхімовіча; «Экспромт» і «Чардаш» А. Цыганкова ўразліва блыскам, адточаным майстэрствам, эмацыянальным напалям.

Для Ю. Валіцкага характэрна простая, стрыманая манера ігры — без лішніх знешніх працяў. Узвышаны, глыбоказматуюны ягоны стыль, карпатлівая, удумлівая праца над кожным творам сведчаць аб прафесійнай сталасці і выканаўчым майстэрстве музыканта. Паўна, таму любімым творам Юра называе «Калыханку» з балета Я. Глебава «Альпійская балада», у якой ён з уразлівай дакладнасцю перадае незвычайную крохкасць чалавечай сутнасці і драматычную завостранасць быцця. Дастойная саюзніца саліста — канцэртмайстар Вольга Карасёва, якая вызначаецца незвычайнай чуйнасцю, сапраўднай далучанасцю да творчага працэсу.

Юрый ВАЛІЦКІ перад канцэртамі

Добра вядома, што музыкант — істота датклівая, залежная ад многіх фактараў: настрою, натхнення, знешніх умоў і абставін... Таму ў музычным асяроддзі існуюць такія паняцці, як удалае і неўдалае выступленне, прыкрыя памылкі і да т. п. Што ж тычыцца Ю. Валіцкага, дык я не магу прыгадаць, каб у ягонай ігры былі хоць нейкія хібы або выпадковыя зрывы.

У характары Юрыя вабіць ягоная нетаропкасць, уменне спыніцца і падумаць. Ён не імкнецца да маланкавых вынікаў, робіць усё павольна, але грунтоўна. І няхай у яго пакуль не так ужо шмат канцэртных выступленняў і яркіх творчых завяў, гэта нямногае дазваляе спадзявацца, што пра Ю. Валіцкага будзе яшчэ што-та.

Ларыса ТАІРАВА.

ХТО ЖЫВЕ Ў КВАТЭРЫ КАЛАМБІНЫ

«Кватэра Каламбіны» Л. ПЕТРУШЭЎСКАЙ
ў Навучальным тэатры Мінскага інстытута культуры

Размахваючы бэзавай апрахай, хутаючыся ў яе, з яе вырываючыся, нібыта жадаючы вырвацца са свету, перапоўненага хлуснёй, сумам, журбой, самай, а галоўнае — пошласцю, — такая яна, Каламбіна (студэнтка І. Кляпцкая). Не Каламбіна нават, а Коля, таму што мужчынскае і жаночае перапляліся ў яе гераіні. Высокая, пахлапчукоўскай стройная, ускудлачаная — Каламбіна, Каламбіна Івануна, Коля... Дзе, у якім стане яна сапраўдная? У які момант? Ва ўсіх адразу і ні ў які адзін, таму што сапраўдны толькі (калі можа быць сапраўдным міраж) свет яе фантазіі.

Каламбіна, П'еро, Арлекін — традыцыйныя маскі камедыі дэль арта. У п'есе Л. Петрушэўскай іх быццам насунулі на твары нашых сучаснікаў. Але твараў не схавалі...

Сітуацыя ў п'есе — сумесь пошласці і завяздэнкаў: малады пачынаючы актёр П'еро прыходзіць да жонкі галоўнага

рэжысёра тэатра Каламбіны, адказнай за работу з творчай моладдзю. Каламбіна намагаецца памагчы П'еро, спакусіўшы юны талент...

Колькі слоў пра тое, дзе іграецца спектакль. Тыповая студэнцкая аўдыторыя, абсталяваная пад тэатр. Няправільна было б напісаць «стылізаваная», таму што ўсё ў гэтым тэатры сапраўднае — пражэктары, сафіты, сцена, гледачы, якія сядзяць упрыцен на чатырох радах. Чесна, некамафортна, горача, але... Галоўная дзейная асоба ў спектаклі — Тэатр. Тэатр як штосьці адухоўленае, са сваімі законамі, правіламі — нейкая іншая рэальнасць...

Афармленне спектакля гранічна ўмоўнае (рэжысёр Галіна Галкоўская — не толькі рэжысёр-пастаноўшчык спектакля, але і сцэнограф, мастак па касцюмах, музычны афарміцель; такая спецыфіка працы педагога інстытута культуры.)

Кідаецца ў вочы нейкая дзіўная ўрачыстасць сцэнічнай пля-

цоўкі. Быццам мноства рознакаляровых літарыкаў, цацак развесілі па пакоі. Але, прыгледзеўшыся, заўважаеш: на гумках развешаны самыя розныя прадметы: лустэры, грабянец, капялюш, гадзіннік, тэксты ролі — усё тое, што можа спатрэбіцца па ходу дзеі. Гэта і ёсць свет галоўнай гераіні спектакля — актрысы Каламбіны. Але Каламбіне не шкада, калі і глядач скарываецца з яе няхітрага скарбу. Глядзельная зала і сцена існуюць у цесным узаемадзеянні, яднанні. (Хлопец побач са мной ужо прыняў умовы ігры і пачаў забавляцца нейкім прадметам; дайце веры, цяжка стрымацца і трохі не падурэць). Атмасфера перад спектаклем нібы разнавольвала, супакойвала...

Непрадказальныя фантазіі Каламбіны. Вось яна спакушае П'еро, іграючы ролю ракавой Кармэн — горды паварот галавы, пунсовая кветка, узвіраная спадніца... (Прываблівае тое, што ўсе кульмінацыйныя

моманты ў спектаклі вырашаюцца пластычна-музычна. Тэкст часам нават перашкаджае. Але ў гэтым ёсць свае заканамернасць і логіка.) Словы ў фантазіях не важныя. Яны нічога не вырашаюць. Важны вобраз мары. У фінале і П'еро (студэнтка Л. Шпілеўская), і Арлекін (студэнтка Л. Павочка) раптоўна ператвараюцца ў такіх самых Каламбінаў. Вось калі цалкам пераконвае рэжысёрскае вырашэнне (усе ролі выконваюць жанчыны): у свеце, перапоўненым пошласцю, ніколі не знікне адзінае: нязменны жаночы ўзнаўляючы творчы пачатак...

Не, Каламбіна, Каламбіна Івануна, Коля, нічога ў вас няма. Усё праіграўшы, пракрыўшы ў фантазіях, вы гэта зразумелі. Вы ціха канеце на сваёй ласкутнай коўдры-дыванку, якая ўжо стала сімвалам вандроўных актэраў далёкіх часоў. Прынам-

Р. С. — Галія, — звяртаюся да рэжысёра спектакля Г. Галкоўскай, — у мастацтва прыходзяць рознымі шляхамі. Твой шлях мне вядомы — Мінскі інстытут культуры, вучоба на аддзяленні рэжысуры ў такіх цікавых педагогаў, як У. Раманоўскі, В. Цюпа, потым работа ў ДК, вяртанне ў інстытут, але ўжо ў якасці педагога. І вось «Кватэра Каламбіны» — па-мойму, не проста удача, а, так бы мовіць, прызнанне таго, што прафесія цябе прыняла. Але драма любога студэнцкага спектакля — ягонае кароткае сцэнічнае жыццё.

— У нас ёсць ідэя на базе курса У. Раманоўскага арганізаваць навуцальны тэатр-студыю. Але вось што крыўдна. Творчы і матэрыяльны патэнцыял для стварэння падобнага тэатра існуе. Але студэнты, якіх мы планавалі ўзяць у студыю, вымушаны раз'язджацца па размеркаванні. І ўся цяжкая чатырохгадовая праца робіцца бессэнсоўнай. Крыўдна. Та і шмат ужо зроблена... Ды і «Кватэра Каламбіны» планавалася для гэтай студыі.

Н. З.

ЦІМКА ЗАЛАТЫ ЗУБ

(Пачатак на стар. 8—9).

— Дзела не ў сарцірах, — перапыніў яго Цімка. — Дзела ў тым, як на зямлі гаспадарыш. Было б у мяне не чатыры дзесяціны зямлі, а ў пяць разоў больш, я паказаў бы, як трэба весці культурную гаспадарку. Найперш набыў бы дваццаць кароў...

— І чым бы ты іх карміў? — спытаўся бацька. — Вунь у маёй сястры Ульяны васемнаццаць дзесяцін, а пяці кароў не можа пракарміць.

— Бо няма культуры, — рашуча заявіў Цімка.

Бацька хацеў заспрачацца, але яго перабіў гэты маўчун Даніла Хварасцёнак, які горача падтрымаў Цімку:

— Дайце я скажу, як у немцаў. У майго баўера, дзе я палон адбываў, было трыццаць гектараў, а кароў трымаў сорак ды яшчэ трох каней. Во! Яны на

пашу скаціну не ганяюць, у хляве кормяць канюшынай, люцэрнай, буракамі, мэрквай...

— Во, чулі? — захоплена сказаў Цімка. — Адсоль і скакаць нада. Партыя не дарам кажа: абгаішчаецца цераз культуру і мы яе з усіх сіл падтрымаем...

— Пакуль грыжу не завяздэм, — падсумаваў гамонку Валодзька. Прытупнем і прапзнаваў: — Давай, Цімка, налі, ды не па-культурнаму, а то цыркаеш, як перадойка...

IV

— Ці чуў ты? Цімка жэніцца! — прышоўшы з пасядзелак, абвясціла маці. Бацька бандарыў, наганяў абручы на кубелец для сала. Адклаўшы малаток, ён пажартываў:

— Ці не на Просцы Лукашонкавай? Лукашонкава Проска была жабрачкай

ды яшчэ з-за вугла ўдараная пыльным мяшком.

— Якраз і не ўгадаў, — сказала маці.

— Тады не дражніся...

— На высачанскай пані, во на кім, — сказала маці. — І года не пройдзе, як прасвішча і я зямельку і маёнтак.

— Нічога, савецкая ўласць яе не кіне. Яна бальшавікам трох бацькавых маёнткаў не пашкадавала, як яны ў тым падполлі сядзелі. Нездарма ж усіх паноў павыганялі, а ёй і маёнтак пакінулі і дваццаць дзесяцін зямлі, і гаспадарку з двума парабкамі.

Мы з братам не ведалі, ці радавацца Цімкавай жаніцбе, ці асуджаць яе. А дзён праз дзесяць марознай звонкай раніцай на нашым двары паявіўся Цімка ў лахізаваным вазку. На ім была тонкага сукна бекеша са смушкавым каўняром і суконным башлыком, аблямаваным таксама смушкай.

Маці не было — пайшла да прычэсна ў цэркву. Цімка зайшоў у хату шумна, з жартамі ды прыгаворкамі, але як запрашаў на вяселле, дык і дужа цырымонна — тройчы бацьку пакланіўся, а

калі той згадзіўся быць і за шафера, нават расцалаваўся.

З цары бы маці вярнулася неўзабаве пасля абеду, але пра Цімку запыталася бацька сказаў ёй толькі ў час вячэры.

— Ці ты здурэў? — накінулася на яго маці. — Пост жа! Якое вяселле? Адумайся.

— Дык жа згоду даў, няёмка не прыехаць, — адгаворваўся бацька. — А на вяселлі можна скаромнае і не есці.

Карацей кажучы, маці здалася, і бацька са мной у вазку ў наступную нядзелю адправіўся ў Высачаны, гэта кіламетраў за пятнаццаць ад нашай вёскі.

Панскі маёнтак стаў за казённым лесам на ўзгорку. Па ліпавай алеі, расчысчанай з поваду вяселля ад снегу, мы пад'ехалі пад самы ганак з чатырма рознымі калонамі і шкляннымі дзвярамі ў прыхожую. Там нас і сустракалі Цімка з паняю.

Пані была старая, дужа маршчыністая і, як мне здалася, гарбатыя. Але бацька, на маё здзіўленне, чамусьці пацалаваў яе ў руку і назваўся па іме-

А праблемы — не дзіцячыя...

Што прапанаваць дзецям нашы «дарослыя» музычныя тэатры! Удзельнікі супольнага пасяджэння секцыі музыкі ды харэаграфіі СТД Беларусі палічылі гэта пытанне вельмі надзвычайным, тым больш, што ўжо з дзесятак гадоў яно не абмяркоўвалася ў прафесійным асяроддзі.

Пачалася гаворка з агледзін рэпертуару Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР. Музыказнаўца В. Брылон, пералічыўшы цяперашнія і колішнія спектаклі, прызначаныя для малодшых глядачоў, згадала нават «Несцерку» ды «Гуляем у прынца і жабрака» — творы, так бы мовіць, не зусім дзіцячыя. І ўсё роўна іх спіс за 20-гадовую гісторыю тэатра атрымаўся кволы. На прыкладзе «Беласнежкі і сямі гномаў» (гэты «ветэран» паўтара дзесяцігоддзя не сыходзіць з афішы), «Залатога куранця», «Стойкага алавянага салдацка» В. Брылон даводзіла, што дзіцячы рэпертуар тут абнаўляецца слаба, а стаўленне дз. паказу такіх твораў даўно ўжо фармальнае. Проста паказаць спектакль, прапанаваўшы да яго стандартную праграму, — гэтага мала. Юных глядачоў трэба падрыхтаваць да відзішча, захапіць — хоць бы зямальнымі праграмкамі, яркімі буклетами.

Дзіцячыя спектаклі, мяркуючы крытык, выявілі праблему неабходнасці змены акцёрскіх пакаленняў. У свой час трупы тэатра музычнай камедыі папоўніла цікавая моладзь: Р. Харык, Г. Казлоў, В. Пятліцкая, З. Вяржбіцкая... З часам тэатр «пацямжэў», моладзі цяпер мала, спектаклям бракуе духу студыйнасці, маладзёжнага імпульсу.

Усе згаданыя работы тэатра, дадаў балетмайстар А. Яфрэмаў, вымагаюць і асобнай спецыяльнай пластычнай працы з артыстамі. Бо дзеці часам могуць дараваць, напрыклад, нейкія вакальныя агрэхі, але яны вельмі чуйна ўспрымаюць тое, што робіцца на сцэне, і на фальш рэагуюць адпаведна. Прыемным уражаннем для А. Яфрэмава сталіся спектаклі «Пітэр Пэн» і «Тры парасяці» на сцэне ДАВТа БССР,

а работа Беларускага дзяржаўнага харэаграфічнага вучылішча ўспрымалася як адкрыццё. Ён падкрэсліў, што калектыў вучылішча мае права і можа рабіць спектаклі для дзяцей, гэта будзе і пераканальна, і неабходна. Так, спектаклі, на якіх гадаваўся б, прызвычайваўся да музычна-тэатральных жанраў будучы глядач, можна палічыць на пальцах: пра якое ж выхаванне, пераемнасць новых глядацкіх пакаленняў можна гаварыць!

Выкладчыца Міка Н. Кульган засяродзіла ўвагу на прэм'еры балета «Фіеста». Гэта першы поўнаметражны спектакль нашага харэаграфічнага вучылішча. Пастаноўка ажыццэўлена выдатнай характарнай танцоўшчыцай Л. Трамбавельскай на музыку «Іспанскага капрычыю» М. Рымскага-Корсакава. Парадокс, але дагэтуль будучыя артысты балета, а суртасці, не атрымлівалі рэгулярнай сцэнічнай практыкі: толькі раз на год ладзіўся на сцэне ДАВТа справаздачны канцэрт харэаграфічнага вучылішча. І вось — спектакль, у якім «пройдзена» ўся Іспанія. І хоць з трактоўкай у ім трох любоўных дуэтаў, гаварыла Н. Кульган, можна не пагадзіцца, у цэлым святочнае прывабна аформленае тэатральнае дзейства ўдалося.

Добрых слоў варта і ўжо даволі даўняя работа — опера «Воўк і сям'ера казлянят», пастаўленая цікава, зямальна М. Ізворска-Елізар'евай. Шкада толькі, што ідзе спектакль не роўна, не кожны акцёрскі склад адпавядае намерам рэжысуры, часам слушацкаму ўспрымання замінае невыразная дыкцыя выканаўцаў. Значнаўшы гэта, музыказнаўца Н. Бунцэвіч выказала заўвагі да стваральнікаў спектакля «Пітэр Пэн», найперш — да кампа-

зітара А. Будзько. На яе думку, твор не зусім акрэслены паводле жанру: ці тое опера, ці мюзікл, як пазначана на афішы? Узнікаюць асацыяцыі з пародый на заштампаваны оперны спектакль. Незразумелы і так званыя любоўны дуэт: ці то дзеці гуляюць у дарослых, ці то нешта іншае? Пажадана большай раскаванасці ў ігры дзяцей, пераадолення «дарослых» трафарэтаў, якія сям-там застаюцца і ў гэтай, першай пастаноўцы дзіцячага тэатра-студыі пры ДАВТе. «Пітэр Пэн» іграюць дзеці — менавіта гэта, на думку Н. Бунцэвіч, выклікае найбольшае захапленне ў зале.

Пра цяжкасці і праблемы ў падрыхтоўцы гэтай прэм'еры студыі, пра асаблівасці працы з непрафесійнымі маленькімі спевакамі-акцёрамі распавялі рэжысёр С. Цырук ды хормайстар Н. Ламановіч. У працяг гаворкі загіт ДАВТа Н. Кузняцова паведала пра новую форму зносінаў тэатра з глядачом — своеасаблівы «сямейныя сесансы», паказ спектакляў з разлікам на юных глядачоў у суправаджэнні дарослых (ці наадварот?). Для цыкла «У тэатр — усёй сям'ёй» падбіраецца лепшы, пераважна класічны, рэпертуар, пачатак спектакля пераносяцца на 18 гадзін; з уступным словам звяртаецца да залы спрактыкаваны лектар-музыказнаўца. Билеты на такія спектаклі прадаюцца па ранейшых цэнах. І ўсё гэта — дзякуючы ініцыятыве галоўнага дырыжора А. Анісімава.

А вось яшчэ ініцыятыва. Дырыжор тэатра музычнай камедыі Г. Аляксандраў, апантаным праблемай дзіцячага музычнага тэатра ў Мінску, тры гады таму паставіў са студэнтамі музычнага факультэта МДПі спектакль паводле больш-менш адпаведнага рэальнаму творчым магчымасцям твора — «Шапка з вушамі» А. Хагагарцяна. Дзеці, якіх запрашалі на прагляд, прымалі яго з захапленнем. Мабыць, і таму, што самі далучаліся да дзеяння як бы знутры: напачатку выканаў-

цы распавядалі ім пра «кухню» падрыхтоўкі спектакля, асаблівасці працы над каццюмам, над сцэнічным уасабленнем вобразаў, знаёмлілі з музычнымі характарыстыкамі персанажаў...

У кастрычніку 1990 г. дзіцячы музычны тэатр пад кіраўніцтвам Г. Аляксандрава афіцыйна зарэгістраваны. Удзельнікі — маладыя акцёры тэатра музычнай камедыі ды студэнты БДК. Сродкі для існавання ў калектыву, так бы мовіць, сімвалічныя, і меркаваць пра творчую перспектыву пакуль што праблематычна.

Кантрастнай інфармацыяй прагучалі ўспаміны-ўражанні Г. Аляксандрава ад наведанага ім Міжнароднага дзіцячага фестывалю, прысвечанага 100-годдзю С. Пракоф'ева. Свята (а на фоне яго і канферэнцыя «Свет дзяцінства ў мастацкай культуры ХХ стагоддзя») праходзіла ў Ленінградзе. Там, у адрозненне ад сталіцы Беларусі, належная духоўная праца з дзецьмі вядзецца пастаянна і зацікаўлена. Ёсць дзіцячы музычны тэатр, які працуе на дзяржаўнай аснове. Вучні агульнаадукацыйных школ з музычным ухілам удзельнічаюць у стварэнні музычных спектакляў і як аўтары. Дарэчы, выдомыя, у тым ліку і сусветна, кампазітары прысутнічалі на такой дзіцячай оперы, віталі юных артыстаў. (Ці тое ў нашых канцэртных залах, дзе зных творцаў пабачыш хіба што на ўласных прэм'ерах?). Там, у Ленінградзе, быў і дзіцячы фестываль, прысвечаны юбілею Чайкоўскага, які ладзілі Саюз кампазітараў, аддзяленне Музфонду. Музыкае таварыства, Фонд культуры, Дзіцячы фонд. І выходзіў на сцэну намеснік старшыні гарвыканкома і абвешчаў, што гэтая падзея ў музычным мастацтве — падзея для горада...

Можна зразумець крыўду Г. Аляксандрава, якому давялося адному за ўсіх выслухоўваць заўвагі крытыкаў накітавалі такога, што ў нашым тэатры музычнай камедыі перад дзецьмі з'яўляюцца «да непрыстойнасці тоўстыя зайцы». — чаму ж нават на гэту канкрэтную размову за «круглым сталом» не прыйшлі ні мастацкія кіраўнікі тэатра, ні прадстаўнікі дырэкцыі, ні загіт? Запрашэнне было...

Відаць, карань нягод музычна-тэатральнай творчасці для дзяцей не столькі ў матэрыяльных праблемах, як у духоўна-маральных «прагалах». У аб'явавацці дарослых людзей да быццам бы спецыфічна дзіцячых патрэб, не зважаючы на якія мы грэбуем сваёй будучыняй. І як жа было прыемна паслухаць аднаго з «дзівакоў», не-

аб'яваваць, апантаных Ідэяй дзіцячага музычнага тэатра. — нашага госця І. Каныгіна.

Рэжысёр, мастацкі кіраўнік дзіцячага музычнага тэатра ў Свядлоўску, ён дэталёва раскаваў пра ўтварэнне (незалежна ад жадання гарадскіх ды абласных улад), структуру, уклад працы, рэпертуар свайго калектыву. Разважаў пра перспектывы насць спектакляў з удзелам і дзяцей, і дарослых — як вытлумачэнне і збліжэнне дзвюх жыццёвых філасофій, двух светаўспрыманняў, з якіх дзіцячае нашмат шырэішае і багацейшае.

Калі маладая музыказнаўца пачала зайздросціць «высокаму сацыяльнаму арганізму» Свядлоўска ды скардзіцца нашаму госцю на культурнае бязладдзе ў горадзе Мінску, дзе энтузіястаў ці то зусім мала, ці то іх не заўважаюць, хоць і павінны, І. Каныгін гарача запярэчыў: «Вось кажучы: вы павінны, яны павінны, тыя павінны... Вінен кожны тое, што ўзяў на сябе: вось тое, што я ўскінуў сабе на плечы, — тое я і вінен. І нас таксама не надта заўважаюць. Але мяне гэта нека мала хвалюе. Ці ёсць у мяне глядач у тэатры або не — вось гэта хвалюе. А ці «заўважаюць»... Зрэшты, у творчасці не павінна быць утульна і хораша».

Госць раскрыў сакрэт «жывучасці» свайго тэатра, які, праіснаваўшы нейкі час пад крылом Цэнтра НТТМ, пасля распаду цэнтра вымушаны быў шукаць крыніцу фінансавання. І знайшоў... ідзе прапрацоўкі светлавай апаратуры, мабільнай, складной, кампактнай — на 2 квадратных метры, для тэатральных вандравак. Вынаходніцтва аказалася патрэбным шматкаму яшчэ, разышлося па творчых калектывах краіны, даўшы прыбытак. Такім чынам тэатр зрабіўся «самаспонсарам», заснаваўшы прадпрыемства, якое працуе на творчы калектыў!

Працягваючы тэму фінансаў, І. Каныгін заўважыў, што білеты для дзяцей не павінны быць асабліва танна. Бо білеты — гэта не чаравікі, якія стоптваюцца ці робяцца цесня, калі дзіця вырастае. Гэта — духоўнае, маральнае, эстэтычнае, інтэлектуальнае назапашванне, якое неўпрыкмет папаўняе бюджэт сям'і і дасць плён у будучым.

Спраўды, што пасееш... І калі ў нашым мастацтве дзесяцігоддзі ўжо кыве няпісаны закон «усё таннае — дзецям», дык ці варта здзіўляцца, што жыво нашага агульнага жыцця — гэта збор новых і новых каласоў, начыненых зернем новых невыдмых праблем?

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ні і па-бацьку.

Дзіўна, але вяселля я так і не прыпомню. Прыгадваецца нешта тлумнае, нейкі аркестрык з цымбалаў, гітары і гармоніка, нейкія дзіўныя скокі. А вось наступная раница ўрэзалася ў памяць.

Нам з бацькам быў адведзены пакой у флігелі. Чаму нас не пакінулі ў доме, дзе было аж восем пакояў, не ведаю і не разумею, хоць і здагадваюся.

Раніцай я прагнуўся ад таго, што зарыпелі дзверы і пачуўся Цімкаў шэпт:

— Не спіш?

— Не...

— А малы?

— Спіць...

— То давай пахмелімся.

Мне было цікава паслухаць, пра што будучы гаварыць дарослыя, і я прытэарыўся, што сплю.

— На чорта табе здалася гэтая старая качарга? — спытаўся бацька, калі яны выпілі па другой, а можа, і па трэцяй чарцы.

— Давай для яскасці яшчэ чыкалдынем, — прапанаваў Цімка, а калі яны выпілі і яшчэ, сказаў: — Дзела, дзядзька, у

следуюшчым. Рабочаму класу, тоісь пралетарыяту, сельскі прадукт во як патрэбны, тоісь да зарэзу. А Кацька гаспадарку давала да фарменнай трубы. Я яе арандатараў прагнаў. Сам працаваць буду. Ёсць у мяне на прыкмеце яшчэ двое апанаваных камунізмай чалавек, яны мне дапамогуць паставіць хутар на культурныя ногі.

— А пані? Яна не супраць? — спытаўся бацька.

— Кацька сама з ідэйных беспартыйных бальшавікоў. Яна так і сказала: раз для патрэб пралетарыяту — рабі як ведаеш. Я малочную ферму ствару — раз. Маслабойку з сыраварняй аднаўлю — два. На сажалцы разведу гусей і качак — тры. Вунь у тым ляску пабудую трусіную ферму — чатыры. А на адходах стану разводзіць свіней. Ды я рабочы клас прадуктамі завалю.

— Дзеля, — толькі і сказаў бацька, але, здаецца, не паверыў у Цімкаву ўдачу.

Я ўжо хадзіў у другі клас, калі патроху загаварылі пра кулакоў і раскулачэнне. Бацька не хацеў верыць, быц-

цам у нас ёсць кулакі, і на гэтай глебе ў іх з маці ўзніклі частыя спрэчкі.

— Знойдуць кулакоў, — казала маці. — Паглядзіш — знойдуць.

Яна як у ваду глядзела.

Недзе пасля Хрышчэння ў нашу хату прыйшла благая вестка: раскулачылі бацькаву сястру Ульяну. Бацька запрог каня, узяў мяне з сабой, і мы п'ехалі ў горад, на станцыю, куды павезлі цётку Ульяну.

Раскулачаныя сядзелі на пероне. Стаяла жудаснае выццё жанчын і лямант дзяцей, а кулакоў усё падвозілі і падвозілі. Мы з бацькам хадзілі па пероне, шукалі цётку, калі нас нехта гукнуў. Азірнуліся — Цімка!

— А ты што тут робіш? — спытаўся бацька.

— На сённяшнім этапе во якая сітуацыя, — панура сказаў Цімка. — Я хацеў, як лепей, а выйшла наперакос. Які я кулак, дзядзька. Толькі што зямлі шмат. А так... Адна карова і тая перадойка. Ды яшчэ пані. Адно званне пані. Больш нічога.

— З савецкай уладай жарты не вар-

та ладзіць, — сказаў бацька, і мы пайшлі шукаць цётку.

Знарок і не прыдумаеш: увечары прыгадаў Цімку і родныя мясціны, а раніцай, як снег на галаву, звалілася дачка траюраднай сястры Ганны. Прыехала на нараду арандатараў.

— Ну, і як справы ў арандатараў? — спытаўся я.

Думаў, яна хзаліцца пэчне. Дзе там! Яна як панесла на нашы парадкі, на начальства, на Дземянца з Малфеезым, аж мне кепска стала — ну, ці мала як яшчэ павернуцца справы! А яна нічога не баіцца, кляне ўсіх напрапалу, што не хочучы селяніну зямлю даць, ім жа тады і кіраваць нечым будзе.

— Ідзе ж ты зямлю арандуеш? — спытаўся я, абы яна перастала хаяць начальства.

— Дык вы, дзядзька, мабыць, ведаеце хутар за могілкамі, Цімкаў...

Я толькі горка ўсміхнуўся: знаёмы хутар, знаёмы шлях.

ШТО ГЭТА ЗА ДРЭВА?

(Зананчанне. Пачатак на стар. 5).

Тады я запытаўся ў маіх сяброў — паэтаў, прэзіякаў, крытыкаў — што гэта за дрэва? І ніхто не змог адказаць. У перапынку паміж пасяджэннямі Хасэ Партуонда, дырэктар акадэмічнага Інстытута літаратуры, крыху засмучана павёў мяне да садоўніка Палаца кангрэсаў, які кіраваў паліваў кветкі паблізу ад нас. Стары ўзнуў голаў, прыжмурыўся ды разгублена сказаў: «Скуль я ведаю?».

Мы добра пасмяяліся разам з Партуондам, тым часам кубінцы ўвайшлі ў азарт, спрачаліся, кудысьці званілі па тэлефоне. І зноў задумваліся, замкнёныя гасці глядзелі на кубінцаў нявіннымі вачыма і таксама пыталіся: «А сапраўды, што гэта за дрэва?» І гэтым, натуральна, «завадзілі» іх зноў.

Смешнае становішча цягнулася б да нашага ад'езду, калі б не французская пісьменніца Мары дэ Пуар'е. Пасля пасяджэнняў і мерапрыемстваў дня мы сабраліся вячэраць у рэстаране атэля «Напры», дзе і жылі. Раптоўна Мары дэ Пуар'е ўстала, радасна плеснула рукамі і абвясціла на ўсю залу: «Мээ амі, сэ ле жакаранда!», за што і ўдасцілася моцнай авацы, пакуль здзіўленыя кубінцы паіскалі плячамі, паўтараючы: «Як жа з галавы вылецеца?».

Неаднойчы я заўважаю: гаванцы гэтак зрыўкліся да буянага трапічнай прыроды, гэтак жывуць у ёй, што не бачаць асобных яе рысаў, адчуваюць аспродзе неякі панарамна, шырака, агульна. Як пазт — прыхільнік верлібра, дыякі янога адзіна не радок, а страфа альбо верш цалкам. Прыгажосць прыроды не імгненны чуд, а спрадвечны стан зямлі, зменлівы (па хвілінах) стан мора. Так было і будзе, а назваў — безліч, адценняў — безліч, воль і не прыгадваецца дрэвава імя. А шкода. Бо пісьменнік без сакавітых дэталей, даруіце, нават не сацэраліст, а так сабе нешта. Аднак дзіўна менавіта тое, што «так сабе нешта» ну ніяк не стасуецца з творчасцю маіх таленавітых сяброў. Такім чынам прымаю супярэчліваць як належнае, прымаю безумоўна шчырае «як жа з галавы вылецеца?» і на ўсялякі выпадак ніколі болей на Кубе не прыстану з пытаннямі такога парадку.

З першага дня ў Гаване егіпецкай пісьменніца Фаўзія Асаад, якая з твару была падобная на Сфінкс, калі б не шырокая ўсмешка і дэбрыня ў вачах, рабіла заходы, каб дэлегатаў нейкім чынам выступілі ў абарону тых кубінскіх пісьменнікаў, якія лічыліся вязнямі сумлення, у абарону правоў чалавека на востраве.

Дэлегаты ўвогуле згаджаліся з ёю, а Рабэр Андрэ, кіраўнік Асацыяцыі літаратурных крытыкаў, адказаў ёй унікла, маўляў, кубінцы — гаспадары, яны арганізавалі кангрэс, гэта будзе нетактоўна, так што пратэставаць можна толькі асабіста, не ад імя Асацыяцыі. Яны не паразумеліся, кожны застаўся з сваёй думкай, таму Фаўзія Асаад заводзіла размову на гэтую тэму з калегамі па кангрэсу, як толькі выпадала.

Па-праўдзе, мы, дэлегаты ад СССР, адчувалі сябе нялоўка: кубінцы — нашы традыцыйныя сябры, у вачах іншых дэлегатаў гэта значыла, што мы не супроць, няхай не будзе свабоды слова і друку. Кубінцы ж пазбягалі тэмы альбо гаварылі, як колісь наш друк сцвярджаў, што пісьменнікі сядзяць у турмах не па палітычных матывах, што ўвогуле цензуры няма, што гэта імперыялістычная лухта, пра канкрэтныя акалічнасці маўчалі ці то раптам прыгадвалі, што іх чакаюць немаведама дзе, маўляў, даруіце, калі ласка, яшчэ пабачымся.

Такім чынам нельга было адхіліць факт, што на Кубе ёсць палітычныя вязні і сярод іх — пісьменнікі, што ва ўмовах аднапартыйнасці цензура — рэальнасць, хоць і часам апасродкаваная выдавецкім адборам, калі аналіз мастацкіх вартасцей падмываецца ідэалагічнай ацэнкай твора. Хто як, а дэлегаты нашае краіны мелі вопыт на гэты конт, ён назваўся прызам праўды і крыгаход, праз прабліскі святла і непраглядныя цемры. У пэўным сэнсе тое, што сёння адбываецца на Кубе, было ў мінулым нашага грамадства.

Адным словам, нам было нялоўка, да таго ж кубінцы не выстаўлялі аніякіх аргументаў, нічога не тлумачылі, і менавіта гэтым памнажалі недавер дэлегатаў.

Неяк пасля вячэры замест заплававанага тэатра нам прапанавалі сустрэчу з міністрам культуры Кубы Арманда Хартам, які колісь змагаўся супраць дыктатуры Батысты разам з Фідэлем Кастра. Вось мы і з'ездзілі ў Саюз пісьменнікаў і дзеячаў мастацтва Кубы, прайшлі праз сад, мінуўшы асабняк, і зыйшлі ў сціпную прыбудову з масіўнымі шклянёнымі дзвярыма чамусьці не на шарнірах, а на металічнай раме.

Мы збіраліся паслухаць шаноўнага міністра, але ён зрабіў іншую прапанову: няхай спачатку выка-

жуцца пісьменнікі, няхай запытаюцца ў яго пра што хочучы, і ён адкажа. Мы атрымалі штосьці нахштальт прэс-канферэнцыі, на якой, праўда, прысутнічаў адзіны журналіст — прадстаўнік галоўнай на востраве партыйнай газеты «Гранма» — і шмат літаратурнаўцаў, тэарэтыкаў літаратуры, крытыкаў, дужа далёкіх ад газетнай мітусні «кагітпропа».

Узнікла няёмкае маўчанне, зняпаку нават кубінцы не маглі ўцяміць, з чаго пачынаць, ніхто ў думках не рыхтаваўся да гаворкі з міністрам.

Першым знайшоўся Мігэль Барнэт, пазт і прэзіякі з пакалення п'ятдзятнікаў, але пачаў ён «за спачын душы». Відаць, і ён не ведаў, пра што гаварыць з вядомым яму міністрам, бо зачэпіў модную на Кубе тэму непатрэбнасці сацэралізму, які — па ягоных словах — раней навазваў літаратуры. Пры гэтым міністр моўчкі выдаваў згоду з Барнэтам, злёгка ківаючы сівой галавой.

Мігэль Барнэт гаварыў крыху няскладна, скоргаворкай, з першага раду маленькай залы, амаль твар у твар з міністрам, дапамагаючы сабе няпэўнымі жэстамі, і я падумаў: ён ведае праўду, але не вымавіць і паўпраўды, інакш прыйдзеца знаёміцца асабіста з палітычным механізмам, які існуе, дзейнічае таталітарна і па-ранейшаму дзеліць літаратараў, як і іншых, на верных і івяверных, на прыхільнікаў і не прыхільнікаў, на мысліцеляў і іншадумцаў.

Міжволі Мігэль Барнэт зачэпіў нас, зразумела, не называючы, проста так, бо мы прадстаўлялі дзіўную краіну, менавіта ў якой нарадзілася тая палітычная плынь у літаратуры. Нам стала няёмка, мы параліліся і вырашылі некай адказаць, а заодно запытацца неконт вязняў сумлення і стану правоў чалавека. Тым больш міністр гаварыў, што чакае толькі шчырасці.

Калегі папрасілі выказаць агульную думку мяне, з-за лепшых магчымасцей на іспанскай мове. Спачатку, натуральна, я падзякаваў за шчырую гасцінасць, потым перайшоў да адказу Мігэлю Барнэту, ў тым сэнсе, што мы, прысутныя з Расіі, Украіны і Беларусі адносімся да сацэралізму амаль як ён, але ўцяміць не можам, хто і якім чынам прышчэпіў кубінцам чужое: ці яны самі палюбілі сацэралізм, ці заразіліся ім ад нашай афіцыйнай літаратуры кантактным спосабам, ці прадрыкавалі з Гавані або — чым чорт не жартуе! — з самой Масквы, што трэба абавязкова любіць? Безумоўна, шукаць віноўных карысці нікому не прынясе, але ўвогуле карысна быць паслядоўнымі, ведаць, адкуль што бярэцца, і не вінаваціць пісьменнікаў за палітычныя выкрутасы пэўных кіруючых і калекіруючых сфераў, якія пры нашых рэжымах нібыта вызначаюць шляхі развіцця літаратуры, а на самай справе — адно што перашкаджаюць нармальнаму развіццю. Карацей, мы дужа любім паззію і прозу Мігэля Барнэта, лічым яго выдатным пісьменнікам і ніколі не звязвалі ягонае імя з сацэралізмам.

Пасля я звярнуўся да шаноўнага міністра і папрасіў яго, калі ён мае час і настрой, узброіць нас уласнымі аргументамі, якія б знялі пытанні пра пісьменнікаў-вязняў сумлення і пра стан правоў чалавека адносна свабоды слова і друку на востраве, бо шмат хто з дэлегатаў на кангрэсе чуў толькі адмоўнае і не хацеў бы памыліцца ў высновах.

Прыкладна гэтак я выказаўся, і калі вярнуўся да месца, заўважыў, што не толькі калегі па дэлегацыі ўхвалілі мае словы, але і кубінцы, і дэлегаты з іншых краін свету. Што было потым?

Сведка слышны партугальскі крытык Хулё Канрада Мартынс ужо на радзіме надрукаваў уласнае бачанне кангрэса ў часопісе «Лэтра» за 22 мая 1990 года: «Потым Арманда Харт разгарнуў рэпліку ў высокіх тонах, якая ахоплівала набор ідэалагічна прымітыўных, на шкалярскім узроўні сказаў». Трэба толькі дадаць, што на галоўнае пытанне міністр так і не паспрабаваў адказаць.

Міністр яшчэ гаварыў, а мне ззяду перадавалі кнігі з аўтографамі, у якіх пісьменнікі выказвалі мне падтрымку і салідарнасць.

Засмучаны, я выйшаў у сад, дзе людзі стаялі гуртам і горача абмяркоўвалі недарэчны выбух эмоцыі

стараго міністра, падыходзілі да мяне са словамі падтрымкі. Раптам я прыгадаў, што пакінуў сумку з фотаапаратам у зале, павярнуўся і прайшоў... скрозь толькі што зачыненыя зняпаку шклянёныя дзверы. Масіўнае шкло рассыпалася імгненна, моцна параніла мне правую руку і нагу. Адрэз хлынула крыві. Кубінскія сябры звязалі насоўкі, наклалі часовыя жгуты, падагналі «Волгу» і павезлі мяне ў больніцу.

Хвілін праз дзесяць я ляжаў на аперацыйным stole, дзяжурны хірург ужо займаўся мастацкім цыраваннем, стрымліваючы смех ад маіх жартаў. Помню, я папрасіў яго, каб нацыраваў мне на руцэ «сацыялізм або смерць». Між іншым, ён зрабіў тады сорак шэсць.

Такім чынам, мне давялося асабіста зведаць славетную кубінскую медыцыну. Забягаючы наперад, скажу, што швы здымалі ў Менску, і хірург Літфонду паклікаў усіх дактароў клінікі, каб паглядзелі, як кубінцы «шыюць». Цяперка і сам не знайду, дзе тыя швы, зробленыя ў Гаване.

Клод П'ер Куфон, вядомы французскі крытык, які да таго ж пераклаў практычна ўсе творы Нікаласа Гільена на родную мову, выступіў з прамовай «Літаратура і палітыка», якая закранала левых, ангажаваных па Сартру пісьменнікаў, як Мігэль Анхель Астурьяс, Хорхэ Ікаса, Жоржы Амаду, Пабла Нэруда, але пасля беглага агляду ён прыпыніўся на творчасці свайго сябра Нікаласа Гільена, пэўныя гады выгнанні якога прайшлі ў Парыжы. Уласна кажучы, ён прысвюіў сваё слова сябру, які не так даўно пакінуў гэты свет.

Слухаў я Куфона і не слушаў, бо напярэдадні распаўсюдзілі перадрукаваныя прамовы і я паспеў азнаёміцца з ягонымі даволі супярэдлівымі тэкстамі, які не прытрымліваўся тэмы кангрэса і не гаварыў нічога новага або цікавага, як быццам не было часу на грунтоўную падрыхтоўку і ён штосьці накрэмаў на хуткую руку, маўляў, і так сыдзе. Адрэз снажы: Куфон не памыліўся. Тым больш, што жывыя гутаркі з ім былі дужа цікавыя і карысныя, інфарматыўныя ды безумоўна прыемныя.

Дык вось, слушаючы Куфона, я прыгадаў мае сустрэчы з Гільенам у снежні 1984 года, мае светлыя адносіны да ягонай паззіі з юнацтва, а таксама горнія, ва ўсялякім выпадку дзіўныя гутаркі з рознымі людзьмі, з даўнімі сябрамі, у тыя дні на востраве. Звыклі да ўласных ацэнак, да працы з крыніцамі, якія пераважна аналізуюць творчасць, ведаючы Гільена як сапраўды народнага пазта, я не мог уявіць сабе, што пэўныя, даволі шырокія колы кубінскага грамадства змянілі ўвагу, пашану і прызнанне на халодную абіянанасць да яго. Прытым я размаўляў з аматарамі паззіі, з пісьменнікамі, пазтамі...

Малазнаёмныя людзі ад тлумачэнняў ухіляліся, іншыя адводзілі вочы, шэпталі: «Не ведаю». Больш кантактыны з сяброў канстатавалі, нібы агульнавядомы фант, што ў апошнія гады Нікаласа неадлюбілі з прычыны ягонай афіцыйнасці, замоўчвання праўды, сляпой паслухмянасці нават тады, калі немагчыма было б маўчаць. Вось як ён страціў чытачову ласку, а шкода. Не ведаю, ці адчуваў ён бездань, якая р-дзяляла сухое рэчышча забывацца, але я ведаю, што гэта пазтава трагедыя, і хоць праз трагедыю, як і іншыя геніяльныя асобы, якія трапілі ў павучыню палітычных інтарэсаў, ён усё-такі застаецца ў аналах сусветнае літаратуры. Ян пазт міласцю боскай.

У рэабілітацыйнай школе-інтэрнаце для юных крымінальнікаў. Выступаюць удзельнікі мастацкай самадзейнасці. Фота АУТАРА.

ПРЫМУЛЫ ДЛЯ БАГДАНОВІЧА

Ужо больш за дзесяць гадоў прайшло, як з вучэбных планаў філалагічнага факультэта Брэсцкага педінстытута знікла так званая філалагічная практыка, дзякуючы якой студэнты выпускнога курса пасля здачы апошніх сесійных іспытаў мелі радную магчымасць перад дэяржаўнымі энзаменамі ўсім курсам адправіцца ў літаратурна-краязнаўчае падарожжа па тых нуточках роднага краю, якія далі нашай радзіме вялікіх пісьменнікаў, дзеячаў культуры, вучоных... У такіх вандроўках заўтрашнія настаўнікі роднай мовы і літаратуры істотна папаўнялі набыты ў ВНУ веды, атрымлівалі дадатковыя імпульсы перад пачаткам самастойнага шляху.

Прычына адмены прантыкі была прэзіячнай: недахоп фінансаў, адсутнасць бензіну, далёкая дарога. Але, будзем спадзявацца, што колішняя непрадбачлівасць болей не паўторыцца.

Днямі з такой вандроўкі-прантыкі вярнуліся выпускнікі беларускага аддзялення, крыху раней здзейснілі яе выпускнікі рускага аддзялення нашага інстытута.

За шэсць дзён мы пабывалі ў мясцінах, звязаных з жыццём і творчасцю Януба Коласа (Пінкавічы, Люсіна, Мікалаеўшчына, Анічынцы, Смольня) і Янкі Купалы (Вязьніца), наведалі Кушляны і Жупраны Францішка Багушэвіча, Шэйнічы Міхася Забэйды-Суміцкага. Былі ў Пінску і Нясвіжы,

100

Мінску і Гародні, Іўі і Гальшанах. Але сказаць пра ўсе наведаныя мясціны і ўражанні — не мэта майго допісу.

Я пра другое. Пянольні гэты год аб'яўлены ЮНЕСКА годам Максіма Багдановіча, то вядома, нам, арганізатарам лінгвістычна-літаратурнай экскурсіі, хацелася ў першую чаргу, каб сёлетняе падарожжа прайшло іменна пад знакам Максіма. Пра гэта і слова.

У Мінску мы змаглі пабываць у Багдановічаўскім музеі, што ў Траецкім прадмесці (у музеі заканчваецца падрыхтоўка экспазіцыі, але як не ўважыць брата-філолага). На наступны дзень мы амаль што паўдня правялі ў Рануцёўшчыне. Там дапамаглі навесяці хоць нейкі парадокс у Максімавым садзе: ачышчалі тэрыторыю, падрэзвалі дрэўцы, палолі кветнікі.

Людзі, што жывуць побач з Максімавым садом, расказвалі нам, як летась двое вясковых хлапцуючых падпалілі сад, агонь знішчыў большую частку дрэўцаў. А сад — даводзіла адна з жанчын — быў ужо ладны. Агароджа садна развальваецца, частка сплупоў знішчана, дрот сіручаны. Нам надта балюча было бачыць усё гэта.

Паболела прырасці яшчэ ў Гародні, у музеі М. Багдановіча. Экскурсія вядзецца на рускай мове (праўда, потым падышла Д. Бічэль-Загнетава, пачала далей вясці яе па-беларуску, але было ўжо не тое). Хай даруе мне шаноўная наша пазта, святкуем юбілей Максіма Багдановіча, а-экспазіцыя

ў музеі толькі будзе абнаўляцца (калі?!). Ды і сам аповяд экскурсіі не павінен відаць у асноўным быць шанцэнтраваны на аглядзе літаратурнаўчых прац аб творчасці пазта. Сёння гэтага, на жаль, вельмі мала.

І апошняе. Хачу, каб правільна мяне зразумелі і кіраўнікі нашага пісьменніцкага саюза, і адпаведныя ўстановы Міністэрства культуры і паасобныя музейныя работнікі. Мае развагі выклікаюць толькі адной прычынай — каб справа ўшанавання памяці нашых слышных суайчыннікаў, справа выхавання моладзі вялася на належным узроўні, вялася так, як вядуць яе Алякс. Бяляцкі ў Багдановічаўскім музеі ў Мінску і Алякс. Жамойцін у Кушлянах. Апошняя думка не мая. Да яе мне толькі застаецца далучыцца. Гэта думка берасцейцаў, якія бралі ўдзел у падарожжы.

Уладзімір БАРЫСЮК, выкладчык Брэсцкага педінстытута.

4. У ЦІСКАХ ПРАВАСЛАЎЯ І КАТАЛІЦЫЗМУ

У адрозненне ад папярэдніх часоў, калі галоўнай палітычнай функцыяй праваслаўнай царквы Рускай дзяржавы было ідэалагічнае абгрунтаванне яе барацьбы з Рэччу Паспалітай за адрыў ад апошняй беларускіх зямель, цяпер ужо Маскоўская патрыярхія сама ўзяла на сябе ініцыятыву праводзіць тут палітыку русіфікацыі, блізкаю да той, што ажыццяўляў непасрэдна царызм. У гісторыі дастаткова пераканаўчых фактаў, якія даюць падставы заключыць, што праваслаўная царква Расійскай імперыі, стаўшы актыўным правадніком палітыкі русіфікацыі на беларускіх землях, дамаглася ў гэтым значна большага, чым сама руская адміністрацыя, якая з'яўлялася поўным гаспадаром на далучанай тэрыторыі. Здзейсненае праваслаўнай царквой па русіфікацыі беларускага насельніцтва, што якраз адпавядала і афі-

нулі два мільёны уніятаў. Пра гэты дэлека не мірны акт вядомы дарэвалюцыйны гісторык рускай праваслаўнай царквы Г. Кіпрыяновіч усё ж напіша, што ён адбыўся «па ўласнай сардэчнай схільнасці і па закліках пастыраў».

Пагадзіцца з Г. Кіпрыяновічам няма аніякіх падстаў, бо ўжо першыя спробы Найсвяцейшага сінода па выкараненні уніяцтва паказалі, што гэта будзе зусім не лёгкай справай, што тут не абыйсцяся без больш эфектыўнай дапамогі свецкіх улад, якія на Беларусі фарміраваліся выключна з прысланых з Расіі чыноўнікаў. У ход былі пушчаны падман і розныя абцанні перш за ўсё ў разліку схіліць на свой бок кіраўнікоў уніяцкага духавенства сельскай мясцовасці, як менш тэарэтычна адукаваных. Сяго-таго з іх і сапраўды ўдалося даволі хутка ўгаварыць адрасчыся ад уніяцтва і зрабіць актыўным правадніком рускага праваслаўя на Беларусі. Праўда, назіралася нямяла выпадкаў і прамы процілеглага характару, бо многія кіраўнікі уніяцтва, што паходзілі з сялянскага асяроддзя, былі

Таму і не дзіўна, што каля 200 тысяч уніятаў і сапраўды здзейснілі такі акт, чым усур'ёз напалохалі свецкія і царкоўныя ўлады Расійскай імперыі. Цару даялося зрабіць адпаведныя захады, сярод якіх важную ролю адыграла аднаўленне ў 1809 годзе дзейнасці Літоўскай мітрапалітай уніяцкай епархіі.

Дэмакратычныя і гуманныя акты Паўла I і Аляксандра I у дачыненні да ўніятаў не спадабаліся Найсвяцейшаму сіноду, многім царскім чыноўнікам, што паспелі ўжо ўладкавацца на службе ў Беларускім краі. Яны лічылі, што так не павінна быць, што неўзабаве надыйдзе час, калі можна будзе прадоўжыць распачату пры Кацярыне II справу. І такі час сапраўды блізіўся. Неба над уніяцкай царквой з усіх бакоў засцілалася цёмнымі хмарами.

Па вопыце ўвядзення Брэсцкай царкоўнай уніі 1596 года, пачалося з апрацоўкі самых высокіх іерархаў грэка-каталіцкай царквы. І даволі паспяхова. Першым удалося схіліць на свой бок уніяцкага мітрапаліта Лісоўскага. Гэта ён

Леанід Лыч,
доктар гістарычных навук

РЭЛІГІЯ І МОВА

цыйнай палітыцы, не робіць гонару праваслаўю, бо дзякуючы гэтаму яно перастала быць фактарам культуры для цэлага этнаса.

Характэрна, што на першым часе пасля далучэння ўсёй тэрыторыі Беларусі да Расійскай імперыі Найсвяцейшы сінод менш за ўсё цікавіўся тым, якую палітыку на беларускіх землях праводзіла каталіцкая царква. Добра бачачы, што царская адміністрацыя і рускае праваслаўнае духавенства перш за ўсё зацікаўлены, як наладзіць адносіны з беларускім праваслаўным насельніцтвам, і нібы не заўважалі вернікаў грэка-каталіцкай царквы, служыцелі польскага каталіцкага кліру правільна выбралі ў гэтай сітуацыі пазіцыю, распачаўшы ўсімі сіламі і сродкамі перацягваць на свой бок уніятаў, якія не мелі аніякай падтрымкі ад новай афіцыйнай улады, г. зн. расійскай. І вярта адзначаць, што такія задумы каталіцкай царквы часта лепш удаваліся, чым нават у той час, калі беларускія землі знаходзіліся ў складзе Рэчы Паспалітай. Служыцелі гэтай канфесіі паказалі сябе даволі гнуткімі палітыкамі. Бачачы, што далучэнню беларусаў уніяцкага веравызнання да каталіцкай царквы можа ў значнай ступені паспрыць ужыванне тут іх роднай мовы, яны спрабавалі сёбе-тое зрабіць і ў гэтым напрамку. Асабліва прыхільна пачалі ставіцца кіраўнікі гэтай рэлігіі да этнакультурных традыцый беларускага народа з другой паловы XIX стагоддзя, калі ў сувязі з развіццём капіталістычных адносін у людзей сталі ў большай ступені абуджацца нацыянальныя пачуцці, вырасла зацікаўленасць да свайго мінулага, павяла да духоўных каштоўнасцяў, у тым ліку і да мовы свайго продкаў. Пра паважлівыя адносіны некаторых кіраўнікоў каталіцкай царквы да богаслужэння на роднай мове беларусаў сведчаць і звесткі з «Успамінаў аб Слуцку» барона Стэля (Стэзля), якія выданы ў 1905 годзе ў польскім горадзе Гнезна бліз Познані. Адшукаць іх удалося Мальдзісу. Аўтар успамінаў, прыгаварваючы велікодную цырымонію ў Слуцку, засведчыў, што зварылася яна «Казаннем кс. Шантыра на народнай беларускай мове; сяляне слухалі тое казанне з вялікай увагай».

Затое аніякіх уступак беларускаму нацыянальнаму элементу на яго гістарычнай тэрыторыі не збіраўся рабіць Найсвяцейшы сінод. Ён ніяк не мог змірыцца з тым, што на значнай прасторы беларускіх зямель непадзельна пануе уніяцтва. Вядзенне ва уніяцкіх храмах набажэнства пераважна на яго роднай мове было, несумненна, адной з прычын, што іх прыхаджане зусім не праяўлялі зацікаўленасці да рускай праваслаўнай царквы пасля ўключэння Беларусі ў склад Расійскай імперыі. А між тым, Найсвяцейшы сінод без доўгага роздуму накінуў на гвалтоўнае перахрышчванне беларусаў-уніятаў. Паралельнае выкарыстанне для гэтай мэты дзяржаўнай і царкоўнай улады прывяло да таго, што ўжо неўзабаве пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай (1772 г.) да праваслаўя вяр-

(Працяг. Пачатак у № 29, 31, 32).

вельмі прывязаны да духоўных традыцый, мовы свайго народа і таму не жадалі згубіць усё гэта з пераходам у праваслаўе.

Адхаліўшы значную частку карэнных беларускіх зямель у выніку першага падзелу Рэчы Паспалітай, Расія рыхтавалася да новых прырэзак яе тэрыторыі, дзе «пакутуюць» у няволі мільёны праваслаўных. І такі час надыйшоў. За два гады пасля другога падзелу Рэчы Паспалітай (1793 г.), як сведчаць публіцыстычныя пошукі К. Тарасова, на беларускіх землях з уніяцтва ў праваслаўе былі пераведзены 463 прыходы з колькасцю вернікаў 330 тысяч чалавек. Усяго ж за 1794—1797 гады ад уніяцтва гвалтам адлучылі больш за паўмільёна чалавек, што значна перавышала колькасць схіленых ва уніяцтва за першыя чатыры гады пасля заключэння Брэсцкай уніі. І вынікам такога «поспеху» трэба лічыць не жаданне людзей вярнуцца да праваслаўя, а ўжыванне дзеля гэтых мэт больш дзейных сродкаў уцёску.

Дарэвалюцыйныя даследчыкі гісторыі рэлігіі ніяк не хацелі лічыцца з гэтым фактарам. Далёкім быў ад ісціны і наш зямляк Ю. Крачкоўскі, калі пісаў, што пасля падзення Рэчы Паспалітай і далучэння Беларусі ў склад Расійскай імперыі «уніяты пад новым уладараннем адразу адчулі духоўную волю і на поўную грудзі змаглі ўдыхнуць у сябе новыя жыватворныя павевы. Ім пачынала бачыцца запаветная зямля, якой дарэмна яны шукалі на працягу двух стагоддзяў». Якую зямлю знайшлі уніяты ў сапраўднасці, пакажу трохі ніжэй.

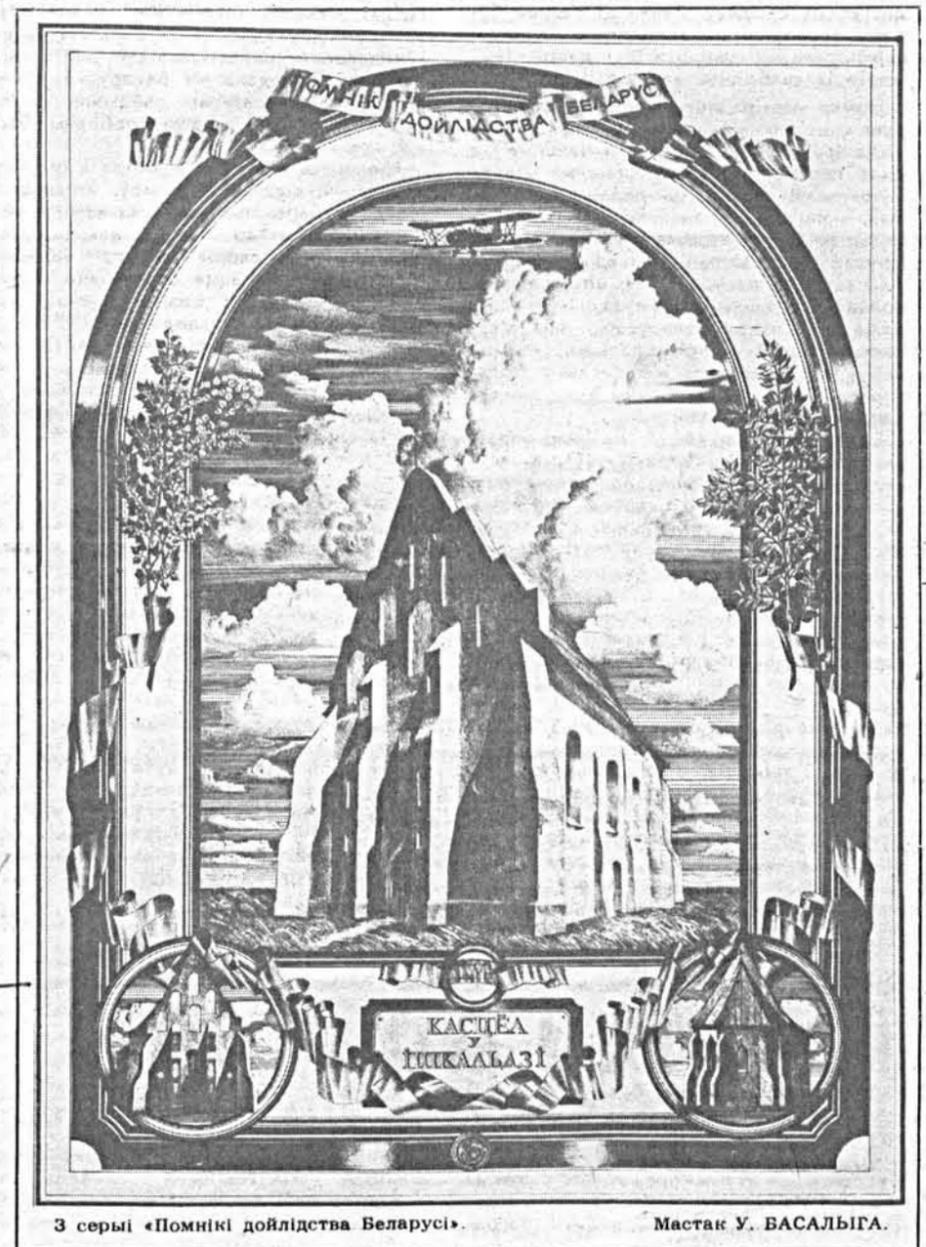
Безабаронным у пытаннях веравызнання беларусам-уніятам нічога не заставалася рабіць, як маўкліва падпарадкавацца мацнейшаму. Дзякуючы прыняццю цэлага комплексу самых розных захадаў, а галоўным чынам ужыванню строгіх санкцый супраць непакорных рускай праваслаўнай царкве ўдалося праз пэўны час пасля далучэння Беларусі да Расійскай імперыі зноў вярнуць у сваё лона больш за тры мільёны беларускіх уніятаў. Радасці, вядома, ад гэтага яны не адчулі, бо ў дзеяннях рускай праваслаўнай царквы, апроч чыста канфесійнага, было нямяла і таго, ад чаго адкрыта патыхала русіфікацыя. Ад тае злэшчаснае пары былі беларус-уніяты ўжо не чуў свайго роднай мовы ў час адпраўлення рэлігійнай службы. Але ў народа ніколі не знізілася павяла да веры, якая паспела так трывала стаць на нацыянальным грунце, узвысіць у вачах людзей духоўныя каштоўнасці роднага краю. Вось чаму, як толькі цар Павел I скасаваў указ аб прымушовам далучэнні на тэрыторыі Расійскай імперыі уніятаў да праваслаўнай царквы, прыкладна 90 працэнтаў іх паждала вярнуцца да свайго былой нацыянальнай веры. Акрамя Полацкай уніяцкай епархіі, аднавіла сваю дзейнасць і Брэсцкая.

Характэрную для працяглага часу няпэўнасць лёсу беларускіх уніятаў заўсёды разумна выкарыстоўвалі польскія католікі, тым больш што і да іх вельмі прыхільна ставіўся цар Павел I. У рознага роду спрэчках паміж уніятамі і католікамі ён часта падтрымліваў апошніх. Адзін час нават хадзілі чуткі, што рускі ўрад збіраецца ліквідаваць уніяцкую царкву, а іх вернікаў з лацінцамі.

у 1806 годзе загадаў, каб у час службы ва уніяцкіх цэрквах царскае імя ўпаміналася перад папскім, унёс прапанову падпарадкаваць уніяцкі дэпартамент Святому Сіноду, пачаў весці службу па архіерэйскім службніку маскоўскага друку. На такіх жа пазіцыях стаяў яго пераемнік ерхіепіскап Красоўскі, якога базы-

адразу ж ледзь не самае галоўнае месца заняло моўнае пытанне. І ўсё гэта ад таго, што як царкоўныя, так і свецкія ўлады не прызнавалі, што ў беларускага народа ёсць свая ўласная мова, якая мае ўсе падставы быць і мовай набажэнства ў любой канфесіі гэтага краю. Нічым іншым, як канфузам, не назавеш, што ў абсалютнай большасці выпадкаў губернатары і прадвадзіцелі дваранства са згоды ўрада вельмі ахвотна садзейнічалі распаўсюджванню сярод уніяцкага насельніцтва кніг Свяшчэннага пісання на польскай мове (друкаваліся ў Пецярбурзе і Маскве), абы каб толькі не абязжарваць сябе клопатамі аб роднай мове беларусаў, якая, як гаварылася «вышэй, даволі шырока ўжывалася уніяцкай царквой, пра што не маглі не ведаць праваслаўныя іерархі. Тое, што рабілася ў праваслаўнай Расійскай імперыі ў дачыненні да роднай мовы беларускіх і ўкраінскіх уніятаў, не ішло ні ў якае параўнанне з тым, як ставілася да гэтага пытання каталіцкая Аўстрыя ў адносінах да падпаўшых пад яе ўладу жыхароў Галіцыі, г. зн. украінцаў па паходжанні. Імкненне Найсвяцейшага сінода і царскай адміністрацыі размыць этнічную самазямасць беларусаў, дзеля чаго, лічылася, нават можна пайсці на адкрыццё шырокага даступу польскай мове ў набажэнства уніяцкай царквы, магло схіліць многіх з іх—гэта сапраўды так адбывалася—да польскай, каталіцкай арыентацыі. Такі настрой ва уніятаў Беларусі і Літвы заўважыў нават будучы расійскі імператар Мікалай I, які служыў у гэтым краі ў 1821—1822 гадах камандзірам гвардзейскай брыгады, і, зразумела, пастараўся сваю заклапочанасць развіццём падобнай тэндэнцыі давесці да ведама аўтарытэтных асоб. І яны прыслухаліся.

Карэнныя перамены ў моўнай палітыцы рэлігійных і свецкіх улад на беларускіх землях, як ні дзіўна, звязаны з дзейнасцю не якога-небудзь буйнога дзяржаўнага палітыка, якога прырода надзяліла яшчэ і лінгвістычным дараваннем, а

З серыі «Помнікі дойдства Беларусі».

Мастак У. ВАСАЛЫГА.

яне нават называлі схізматыкам, г. зн. праваслаўным. Праўда, ёсць такія меркаванні, што як Лісоўскі, так і Красоўскі ішлі на збліжэнне з праваслаўем толькі дзеля адной адзінай мэты: не дапусціць, каб уніятаў канчаткова праглынула каталіцкая царква. І ў гэтым можна паверыць, бо агрэсіўнасць апошняй заўсёды набывала самы небяспечны характар менавіта тады, калі штосці не ладзілася ва уніятаў.

У рэлігійнай палітыцы Найсвяцейшага сінода, якую яна праводзіла пры самай непасрэднай падтрымцы царскага ўрада на далучаных да Расіі беларускіх землях,

са знаходжаннем, службай тут адмірала А. Шышкова. Гісторык рэлігіі Г. Кіпрыяновіч так характарызаваў яго: «...дбайны захавальнік чысціні рускай мовы і змагар за славянскае яднанне, першы з дзяржаўных людзей глянуў на грэка-уніятаў, як на людзей рускіх, а на спавядаемую імі веру, як на веру грэка-ўсходнюю». Ён праяўляў сталыя клопаты «аб узмацненні вывучэння рускай мовы ў навучальных установах Віленскай навучальнай акругі». Зусім зразумела, у якой ступені гэты высокага тытулу вайсковец дбаў пра рускі элемент у нашым краі, у (Працяг на стар. 14).

ТЭМА Беларусі і беларусаў апошнім часам заняла сталае месца на старонках польскага цэнтральнага і рэгіянальнага друку. Выклікана гэтае абуджэнне цікавасці да тэрыторыі «крэсаў усходніх» былое Рэчы Паспалітай і адраджэннем гістарычнай памяці суседніх народаў, і працэсам суверэнізацыі Украіны, Беларусі і Летувы, а таксама і фарміраваннем усходняй палітыкі посткамуністычнай Польшчы. Доўгі час мадэль савецка-польскіх міжнацыянальных і міждзяржаўных узаемадзячыненьняў практычна выключала з гэтай сферы такіх юрыдычна паўнапраўных суб'ектаў, як Беларусь, Украіна і Летува. І толькі цяпер фарміруецца свядомасць гэтых народаў і іх дзяржаўных утварэнняў па пытанні ўзаемадзячыненьняў.

На гэтым перыядзе станаўлення і фарміравання праступаюць пэўныя супярэчнасці і засцярогі, што лагічна і заканамерна вынікаюць з гісторыі ўзаемаадносін, з поглядаў і ацэнак учарашніх і сённяшніх арганізацый, груп і людзей. Безумоўна, усё гэта адлюстроўваецца ў польскіх газетах і часопісах. Газета «Літаратура і мастацтва» ўжо падавала на сваіх старонках агляды польскіх матэрыялаў пра Беларусь і беларусаў. Не прэтэндуючы на шырокі ахоп, адзначым некаторыя новыя публікацыі 1991 года.

Падзеі можна назваць другі нумар каталіцкага часопіса «Вензь», які выходзіць у Варшаве і мае ў Польшчы даўні аўтарытэт. Нумар часопіса называецца «Беларускі шлях да волі» і большасць змешчаных у ім матэрыялаў прысвячаецца беларускай тэматыцы. Рэдакцыя звяртаецца да чытачоў з наступнымі словамі: «...Савецкі Саюз страціў сваё манопалістычнае аблічча. Народы, якія ўваходзяць у яго склад, не толькі набываюць сваю самабытнасць, але і штурэць гучней згадваюць пра незалежнасць. ...Гісторыя вучыць, што прагу волі аднойчы абуджанага немагчыма ўжо пахаваць, нават пры выкарыстанні ўсіх даступных сродкаў. Раней ці пазней будзем суседзямі на Усходзе з многімі партнёрамі — суверэннымі дзяржавамі альбо іх свабоднай канфедэрацыяй».

Нумар невыпадкова прысвечаны беларусам, шлях якіх да волі, па словах рэдакцыі, асабліва цяжкі, і таксама з віны палякаў. «Да нарастаючых жалю і прэтэнзій сучаснасць дадае ўсё новае, — пішацца ў рэдакцыйным уступе. — Большасць з іх атрымалі ў спадчыну ад Другой Гэчы Паспалітай і ад камунізму. Але таксама праўда і тое, што ў новай, вольнай Польшчы ўсё не здолеем наладзіць стасункі з беларусамі, якія з'яўляюцца польскімі грамадзянамі (маецца на ўвазе беларуская меншасць у Польшчы. — Ю. З.) так, каб яны адчувалі тут сапраўды «ў сябе...»

Рэдакцыя спадзяецца на нармалізацыю адносін і на сапраўднае добрасуседства. Нумар «Вензі», на яе думку, дапаможа наладзіць дыялог і прысвячаецца «дзеячам і прыхільнікам Беларускага Народнага Фронту, — людзям, якія нягледзячы на пагрозы і перашкоды, гэтак многа робяць для сваёй айчыны».

Нумар адкрываецца інтэрв'ю з ксяндзом Тадэвушам Кандрусевічам, біскупам рыма-каталіцкага касцёла на Беларусі (не так даўно яго змяніў на гэтай пасадзе кс. Казімір Свёнтак). З размовы можна даведацца, што сёння на Беларусі працуюць 62 святары лацінскага абраду, у тым ліку запрошаных з Польшчы з прычыны адсутнасці мясцовых — 30, і яны абслугоўваюць 215 касцёлаў. Ксяндзы з Польшчы атрымалі дазвол на працу ў Беларусі толькі на год, і таму будучыня іх няпэўная, хоць шмат хто з іх хацеў бы застацца на працу і далей. Кс. Тадэвуш Кандрусевіч сказаў у інтэрв'ю, што часта гаворыцца пра 2,5

мільёна рыма-католікаў на Беларусі, але ён лічыць, што іх каля 700 тысяч чалавек, і нават для гэтай колькасці людзей умовы для адпраўлення культуры яшчэ не створаны, хаця касцёлы паступова перадаюцца вернікам і дзяржава дапамагае іх аднаўляць. Самая вострая праблема, бадай, з кадрамі, але і яна апошнім часам паступова вырашаецца: адчынена семінарыя ў Гродне, дзе першыя 37 кандыдатаў на каплянскі стан прыступілі да навукі. Шырыцца катэхізацыя сярод вернікаў і асабліва дзяцей. Дапамагае катэхізацыі рэлігійная літаратура з Польшчы, выдадзены нядаўна польска-расійскі і беларускі катэхізм.

Кс. Кандрусевіч закрануў важную праблему мовы ў царкве. «Сёння польская мова, нават на Гродзеншчыне, ужо не ўжываецца і не разумеецца. На

трэба спаланізаваць, падрыхтаваць пад акупацыю».

На старонках часопіса падаецца інтэрв'ю са старшынёй замежнай камісіі БНФ Валяцінай Трыгубовіч і віцэ-старшынёй БНФ Міхасём Ткачовым. Нашы суайчыннікі, як відно з інтэрв'ю, бачаць будучыню беларуска-польскіх узаемадзячыненьняў у прыязі і гатоўнасці дзеля гэтага ісці на «мудрыя кампрамісы».

Артыкул польскага аўтара Антоні Міркулевіча «Рэфлексіі беларускія» закранае жыццё беларусаў у Другой Рэчы Паспалітай у 20—30-я гады. Праўдзіва апісвае аўтар сацыяльны і нацыянальны прыгнёт беларусаў, што дагэтуль жыве ў гістарычнай памяці беларусаў і спараджае адмоўны рэфлекс да санацыйнай Польшчы. Некаторыя сучасныя публіцысты пішуць пра нібыта фізіялагічна

мы вакол Вільні і — да пэўнай ступені — беларуска-польскія вакол Беластока».

Зацікаўленне Польшчай на ўсходзе, па вызначэнні аўтара, існуе альбо ў «базарна-рынкавым» аспекце, альбо «рыхтуюць наступ ці не рыхтуюць». І пакуль ніхто сур'ёзна не глядзіць на Польшчу як на «частку братаўскага Усходу».

Б. Скарадзінскі лічыць, што зараз карысна было б інфармаваць, абуджаць, актывізаваць грамадства ў кірунку ідэй добрасуседства і прыязі. Братэрскія народы ў адказ на гэта рана ці позна зоймуць годныя паставы і зробіць адпаведныя пачынанні.

Як бачым, «Вензь» зрабіў крок насустрэч Усходу. Хочацца спадзявацца, што ініцыятыва не згасне і знойдзе прадаўжальнікаў паабпал мяжы.

РАЗАМ ПЯЧЫ КАРАВАЙ

Польскі друк пра Беларусь і беларусаў

вёска людзі гавораць рознымі гаворкамі». На думку кс. Кандрусевіча, касцёл каталіцкі — гэта значыць, для ўсіх, і набажэнствы адпраўляць трэба ў той мове, якой патрабуе народ, вернікі, каб усе адчувалі сябе ў храме добра. Біскуп згаджаецца з думкай журналіста, што вернікі часта падкрэсліваюць свой выбар польскай мовы толькі па традыцыі, а не паводле свядомага выбару, і таму, калі беларуская мова не будзе пашырацца ў касцёле, працэс нацыянальнага самаакрэслення толькі зацягнецца. Касцёл жа павінен ісці ў авангардзе гэтага працэсу, калі на беларускую імшу будзе хадзіць нават 10 чалавек. «Хацеў бы, каб штурэць болей было беларускай імшы», — сказаў біскуп Кандрусевіч. На яго думку, увядзенне яе стрымліваецца і недахопам, падрыхтаваным для гэтага святароў, і недахопам беларускамоўнай рэлігійнай літаратуры, спецыялістаў па перакладзе. Але захады зроблены ўжо і ў гэтым кірунку.

«Беларусь — краіна многіх культур, традыцый, вызнанняў і моў. Кожную з іх трэба бараніць, каб захавалі ўнікальны характар гэтай зямлі», — так скончыў свае словы ксёндз Тадэвуш Кандрусевіч. Хочацца спадзявацца, што сённяшні біскуп кс. Казімір Свёнтак падзяляе гэты пункт гледжання.

У часопісе змешчаны яшчэ адзін матэрыял па праблемах веравызнання на Беларусі ў аспекце нацыянальна-культурным. Гэта «Ліст у абарону беларуска-католікаў», ксяндза з Вішнева Мінскай воласці Уладзіслава Чарняўскага. Напісаны ліст яшчэ ў 1987 годзе да арганізаванай ксяндзмі-эзуітамі ў Лодзі канферэнцыі пад назвай «Беларусы, летувы, украінцы, палякі — перадумовы п'язднання». У Чарняўскі пратэстуе супраць пеланізацыйнай дзейнасці некаторых святароў. «Ёсць і зараз, і пераважна ксяндзы, якія не хочуць і злуочыцца, калі хто не ўмее па-польску і гаворыць па-беларуску: як я чуў у Солях, у Вішневе ў ксяндза Свіра, у Астраўцы, у Жупранах і амаль ва ўсіх парафіях на Беларусі. Такім спосабам сваім духоўным аўтарытэтам хочуць спаланізаваць католікаў-беларусаў, ...а ўсё зло ідзе зверху», — піша кс. У. Чарняўскі, — з галовай. Хіба тут і прычына сённяшніх пачынанняў ксяндзоў на Беларусі. А чаму? Таму, што ў Епіскапальным календары напісана: «Пііск» — Польшча. Заходняя Беларусь — гэта далей «Крэсы Выходне» —

ўласціваю беларусам атыпатыю да палякаў, атаясамліваюць беларускае мысленне па прыродзе сваёй з камуністычным і таталітарным, не шукаючы іншага тлумачэння таму ці другому феномену. А. Міркулевіч і спрабуе даць гістарычнае тлумачэнне сучасным комплексам свядомасці.

У часопісе «Вензь» яшчэ шэраг матэрыялаў апавядае пра важныя палітычныя і працэсы на Беларусі з 1902 года да нашых дзён, расказваецца пра гісторыю і развіццё нелегальнага друку ў БССР. Адам Глябовіч знаёміць польскага чытача з дзейнасцю БНФ і гісторыяй нараджэння гэтага руху. Іншыя матэрыялы закранаюць моўную сітуацыю ў БССР, палажэнне беларускай меншасці ў Польшчы. Вельмі цікавыя допісы пра жыццё і творчасць вядомага польскага літаратара і пісьменніка Юзафа Мацкевіча, а таксама пра пісьменніка, ураджэнца Барысаўшчыны Фларыяна Чарняўскага.

Шмат якія праблемы і непаразуменні ўзнікаюць з-за неінфармаванасці, адсутнасці янонасці для ўсходніх суседзяў Польшчы ў яе ўсходняй палітыцы. Гэтую ды іншыя праблемы закрануў у сваім артыкуле пад назвай «Мары Казіміра Падляскага і рэчаіснасць» вядомы ў Польшчы публіцыст, аўтар кнігі па праблемах узаемаадносін Польшчы і ўсходніх суседзяў Багдан Скарадзінскі. Артыкул заслужоўвае увагі, і таму спынімся на ім больш падрабязна.

Аўтар фармулюе праблему — як нарэшце наладзіць нармальныя і добрасуседскія адносіны з трыма народамі па ўсходняй мяжы Польшчы — беларускім, украінскім і летувіскім. Паводле Б. Скарадзінскага, вымагаюць гэтага добрасуседства юрыдычныя, сентыментальна-гістарычныя і, што асабліва важна ў наш час, геапалітычныя аргументы. Але досведу раўнапраўных адносін з гэтымі народамі Польшча не мае. Багаж гісторыі падае ўсяго шмат, і асабліва горшага... Ды адносіны трэба наладзіць як найхутчэй, бо рэчаіснасць насласлое новае, свежыя эфекты, і зноў жа — не лепшыя...

На думку аўтара, сёння справа ўзаемадзячыненьняў знаходзіцца на ўзроўні зацікаўлення сваімі нацыянальнымі меншасцямі ў суседскіх дзяржавах. «І ўсё ды... відавочная дамашка свараж, жалюці яна канфліктагенных элементаў, прыкладам чаго польска-летувіскія прабле-

Праблемы беларускай нацыянальнай меншасці былі падняты і на старонках сакавіцкай кніжкі беластоцкага часопіса «Плюс» ад 9—30 сакавіка. Збігнеў Сушчыньскі ў сваім артыкуле «Адчунасць» піша, што пасля няўдалага візіту ў БССР міністра замежных спраў Польшчы Скубішэўскага вакол беларусаў Беласточчыны «яшчэ болей цесніцца сцяна польскай непрыязі». Гэта сплантаная рэакцыя кіруецца стэрэатыпамі і прадзятасцю грамадскай рэакцыі, «ка-торай польскія палітычныя эліты не кантралююць і нават не стараюцца кантраляваць». Беларусы ў гэтай сітуацыі знаходзяцца ў псіхалагічным стане «абложанай крэпасці». Сярод іх, як этнічны і рэлігійны (праваслаўны) меншасці, «нарастае пачуццё адчуванасці да інстытуцыянальных і сімвалічных форм польскай дзяржаўнасці». Паводле З. Сушчыньскага, беларуская меншасць пад уплывам грамадскага ціску і фактычна зняважаная дзяржавай чуюцца пераследаванай, выражэнне сімптомам чаго з'яўляецца падатлівасць беларусаў на антыпольскія плёткі пра свядомы «контыві-беларускі» падпал і рабаванне цэркваў (хоць сапраўдныя злачынцы дагэтуль не знойдзены).

На думку аўтара, віна за адсутнасць у беларусаў ідэнтыфікацыі з польскай дзяржавай і Польшчы вельмі лёгка пераносіцца на іх саміх. Ім інкрымінуецца «прыроджаная» прасавецкая і пракамуністычная ментальнасць і прыродная «невывучаная нелаяльнасць да польскай дзяржавы».

На заканчэнне аўтар робіць выснову, што абавязак большасці ў дэмакратычнай дзяржаве — стварыць нармальныя ўмовы для жыцця меншасці.

У тым жа нумары «Плюса» змешчана інтэрв'ю з лідэрам Беларускага Дэмакратычнага Аб'яднання (БДА) Яўгенам Мірановічам, які растлумачыў пазіцыю БДА і задачы яе працы сярод беларускай меншасці. Беларускія дзеячы на Беласточчыне лічаць, што «беларуская меншасць павінна займацца перш за ўсё справай ўласнай культуры, асветы, гаспадаркі, каб быць раўнапраўным партнёрам для польскай большасці ва ўсіх тыпах кантактаў». Кіраўніцтва БДА лічыць таксама, паводле Я. Мірановіча, абсурдным правядзенне межэй паміж беларускімі і польскімі асяродкамі. Адносна ж польскага ўспрымання беларусаў у інтэрв'ю праводзіцца думка, што

РЭЛІГІЯ І МОВА

(Пачатак на стар. 13).

такой жа ступені, калі нават не ў большай, ён таптаў тут усё сапраўднае беларускае. І на гэтым прыватным выпадку яскрава відаць, што высновы аб прагрэсіўнасці далучэння ў канцы XVIII стагоддзя Беларусі да Расійскай імперыі, якія дзесяцігоддзямі выкладаліся вучонымі-гісторыкамі, будаваліся на багністым грунце і са спрахелых бяравенняў.

У адмірала А. Шышкова было шмат паслядоўнікаў з ліку мясцовай адміністрацыі, у аснове сваёй рускай па нацыянальным паходжанні чыноўнікаў. Русіфікацыя набірала добрыя абароты. Ужо ў 1824 годзе гісторыю, географію і статыстыку пачалі выкладаць на рускай мове ў Віленскім універсітэце і ва ўсіх сярэдніх навучальных установах. Праз два гады Шышкова звярнуўся з просьбай да папяршчэка Віленскай навучальнай акругі аб узмацненні вывучэння рускай мовы ў Галоўнай семінарыі, што знаходзілася

ў Вільні і рыхтавала служыцеляў для уніяцкай царквы, і аб увядзенні там у якасць паасобнай дысцыпліны царкоўнаславянскай мовы. Няжэтка зразумець, што ўсё гэта рабілася ў мэтах падрыхтоўкі маладых уніяцкіх клірыкаў да маючага адбыцца скасавання гэтай канфесіі на Беларусі і ў Літве. У той час многімі сцвярджалася, што для паскарэння вяртання уніяты ў праваслаўе галоўнае схіліць да гэтага грамадскую думку самога уніяцкага духавенства, а просты народ не трэба турбаваць, бо ён адразу ж далучыцца да праваслаўнай веры, як толькі гэтага пажадаюць яго пастары. І такое сапраўды назіралася.

Адначасова з русіфікацыяй духоўных семінарыяў і вучылішчаў у розных колах праваслаўнага духавенства ўсебакова абмяркоўваліся шляхі правядзення аналагічнай работы і ў саміх уніяцкіх храмах. Шырока паступала з Расіі на Беларусь рэлігійная літаратура. Але многія

уніяцкія свяшчэннікі адмаўляліся карыстацца прысланымі з Пецярбурга і Масквы служэбнікамі, прысланая літаратура мёртвым грузам ляжала ў сцяпеннях уніяцкіх храмаў. Доўга не думаючы, Іосіф Сямашка аддаў Літоўскай кансісторыі загад адабраць ва ўсіх цэрквах старажытныя уніяцкія служэбнікі пачаёўскага, віленскага і супрасьляскага друку, якія падлягалі знішчэнню.

Такі ж жахлівы лёс напаткаў і рознага роду атрыбутыку уніяцкіх цэркваў. Выкідаліся з іх органы, ліквідоўваліся албоны (кафедры), здымаліся бакавыя алтары... І ўсё гэта на вачах вернікаў! Калі такое бясчынства рабілася ў Супрасьляскім манастыры (Беластоцкі павет), народ валам валіў у царкву, дзверы якой не зачыняліся ні ўдзень, ні ўночы. Вось як апісаў гэтую трагічную падзею як сведка архімандрыт Мікалай: «На арнагах ігралі некалькі дзён амаль бесперапынна, а народ «крыжам» ляжаў у царкве. Унутры царквы і на манастырскім цвінтары народ, са слязьмі на вачах, гучна спяваў песні з любімага ім богагласніка, — апошні раз пад гукі ар-

ганаў». Да красавіка 1837 года ў Літоўскай епархіі знішчылі 117 арганаў, 414 амбонаў.

Адчуваючы сябе моцна пакрыўджанымі царкоўнымі і свецкімі ўладамі Расійскай імперыі, уніяты ў роспачы часта гатовы былі шукаць паратунку з зусім процілеглага боку — у католікаў. Пра гэта можа сведчыць такі факт, як хрышчэнне ў 1834 годзе каля 35 тысяч дзяцей з уніяцкіх сем'яў па каталіцкіх правілах. Жорсткая палітыка царызму і рускай праваслаўнай царквы ў дачыненні да уніятыў прывіччалася да таго, што значная частка іх нібыта ў адплату раз-пораз пераходзіла ў лагер католікаў, што таксама мела цяжкія, адмоўныя наступствы для беларускай культуры, бо тыя, хто прымаў гэтую веру, рана ці позна павінен быў жыць духоўнымі традыцыямі чужога народа і, як вынік усяго гэтага, страціць сваю этнічную самасвядомасць, да чаго якраз і імкнулася каталіцкае духавенства Польшчы ў сваіх адносінах да беларусаў.

На моўную сітуацыю на Беларусі вельмі негатыўна паўплывалі погляды і прак-

змяніць гэты погляд сама меншасць не ў стане, гэта справа палякаў. «Нікога, ніводнай палітычнай сілы не просім, хочам толькі, каб стварылі нам умовы ўласнага выказвання на нашых тэмах», — заключае сваё інтэрв'ю Я. Мірановіч.

Ужо болей года выходзіць у Бела-стоку інфармацыйна-культурнае выданне Усходняй Беларусчыны пад назвай «Часопіс». Гэтае польска-беларускае моўнае выданне асвятляе розныя бакі міжнацыянальнага сужыцця ў рэгіёне. У нумары за сакавік-красавік 1991 года знаходзім шэраг цікавых артыкулаў. Спынімся на некаторых.

Нататка пад назвай «Дурняў не сеюць» падае чытачу тэкст адозвы нейкай Трывалай Рады Еднасці Краю, які тычыцца канцэпцыі будучай усходняй палітыкі Польшчы. Восць некаторыя ўрыўкі з тэксту: «Расія мусіць вярнуць Польшчы заграбленыя нахабна, пачынаючы ад 1772 года, гарады і землі, спрадвечна польскія Львоў, Брэст, Гродна, Крулеўца і іншыя»; «мы вельмі задаволены, што Беларусы лічаць нашу з ім'ем мяжу не аканчальнай. Натуральна і мы так лічым і жадаем звароту часова забраных польскіх земляў з гарадамі Крулеўцам, Вільняй, Гродна, Брэстам, Навагрудкам, Баранавічамі, Слонімам, Смаленскам і Львовам і іншымі».

Наўрад ці ёсць патрэба гэта каментавача.

Не будзем каментавача і недарэчныя выказванні другога публіцыста наконце неіснавання Беларускай мовы «як лінгвістычнай катэгорыі», ці таго, што ўсё праваслаўнае насельніцтва Беларускай мовы — гэта зрусіфікаваныя і абраслаўленыя палякі. Скажам толькі, што такія меркаванні часам сустракаюцца на старонках некаторых польскіх выданняў. Галоўнае, што існуе сярод палякаў і зусім іншае ўспрыманне Беларусі, яе культуры.

У эсе Барбары Догналік пад назвай «Мы наўныя палякі... Палякі?», якое напісана ў часопісе, аўтарка дзеліцца з чытачом адчуванням уласнае прыналежнасці да дзвюх суседніх культур і нацыянальных космасаў. «Не ўрасла ты ў людскую памяць, Беларусь. Не забірапа чужой волі, не мардавала людзей з-за суседняе мяжы. Таму мала хто цябе памятае», — гэтак па-свойму тлумачыць аўтар з'яву, калі чалавек выракаецца свядома ці несвядома свайго паходжання.

Веслаў Пятроўскі на старонках гэтага ж выдання ў артыкуле «Кніга ганьбы» апавядае пра вынішчэнні Беларускай Беларускай мовы ў павялаенныя гады астаткамі атрадаў Арміі Краёвай (АК). Людзі часта плацілі сваім жыццём толькі за тое, што праваслаўныя, што беларусы. Жорсткасць забойстваў наўрад ці саступала фашыстам. В. Пятроўскі пералічвае вёскі, падае імёны забітых і забойцаў-катаў.

Інфармуе «Часопіс» і аб сучасных захадах Беларускай грамадскасці Беларускай мовы ў сярэдніх і пачатковых школах. Цяпер родную мову вывучаюць 4 тысячы беларускіх дзяцей, а яшчэ не надта даўно, напрыканцы 60-х гадоў, лічба гэтая даходзіла да 11 тысяч. Крызіс відавочны. Таму створана камісія па справах рэформы навучання Беларускай мове, якая распрацоўвае прынцыпова новую канцэпцыю адукацыі для беларускіх дзяцей. Паводле яе, апрача роднай мовы і літаратуры, дзецям будзе выкладацца гісторыя і геаграфія Беларусі, музыка і спева, і магчыма, гісторыя мастацтва, Міністэрства нацыянальнай адукацыі аб'яэ падртрымку.

Польскі часопіс «Тэатр» за сакавік 1991 года ў артыкуле Лідзіі Буйцік «На

перыферыях» падывае праблему сумежнасці нацыянальных культур Беларускага краю і адлюстраванне яе ў культурным жыцці ваяводскага цэнтра. Як паказвае Л. Вуйцік, нацыянальная культура беларусаў аніак не прадстаўлена ў працы культурных пляцовак горада, хаця людзей праваслаўнага веравызнання (значная колькасць сярод іх — беларусы) у Бела-стоку каля 100 тысяч. Згадаючы гісторыю культурных сувязяў народаў-суседзяў, аўтарка з сумам адзначае сённяшні заняпад культурнага жыцця ў горадзе ўвогуле, і Беларускага ў прыватнасці. «Мадэль польска-савецкага культурнага абмену, усталяваная камуністамі, аказваецца незнішчальнай. І так, напэўна, выгадней, чым займацца культурай меншасці».

Яшчэ адна трагедыя, якая для Беларускай меншасці робіцца штораз адчувальнай, гэта гаспадарчы заняпад вёскі. Такая сітуацыя склалася даўно, і сёння яна абаастрэецца. Нацыянальная меншасць паступова асуджаецца на знікненне ў польскай стыхіі горада. Тэма гэтая неаднаразова падывалася ў газетах і часопісах. У часопісе «Вспулнота» ад 13 сакавіка сёлетняга года артыкул Леха Вінярскага меў назву недвухсэнсоўную: «Міністр, мушу сяць ці не?» Такое пытанне ставіў селянін перад міністрам земляробства і не атрымаў яснага адказу. На жаль, не ведаючы адказу і нашы суйчынікі на Беларускае...

Праблемы Беларусі і беларусаў выходзяць праз польскі друк і ў заходні свет. Пра гэта сведчыць публікацыя вядомага Беларускага пісьменніка і дзеяча культуры з Бела-стока С. Яновіча ў варшаўскай англамоўнай газеце «Голас Варшавы» за 14 красавіка. У публікацыі пад назвай «Давайце плячы хлеб» С. Яновіч выказвае свой пункт гледжання на тое, якімі павінны быць арыенціры ўсходняй палітыкі Польшчы. Паводле меркаванняў С. Яновіча, цікавасць замежных інвестараў да Польшчы будзе зніжацца па меры эканамічнай мадэрнізацыі Расіі. Ужо сёння ў Савецкім Саюзе, у тым ліку на Беларусі, Украіне і іншых рэспубліках, развіваецца супрацоўніцтва з Нямеччынай, Аўстрыяй, Злучанымі Штатамі Амерыкі ды іншымі развітымі краінамі. Значэнне эканамічнага фактара ў міждзяржаўных адносінах будзе няўхільна ўзрастаць. Пры гэтым развіцці падзей Польшча можа застацца хіба толькі ў ролі апекуна ўласнай нацыянальнай меншасці. Этнічныя сентыменты Польшчы ўжо зараз можна параўнаць з «венгерскім комплексам» адносна Румыніі, Сербіі і Славакіі.

С. Яновіч піша, што сённяшнія арыенціры польскай усходняй палітыкі на Вільнюс няправільныя і нерацыянальныя. «Польская палітыка будзе вызначана ў Мінску, а не ў Вільнюсе», — лічыць С. Яновіч. — Не Інфлянцкі (Лівонскі) арыенцір і не Смаленскі. Ключ польскай усходняй палітыкі — Беларусь, якая болей значная эканамічна і болей сумяшчальная з Польшчай у выглядзе долевага эканамічнага, псіхалагічнага і культурнага патэнцыялу. У той жа час рэспубліка Беларусь найменей вядомая. І гэта яшчэ адзін непрыкметны паказчык аматарскага спектакля палітыкаў новай Польшчы, і сведчанне іх капітуляцыі перад анахранічнай уласцівацю нацыянальнага мыслення».

Канцоўка артыкула ўсё ж аптымістычная: «Польская дэлегацыя ў Мінск склалася з людзей варшаўска-гданьскіх бізнесовых колаў, а не барадатых пост-саладарніцкіх ідэолагаў і не езуціцкіх адукаваных ксяндзоў. Нікога няма лепшага, чым разам плячы каравай».

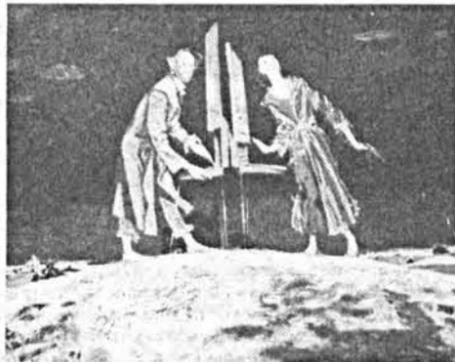
Юрась ЗАКРЭЎСКІ.

тычная дзейнасць вядомага дзеяча уніяцкай царквы Іосіфа Сямашкі (1798—1868 гг.). Не толькі бацька са сваімі чатырма братамі, але і дзед Іосіфа былі уніяцкімі свяшчэннікамі. Здавалася б, быць Іосіфу да канца свайго жыцця верным, адданым служкам гэтай канфесіі. Атрымалася ж наадварот. Відаць, на зараджэнне русіфікатарскіх настрояў у выпускніка Галоўнай духоўнай семінарыі пры Віленскім універсітэце (1820 г.) моцна адбілася яго служба ва уніяцкім дэпартаменце рымска-каталіцкай духоўнай акадэміі ў Пецярбурзе (1822—1829 гг.), бо ўжо адроз, як толькі атрымаў сан у 1829 годзе епіскапа Беларускага (мсціслаўскага), а з 1833 года — літоўскага, паставіў перад сабой мэту дамагчыся, каб у духоўных семінарыях і вучылішчах Беларускай і Літоўскай епархій было карэнным чынам палепшана выкладанне рускай мовы. Гэта асабліва праявілася ў час іх інспектавання ў сакавіку 1830 года. Раўналежна з гэтым ён настойліва дамагаўся і хутэйшага пераводу выкладання ў гэтых семінарыях і вучылішчах усіх прадметаў з польскай мо-

вы на рускую. Ён жа быў ініцыятарам пераводу звычайных свецкіх школ на рускую мову, паступовай замены настаўнікаў-палякаў «прыроднымі рускімі» ці, прынамсі, асобамі, якія добра ведалі рускую мову, у чым не знайшоў сур'ёзнай падтрымкі нават у папачыцеля Віленскай навучальнай акругі Навасільцава (1824—1832 гг.).

Не ў меру быў жорстка Сямашка, калі надыйшоў час уводзіць царкоўнаславянскую і рускую мовы ва уніяцкую царкву. Даведаўшыся, што некаторыя свяшчэннікі не згаджаюцца з такім парадкам і адмаўляюцца атрымліваць новыя маскоўскія служэбнікі, ён загадаў пазбавіць іх дзясен казённага ўтрымання ў духоўных семінарыях і вучылішчах. Калі і гэта не памагло, загадаў вызваліць такіх святароў ад займаемых пасадаў «і судзіць як злачынцаў дзяржаўных і царкоўных пастаноў». Духоўны настаўнік, учыняючы справу над непапулярнымі уніяцкімі свяшчэннікамі, не раз звяртаўся па дапамогу да віленскага ваеннага губернатара князя Даўгарукага. Усуп'ёз патурбавалася Іосіф Сямашка і

ВЫСТАВЫ

У. КОЖУХ. «Прастора».

Г. ВАШЧАНКА. «Ефрасія Полацкая».

КОШТ АРЫГІНАЛЬНАЙ ДУМКИ

Для каго і навошта ладзяцца выставы? Гандлёвыя — назоў гаворыць сам за сябе. А мастацкія? Ды з той жа мэтай: найлепшым чынам паказаць і як мага даражэй прадаць твор. «Не продаецца вдохновенье, но можно рукопись продать». Сёння, нарэшце, гэту ісціну, бліскача сфармуляваную ў мінулым стагоддзі геніем лаэзіі, можна абвясчаць адкрыта, не баючыся быць абвінавачаным у меркантильнасці і ў ігнараванні высокіх ідэалаў (пра ідэалы чытайце ў артыкуле «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура» У. Леніна).

Мастак становіцца больш залежным ад здаровага сэнсу гледача, патэнцыяльнага пакупніка; ад рынка мастацтваў, што хоць і марудна, але ўтвараецца і ў нашых мясцінах. Пры гэтым памянаем-

ца (але таксама марудна) залежнасць ад наменклатурных ідэолагаў. Пра такую тэндэнцыю сведчаць экспазіцыі дзвюх апошніх рэспубліканскіх выстаў — выстава скульптуры і выстава партрэта («Аблічча чалавечы»). Мастакі аддаюць больш увагі фармальнай пабудове твора, узрастае наштоўнасць (і кошт) арыгінальнай думкі і майстэрскага выканання.

П. ВАСІЛЕЎСКІ.

Л. ГУМІЛЕЎСКІ. «Яўгенія Янішчыц».

М. ВОУЧАК. «Ягайла і Кейстут».

Калентыў рэданцыі газеты «Літаратура і мастацтва» глыбока смуткуе ў сувязі са смерцю былога лімаўца, журналіста Анатоля АСТ-РЭЙКІ і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Міністэрства культуры БССР глыбока смуткуе з выпадку смерці заслужанага дзеяча мастацтваў БССР, прафесара Белдзяржнікансерваторыі Рыгора Юдэвіча ШАР-ШЭУСКАГА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

пра тое, каб як найхутэй увесці рускую мову і ў розныя формы уніяцкага царкоўнага справаводства. Пачаў ён гэта з таго, што, кіруючы Літоўскай епархіяй, узяў за правіла пісаць па-руску ўсе перы, якія высылалі кансісторыі. Падначаленым яму духоўным асобам нічога не заставалася рабіць, як і самім весці перапіску з высокай духоўнай асобай на яго рабочай мове, г. зн. рускай. На гэтай жа мове неўзабаве пачалі запайняць і метрычныя кнігі на тэрыторыі ўсёй Літоўскай епархіі, ажыццяўляць усё епархіяльнае справаводства.

Такая напорыстасць Іосіфа Сямашкі ў насаджэнні рускіх пачаткаў і асабліва рускай мовы ў Літве і Беларусі выклікае вялікае здзіўленне. Здавалася б, будучы ўкраінцам па паходжанні, ён павінен быў быць лёгка разбірацца ў тым, што і яго народ, і беларусы маюць зусім самабытныя, адметныя ад рускай мовы. Але, мусіць, вялікае жаданне зрабіць паспяховаю царкоўную кар'еру не дазваляла

быць аб'ектыўным, займаць рэалістычныя пазіцыі ў гэтым лёсаносным для ўкраінцаў і беларусаў пытанні. Насуперак праўдзе ён адкрыта заяўляў, што ўвесь грэка-уніяцкі люд размаўляе на рускай мове Беларускай ці маларускай гаворкі, а таму і настойваў на ўвядзенні рускай мовы ў Беларускай і Літоўскай духоўных семінарыях. Выхаванне духоўнага юнацтва прызнавалася толькі тады натуральным, калі яно было заснавана на рускіх пачатках. Заяўлялася, што навучэнцы, якія прайшлі такую падрыхтоўку, мелі ўжо толькі на падставе аднаго гэтага фактара права называць сябе рускімі. Ад сябе дадам, што не толькі мелі, а іх проста самі духоўныя настаўнікі называлі такімі, менш за ўсё ўлічваючы фактар этнічнага паходжання. Сцвярджалася так: раз навучыўся размаўляць і пісаць па-руску, значыць і стаў рускім.

(Працяг будзе).

МОЦНЫ СЛАБЫ ЧАЛАВЕК

Стаю я... за свой капрыз і за тое, каб ён быў мне гарантаваным, калі спатрэбіцца.

Са слоў Парадаксаліста.
«Мы не ўмеем жыць...» Відаць, шмат каго «заелі» гэтыя словы сп. В. Каваленкі, які выступіў у нашай рубрыцы з развагамі аб духоўным парубежжы, якое чакае савецкую папуляцыю. Але, на жаль, шановны аўтар замаўкае, калі, па логіцы разваг, патрэбна сканкрэтызаваць як «умець жыць», як нам «выстаяць» і «выпрастацца» ў краіне, закіззанай сіламі крызісу.

Мяне неяк збянтэжыла і ўстурбавала безумоўная ўстаноўка на «ўзмацненне». Паспрабуем паравацца, «хто такое дужы». Мо — класічны герой сацлітаратуры П. Карчагін, мо — амерыканскі асілак А. Шварцнегер, мо — нязломны палітык Б. Ельцын? Але ці не выклікаюць іх постаці акрамя захаплення ў нечым і іронію? Мне нават здаецца, што паняцці «моц» і «слабасць» прыдуманы людствам, каб не капцаць ў жыццёвых звязях, а аблегчыць сваю аэчаную місію звыклым маралізатарствам: нехта вольна малачына, а нехта — ануца, аб якую можна выціраць ногі. Прычым свае суб'ектыўныя ацэнкі кожны з нас спрактыкаваўся даказаць і даказаць пераканаўча. Прыкладам, апошні віртуозны доказ, з якім пры азнамленні нельга не пагадзіцца, — тое, што К. Маркс з'яўляўся... свядомым сатаністам (кніга Марчанкі «Карл Маркс?»).

Намнога цяжэй і адказней быць «па той бок добра і зла», на такі след хопіла мужнасці бадай толькі ў доктара Ф. Ніцшэ. А менавіта па-за маралізатарскімі сафізмамі, на маю думку, трэба шукаць першаматывацыю быцця ў яго вышэйшым, філасофскім сэнсе. Таму ўжыванне надалей лексем «моцы» і «слабасці» без двухосна матывавана тэрмамі іх большай прыдатнасцю ў параўнанні з іншымі словамі для патлумачэння жыццёвага феномена, які мне падаецца вартым увагі.

Ці не задумваліся вы над тым, што генезіс чалавецтва стаўся магчымым, дзякуючы ні ў якім разе не сіле асобнай галіны класу прыматаў, а якраз дзякуючы

чы яе непўнаартасці, кваласці, страху перад пагрозай пагібелі і знікнення? Каб уратавацца як з'явішча прыроды, гэтая асобная папуляцыя прыдумала асобную, адпаведную сваёй слабасці інстытуцыю — інстытуцыю культуры, квінтэсэнцыя якой — адносіны людства з прыродай (праца), паміж сабой (сям'я, дзяржава, права), з Богам (рэлігія, культуры, вучэнні). Вось і ўся філасофія генезісу чалавецтва. Чалавек выжывае і стаўся чалавечкам дзякуючы сваёй слабасці. 15 тысяч год homo sapiens толькі і прыдумаў спосабы абароны слабасці: хаваўся ў пячоры ад звяроў, ратаваўся агнём ад халаду, з голадам змагаўся новымі прыладамі працы, пагрозу фізічнага вымірання злікваў утварэннем сям'і і г.д. Сёлета мы маем культуру, якая сінтэзуе ўсе гістарычныя спосабы змагання чалавецтва за самае сябе. Захад, верагодна, рухаецца ў авангардзе гэтага змагання.

Прагрэс асобы, на маё меркаванне, таксама заснаваны на гэтай жа агульнавідавочнай заканамернасці. Некалькі прыкладаў для падмацавання тэзы: у старажытнай Грэцыі Дэмафен стаўся знакамітым прамоўцам дзякуючы прыроджанай заганнасці артыкуляцыйнага апарата — заіканню. Імкненне пазбегнуць непўнаартасці даламагло Дэмафену набыць прамоўніцкія здольнасці. Ньютан нарадзіўся фізічна кволым, «сямімесячным дзіцёнкам», але — гэта кампенсавалася інтэлектуальным геніем. Па сведчаннях сучаснікаў У. Леніна, у правядзенні сутэветнай рэвалюцыі з дзяцінства адсутнічаў комплекс маральнасці. Але гэты недахоп надзвычайна кампенсаваліся талентам палітыка (пазбегам ацэнак).

Апірышча поспехаў і дасягненняў — не сіла, а слабасць! Гэта парадокс, відаць, не трэба баяцца, бо за няпўным словам «слабасць» усведамляецца, як паказваюць прыклады, зусім не кваласць, а ўнутраны рухавік прагрэсу і асобы, і грамадства. Пераадоўваючы слабасць (хібнасць, заганнасць, неспатоленасць, недахоп — перыфразы можна падоўжыць), адбываецца ейнае сцвярджэнне і — адмаўленне. Бо напавер за

асвоенай мадэллю пераадоўлення слабасці выяўляецца ўжо не што іншае, як самы непрыступны бастыён усіх часоў і народаў — чалавечая Асоба, узмацаваная на індывідуальнасці, якая, у сваю чаргу, зададзена «слабасцю».

Усядужасць — гэта ўжо з сакрамантаў таталітарызму. Гляньце больш пільна на архітэктурныя выявы будаўнікоў светлага будучага, на іх шахцёрскія твары, перачытайце адпаведныя лозунгі, па якіх мы засвойваем дух нашай дзяржавы, — яны сімвалізуюць абсалютную моц, яны — здань перамогі над усім і ўся. Яны па той бок чалавечага. Зрэшты, гэтая прымуоная грамадствам сіла, відаць, таксама пэўны від заганнасці, бо яна існуе на гледзішчы самай сапраўднай грамадскай слабасці. Мы жывём у такім грамадстве.

Культурная палітыка ў ім будуюцца на пастулаце беззаганнасці чалавека: сацыяльная сфера, гарадскія камунікацыі разлічаны ў нас на бясконца моцную істоту, слабым і нездаровым проста няма месца ў сістэме абслугоўвання і ўвогуле прафесійнай дзейнасці; яны — чужыя пасярэднікі. Прапаганда, праводзячы «тыдні» міласэрнасці і дабрачынныя «акцыі», быццам знарок падкрэслівае заганнасць інвалідаў, замацоўвае іх «нутраную эміграцыю».

Адпаведным чынам драгуюцца прырода хомо хуманус і ў сферы савецкай педагогікі, дзе апірышча робіцца на крышталёна чыстым, «маральна ўстойлівым» чалавеку, хаця вопыт сусветнай педагогікі сведчыць аб тым, што толькі грэшнік у мінулым становіцца добрым выхавателем. Вы звярніце ўвагу на такую характэрнасць: ніводзін святы, кананізаваны царквою, не меў ідэальнага мінулага, усе зрабілі эвалюцыю ад грахоўнасці да духоўнага подзвігу над сабой. Ці не ў гэтым сэнс выхавачага ўздзеяння рэлігіі на грамадства?

Школа і сродкі масавай інфармацыі нашай сацдзяржавы працягваюць фарміраваць грамадскі менталітэт паводле імператыву бездакорнасці. Ідэальныя казкі пра дзядулю Ільіча, бадай, наймацней западаюць у дзіцячыя душы, чымся

іншыя. (Цікава, дэрэчы, што зробіцца са структурыраванымі асобамі («акцыябраць» — «піянеры» — «камсамольцы» — «камуністы»), калі яны сёння працягваюць пэўныя вынікі з «Окоянных дней» І. Буніна і даведаюцца, у прыватнасці, аб далёка не бяскрыўных «слабасцях» сп. Ульянава. Ці пазнаёмяцца ў часопісе «Смена» з нататкамі аб сп. Зіноўеве, якому камуністычна мараль, як высвятляецца, зусім не замінала жыць адначасова з дзюма жонкамі і шчыраваць такія банкеты, якіх Піцэр не ведаў і пры Кацярыне II? Відаць, яшчэ доўга дзядзёцка нам здымаць міфічную луску з архіпелага савецкасці...)

Паспалітая місія дзяржавы, якая прэтэндуе на званне сільнай, — забяспечыць сваім грамадзянам магчымасць вольнай правы чалавечых слабасцей без розных «шкал годнасці» і маральнай цензурі. З мараллю мы здолеем разабрацца, без пасярэднікаў. Нам абрыдла ў чарговы раз завяршаць грамадскую самарэфлексію толькі серыяй церпкіх анекдотаў аб навязлівай мачасе — дзяржаве, якая заняволіла наша індывідуальнае ў самыя глыбокія сховы падсвядомасці. Няўжо цяпер, калі «Святло» прыходзіць у свет» (вобраз Евангелія), мы не здолеем зрабіць крок да сонца?..

Юрась ЗАЛОСКА.

Беларусы ва Усходняй Прусіі Нататкі з вандроўкі

1946—1947 гады. Гады асноўнае хвалі перасяленцаў-беларусаў ва Усходнюю Прусію. З тае пары ніхто не цікавіўся лёсам нашых суродзічаў, іхнімі клопатамі і радасцямі. Але на пачатку 1991 года ствараецца Таварыства беларускай культуры «Каралявец» [беларуская назва Калінінграда], праведзена некалькі сходаў, рост нацыянальнае самасвядомасці мясцовых беларусаў вымагаў наступнага канкрэтнага кроку. Спадар Ігар Шаховіч, старшыня ТБК «Каралявец», распрацаваў маршрут для двухдзённае вандроўкі па раёнах Усходняй Прусіі, заселеных пераважна беларусамі. Для ўдзелу ў вандроўцы былі запрошаныя прадстаўнікі маладзёжнай арганізацыі «Выбранецкія шыхты».

...Першае, што адразу кідаецца ў вочы з вокнаў цягніка, — гэта нямецкія будынкі, нямецкія брукаваныя ходнікі, вуліцы, гасцініцы. Але будынкі колерам шэрыя, часта занядзеныя, а дзе і разваленыя, а брук выглядае праз сучасны асфальт толькі ямамі. Як пасля не раз казалі нам: «Пражылі мы тут усё жыццё, але ўсё роўна зямля чужая. Была б свая хата — ох і даглядалі б яе, а нямецкая бурыцца, і Бог з ёю. Мы

нават не падпіраем». Што яшчэ ўразіла — савецкія назвы, зусім не натуральныя для гэтае зямлі; яны ствараюць яшчэ большую бездань паміж насельнікамі і гэтай зямлёю. Здаецца, што сапраўдны гаспадар толькі выйшаў, і ўсе стаяць разгубленыя: што рабіць? І доўжацца разгубленасць і беспарадак.

Наш аўтобус пад'ехаў да Праўдзінска (Фрыдланд). Гэта райцэнтр «беларускага» раёна. Мы

выходзім і бяром накірунак на Новабабруйск. Нас цікавіць стан беларускай мовы, нацыянальнай свядомасці, ці памятаюць людзі песні, як адносяцца да стварэння беларускіх школаў. Першы ж хутар — і стрэча з першым беларусам. «Мова? — не, ня ведаю. Песні? — Толькі чуў. А дзяцей як запісалі: беларусамі ці расейцамі? — Расейцамі. Я расеец ужо».

Гэта быў першы і адзіны выпадак, калі нам сустрэўся «асіміляваны» беларус. Усе астатнія імкнуліся размаўляць з намі па-беларуску, з ахвотаю распавядалі пра тое, як прыехалі сюды, у «рай» (так «казалі людзям пад час агітацыі на пераезд), як галадалі разам з немцамі і як разам паміралі. У пасёлку Дружба (Аленбург) Міхаіл Андрэвіч Пратасевіч распавёў, як людзі баяліся паміраць, бо

стаяла высокая вада, і ў яму пад туну падкладалі барвенні, каб яна не танула, а тая ўпарта ўсплывала, калі яе пачыналі засыпаць зямлёй.

Цікава адзначыць, што за два дні вандроўкі мы не сустрэлі аніводнага заходняга беларуса. «Іх амаль што няма», — сказалі нам у вёсцы Ліпнёва. І сапраўды, падумалі мы, навошта заходнебеларускаму селяніну, які ў 1946 годзе яшчэ меў уласную зямлю, ехаць некуды — у абыццвы Масквою былы нямецкі «рай»? Хаця не, разважалі мы далей, згадаўшы словы Віктара Апанасавіча Жаўткевіча з Новабабруйска: «У нас жаты на Беларусі саламяныя былі, а тут!.. Мураваныя, двухпавярховыя, дахоўка!.. Аж страшна. Першыя месяцы ўсё бяліся, дзверы з сярэдзіны дротам закручвалі. А прыгожа як было, а рыбы колькі!»

Беларус, як бачыце, спачатку нават разгубіўся, але беларус ён заўсёды беларус, і таму мы, выбіраючы хату для знаёмства з гаспадарамі, звярталі ўвагу на яе вы-

гляд, ці прыбраны двор, ці растуць яблыні, кветкі. І ні разу не памыліліся — у дагледжаных хатах жылі беларусы. Вы ўяўляеце, як добра, калі ты — беларус — сустракаеш далёка ад Баяц-каўшчыны беларуса.

Перад самым ад'ездам з Караляўца мы набылі першы нумар «Кёнігсбергскаго курьера» і прачыталі там «Открытое письмо Канцлеру ФРГ господину Гельмуту Колю, Председателю Верховного Совета РСФСР товарищу Борису Ельцину». «Мы не можем делать вид, будто на земле, на которой мы живём без малого полвека, до нас ничего не было... и без того мы достаточно долго играли в эту нелепую игру!». «Обращение» — гэта пакецік прапановаў мясцовай інтэлігенцыі па экалагічным і культурным адраджэнні Усходняй Прусіі — аднаўленне разбуранага і засыпанага зямлёю старажытнага цэнтара горада — Кнайпхофа, дабудова шашы «Рэйхсаўтабан № 1 Берлін — Эльбінг — Кёнігсберг», стварэнне вольнага прад-

прымальніцтва, выданне «Курьера» на нямецкай мове з распаўсюджаннем у ФРГ.

Можна быць, менавіта з гэтае прычыны так упарта курсуюць па Прусіі чуткі, што «Гарбачоў нас немцам прадаў». А адраджэнне вельмі патрэбна гэтай зямлі. Тады, дасць Бог, не прыйдуць болей ні ў чыю галаву думкі руйнаваць нямецкія могілкі і будаваць на іх стадыён, не будучы болей у кірхах спартыўныя залы і на велікоднае вітанне «Хрыстос уваскрос!» вам міралюбіва адкажуць: «Сапраўды ўваскрос!».

І апошняе. Беларусы хочучь канцэртаў, беларусы хочучь беларускіх школаў, некаторыя хочучь вярнуцца: «Вільготна тут, і зямля — адна гліна». «Прыходзьце яшчэ, не забывайце нас». «Дзякуй», — чулі мы, выбранцы, усю дарогу. Бачылі слёзы.

Мы яшчэ туды вернемся.

Ігар МІХНО,
сэбра маладзёжнай арганізацыі «Выбранецкія шыхты», г. Мінск.

ЛІМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛІВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурна-нага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтарыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛІМ». Руканісы рэдакцыі не вяртае і не рэдагуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.
Рэдакцыйная калегія:
Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12